

T.C.

GİRESUN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI

SİVİL ÇEVRE HAREKETLERİ: DOĞU KARADENİZ BÖLGESİ ÖRNEĞİ

CİVİL ENVİRONMENTAL MOVEMENTS: THE EXAMPLE OF THE

EASTERN BLACK SEA REGION

Fatma Nur KURT

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Prof. Dr. Ayşe ÖZCAN BUCKLEY

Giresun -2021

JÜRİ ÜYELERİ ONAY SAYFASI

Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün 07.09.2021 tarihli toplantısında oluşturulan Jüri, Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Fatma Nur KURT' un **Sivil Çevre Hareketleri: Doğu Karadeniz Bölgesi Örneği** başlıklı tezini incelemiş olup aday 13. 09. 2021 tarihinde, saat 11.00'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Aday çalışma, sınav sonucunda BAŞARILI bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Sınav Jürisi	Unvanı, Adı Soyadı	İmzası
Üye (Başkan)	Prof. Dr. Ayşe Özcan BUCKLEY	
Üye	Doç. Dr. Aygöl KILINÇ	
Üye	Doç. Dr. Cenk ÖZGEN	
Üye		
Üye		

ONAY

...../...../ 2021

Prof. Dr. Güven ÖZDEM

Enstitü Müdürü V

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “*Sivil Çevre Hareketleri: Doğu Karadeniz Bölgesi Örneği* ” adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

13/ 09/ 2021

Fatma Nur KURT

ÖN SÖZ

“Sivil Çevre Hareketleri: Doğu Karadeniz Bölgesi Örneği” başlıklı bu çalışma, Türkiye’nin Doğu Karadeniz Bölgesi’nin sivil çevre hareketlerini siyasal, toplumsal ve çevresel birikimi açısından Bölgede öne çıkan STK’lar esas alınarak çözümlemeye çalışmaktadır.

Tez yazım sürecinde ve yüksek lisans eğitimim boyunca emeğini, bilgisini ve sevgisini benden esirgemeyen, akademiye ve hayata dair zorlandığım anlarda her daim yardımcı olan sevgili danışmanım Prof. Dr. Ayşe ÖZCAN BUCKLEY’ e teşekkürü bir borç bilirim. Tez sınav jürimde olup tecrübeleriyle bana yol gösteren ve farklı bakış açıları kazandıran sayın Doç. Dr. Aygül Kılınç’a ve sayın Doç. Dr. Cenk Özgen’e teşekkür ederim.

Gerçekleştirmiş olduğumuz birebir görüşmeler boyunca benden yardımseverliklerini esirgemeyip tüm sorularıma içtenlikle cevap vererek Doğu Karadeniz Bölgesi’nin çevresel hareketlerini anlamamı ve analiz edebilmemi sağlayan sayın Nur Neşe Karahan’a, sayın Hakan Adanır’a, sayın Dr. Ahmet Fidan’a, sayın Doç. Dr. Zafer Yücesan’a çok teşekkür ederim.

Tez yazım sürecinde ve eğitim hayatım boyunca, bütün kararlarımı destekleyen ve yanımda olan aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Eğer bugünlere gelebildiysem bu onların sayesinde.

Son olarak büyük emek ve gayretler sonucu yazdığım bu tez çalışmasını, her daim yardımcım olan, süreç içerisinde kanser tedavisi gören ve tedavinin başarısız olması sonucu ebediyete uğurladığımız abim, Orçun KURT’ a ithaf ediyorum.

Daha temiz, güvenli, bilinçli ve doğayla bütünleşmiş insanlık için...

Fatma Nur KURT

Giresun, 2021

ÖZET
SİVİL ÇEVRE HAREKETLERİ: DOĞU KARADENİZ BÖLGESİ ÖRNEĞİ

Fatma Nur KURT

Giresun Üniversitesi, Siyaset bilimi ve Kamu Yönetimi

Yüksek Lisans Tezi, 99 Sayfa, Eylül 2021

Danışman: Prof. Dr. Ayşe Özcan Buckley

Dünyada ve ülkemizde çevresel bozulmaların ve yıkımların artması toplumsal anlamda bir dönüşüm ve değişimi zorlamıştır. Bu dönüşüm ve değişimi içeren zemin, sivil anlamda başlamış talepler çerçevesinde kendisine bir alan yaratmıştır. Kuşkusuz bu alan, yalnızca çevre koruma talepleri ile değil aynı zamanda farklı bileşenlerden oluşan siyasal ve toplumsal taleplerle de zenginleştirilmiştir. Araştırmamız sivil hareketlerden çevre hareketleri üzerinde yapılan bir çözümlemeye ve değerlendirmeye odaklanmıştır. Bu çözümlemede neo- liberal politikalar ve kapitalist iktisadi politikalar bu hareketlerin tetikleyici ana faktörü olarak ve eleştirel bir yaklaşımla ele alınmıştır. Araştırmamızın örneklem alanı olarak ülkemizin doğal bitki örtüsü bakımından en zengin bölgesi olan Doğu Karadeniz Bölgesi seçilmiştir. Bölgedeki çevre yıkımını ve çevre hareketlerini anlayabilmemiz için bölgede etkin olarak faaliyet gösteren 4 sivil örgüt belirlenmiştir. Bu sivil yapıların faaliyetleri üzerinden Söylem Analizi Tekniği kullanılarak bölgedeki çevre hareketleri anlamlandırılmış ve değerlendirilmiştir. Yapılan değerlendirmeler bölgedeki çevre sorunlarının daha yakından anlaşılmasına imkân sunacağından literatüre önemli katkı sunacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sivil Hareketler, Sivil Haklar Hareketi, Sivil Çevre Hareketleri, Doğu Karadeniz Bölgesi

ABSTRACT
ENVIRONMENTAL MOVEMENTS: EXAMPLE OF THE EASTERN
BLACK SEA REGION

Fatma Nur KURT

Giresun University, Political Science and Public Administration

Master Thesis, 99 Pages, September 2021

Advisor: Prof. Dr. Ayşe Özcan BUCKLEY

The increase in environmental degradation and destruction in the world and in our country has forced a social transformation and challenge. The base that includes this transformation and challenge has created a space for itself within the framework of the demands that were started by civil activism. Undoubtedly this field has been enriched not only with environmental protection demands, but also with political and social demands consisting of different components. Our research has focused on an analysis and evaluation based on civil environmental movements. In this analysis, neo-liberal policies and capitalist economic policies are discussed as the main triggering factors of these movements and with a critical approach. The Eastern Black Sea region, which is the richest region of our country in terms of natural vegetation, was chosen as the sample area of our research. In order to understand the environmental destruction and environmental movements in the region, 4 nongovernmental organizations active in the region have been determined. Environmental movements in the region were interpreted and evaluated by using the discourse analysis technique on the activities of these civil structures. It is thought that the evaluations made will make an important contribution to the literature as it will allow a closer understanding of the environmental problems in the region.

Keywords: Civil Movements, Civil Rights Movement, Civil Environmental Movements, Eastern Black Sea Region.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	I
ÖZET	II
ABSTRACT	III
İÇİNDEKİLER.....	VI
KISALTMALAR	VI
FOTOĞRAFLAR	VII
TABLolar.....	VIII
GİRİŞ	2

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU, ÖNEMİ, HİPOTEZLERİ, AMACI VE YÖNTEMİ	4
1.1. Araştırmanın Konusu ve Önemi	4
1.2. Araştırmanın Hipotezi (Denencesi) ve Amacı	5
1.3. Araştırmanın Yöntemi	5
1.4. Araştırmanın Sunuş Sırası	6
2. ARAŞTIRMA KONUSU İLE İLGİLİ LİTERATÜR ÖZETİ	7

İKİNCİ BÖLÜM

2. SİVİL TOPLUM VE ÇEVRE HAREKETLERİ.....	10
2. 1. Kavramsal Açıklamalar	10
2. 1. 1. Sivil ve Sivil Toplum Kavramları	10
2. 1. 2. Sivil Toplumun Tarihsel Kökeni.....	12
2. 1. 3. Sivil Toplum ve Çevre Hareketlerindeki Rolü	20
2. 2. Çevreci Hareketlere Genel Bakış	28
2. 2. 1. Farklı Boyutlarıyla Çevreci Hareket ve Ekolojik Hareket	28
2. 2. 2. Sivil Çevre Hareketlerinin Tarihi.....	30

VII

2. 2. 2. 1. Birinci Dalga Hareketler (Doğa Korumacılık)	32
2. 2. 2. 2. İkinci Dalga Hareketler (Ekoloji Hareketi)	34
2. 2. 2. 3. Kapitalist Toplumsal ve Ekonomik İlişkiler Açısından Sivil Çevreci Hareketlerin Genel Görünümü.....	35

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TÜRKİYE’DE SİVİ ÇEVRE HAREKETLERİ VE DOĞU KARADENİZ BÖLGESİ.....41

3. 1. Türkiye’de Sivil Çevreci Hareketlerin Tarihsel Seyri.....41

3. 1. 1. 1990 Öncesi Dönem	42
3. 1. 2. 1990 Sonrası Dönem	43
3. 1. 3. 2000’li Yıllar.....	44

3. 2. Doğu Karadeniz Bölgesi Sivil Çevre Hareketleri 46

3. 2. 1. Doğu Karadeniz Bölgesi’ne Genel Bakış	46
3. 2. 2. Bölgesel Sivil Çevreci Hareketler	50
3. 2. 2. 1. Yeşil Yol Karşıtı Hareket (Yaylalar Savunması)	51
3. 2. 2. 2. HES Karşıtı Hareket	54
3. 2. 2. 3. Fındıklı Mücadelesi	57
3. 2. 2. 4. Cerattepe Mücadelesi.....	60

3. 3. Bölgedeki Çevre Hareketlerinde Etkili Platformlar 63

3. 3. 1. Derelerin Kardeşliği Platformu (DEKAP)	64
3. 3. 2. Yaylaların Kardeşliği Platformu	64
3. 3. 3. Karadeniz İsyandadır Platformu	64

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. DOĞU KARADENİZ BÖLGESİ ALAN ARAŞTIRMASI.....65

4. 1. Bölgedeki Çevre Hareketlerinde Öne Çıkan Platformların Etkinliği ve Bir Söylem Analizi.....65

4. 1. 1. Yöntem ve Çalışma Grubu	65
4. 1. 2. Verilerin Toplanması.....	66
4. 1. 3. Verilerin Değerlendirilmesi ve Söylem Analizi	67

VIII

4. 1. 3. 1. Söylem Analizi	67
4. 1. 3. 2. Verilerin Söylem Analizi Çerçevesinde Değerlendirilmesi	68

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. GENEL DEĞERLENDİRME	77
5. 1. Bulgular, Öneriler ve Genel Sonuç	77
5. 1. 1. Bulgular ve Öneriler.....	77
5. 1. 2. Genel Sonuç	79
KAYNAKÇA.....	81
EKLER.....	91
ÖZGEÇMİŞ.....	99

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BM	: Birleşmiş Milletler
BMİDÇS	: Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi
ÇED	: Çevresel Etki Değerlendirmesi
DEKAP	: Derelerin Kardeşliği Platformu
GDO	: Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar
HES	: Hidroelektrik Santrali
KADOÇED	: Karadeniz Doğa ve Çevre Derneği
NGO	: Non Governmental Organization
RES	: Rüzgâr Enerji Santrali
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
TEMA	: Türkiye Erozyonla Mücadele ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TDK	: Türk Dil Kurumu
TR 90	: Doğu Karadeniz Bölgesi
UNCED	: United Nations Conference on Environment and Development
YEK	: Yenilenebilir Enerji Kaynağı
YÖK	: Yükseköğretim Kurulu

FOTOĞRAFLAR

Fotoğraf 1: Yeşil Yol Projesi yol haritası	48
Fotoğraf 2: Yeşil Yol'a Karşı Gösterilen Sivil Çevre Hareketi (Örnek Görsel)	52
Fotoğraf 3: Yeşil Yol' a karşı Havva Bekar'ın gösterdiği sivil direniş (Örnek Görsel).....	53
Fotoğraf 4: Fındıklı mücadelesi için gerçekleştirilen mahalle toplantıları	58
Fotoğraf 5: Rize Fındıklı'daki HES Protestosu	59
Fotoğraf 6: HES faaliyetlerine karşı gösterilen çevre hareketi fotoğrafı.	60
Fotoğraf 7: Cerattepe Konumu.....	61
Fotoğraf 8: Artvin'deki maden karşıtı sivil çevre hareketi.	62

VIII

TABLÖLAR

Tablo 1: DOKAP Bölgesi KTKGB ve Turizm Merkezleri.....	47
Tablo 2: KADOÇED’ in Değerlendirilmesi.....	70
Tablo 3: Karadeniz Ekolojik ve Kalkınma Derneği’nin Değerlendirilmesi	71
Tablo 4: Yeşil Artvin Derneği’nin Değerlendirilmesi	72
Tablo 5: TEMA Vakfı Trabzon Temsilciliğinin Değerlendirilmesi	74

GİRİŞ

Bu tez çalışmasında dünyada ve ülkemizde çevreye olan tahribatın artmasıyla birlikte ortaya çıkan hoşnutsuzluğun fiili yanıt biçimi olan sivil hareketler incelenmektedir. Sivil hareketler içindeki çevre hareketleri araştırmamızın odağını oluşturmaktadır. Bu çerçevede sivil çevre hareketlerinin nedeni olarak görülen neoliberal anlayışa dayanan politikalar ve kapitalizmin kendine has yasaları üzerinde durulmuştur. Araştırmanın örneklem alanı Türkiye'nin yeşilliğini ve doğallığını en belirgin şekilde hissettiğimiz Doğu Karadeniz Bölgesidir. Yazılı basın ve online basın kaynaklarından yararlanılarak bölgede öne çıkan hareketler belirlenmiş (Yeşil Yol Karşıtı hareket, HES karşıtı Hareket, Fındıklı Mücadelesi, Cerattepe Mücadelesi) ve hareketler ile ilgili bilgi verilmiştir. Bölgedeki hareketler üzerinde 4 hipotez (Denence) belirlenerek araştırmamız bu doğrultuda şekillendirilmiştir. Hipotezlerimizin ne derece tutarlı ya da tutarsızlığını ölçebilmek için bölgede alan araştırması gerçekleştirilmiştir.

Alan araştırması, Doğu Karadeniz Bölgesinde çevre hareketlerinde öne çıkan sivil toplum kuruluşları (STK'lar) üzerine odaklanılarak yürütülmüştür. Araştırma kapsamında 6 ili kapsayan Doğu Karadeniz Bölgesi içerisinde öne çıkan sivil çevreci yapılar incelenmiştir. Bu bağlamda Ordu ilinin çevre hareketleri ile ilgili KADOÇED genel başkanı Dr. Ahmet Fidan, Giresun ilinin çevre hareketleri ile ilgili Karadeniz Ekolojik ve Kültürel Miras Derneği Yönetim Kurulu Başkanı Hakan Adanır, Artvin ilinin çevre hareketleri ile ilgili Yeşil Artvin Derneği Yönetim Kurulu Başkanı Nur Neşe Karahan, Trabzon ilinin çevre hareketleri ile ilgili TEMA vakfı Trabzon İl Temsilcisi Doç. Dr. Zafer Yücesan ile birebir online görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Alan araştırmamız nitel yöntem içerisinde yer alan “söylem analizi” tekniği esas alınarak gerçekleştirilmiştir. Bölgedeki öne çıkan STK yöneticilerinin söylemleri üzerinden 5 başarı göstergesi belirlenmiş (Önleyici ve tespit edici faaliyetler, eğitim ve farkındalık faaliyetleri, hak temelli faaliyetler, savunuculuk faaliyetleri, diğer faaliyetler) ve bu göstergeler üzerinden bölgedeki çevre hareketleri çözümleme ve değerlendirme yapılmıştır. Yapılan çözümleme ve değerlendirmeler sonucunda Doğu Karadeniz Bölgesi'ndeki çevre hareketleri ile ilgili 9 adet bulguya

ulaşılmış ve bu doğrultuda 9 adet öneri sunulmuştur. Elde edilen bulgularla araştırmamızın başında belirlemiş olduğumuz hipotezlerimiz karşılaştırılmıştır.

Böylece araştırmanın, özellikle Doğu Karadeniz Bölgesi içerisindeki Sivil evre hareketlerinin incelenmesi, evre sorunlarına yaklaşımların daha yakından anlaşılmasını sağlamak açısından literatüre önemli katkı sunacağı düşünölmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU, ÖNEMİ, HİPOTEZLERİ, AMACI VE YÖNTEMİ

Bu başlık altında araştırmanın konusu ve önemi, hipotezleri, amacı, yöntemi ve sunuş sırası açıklanmaktadır.

1.1. Araştırmanın Konusu ve Önemi

Son yıllarda ulusal ve uluslararası toplumda kapitalizm, liberalizm ve modernizmle birlikte doğala olan ihtiyaç ve yönelim artmıştır. Bu durum, beraberinde doğanın yerini yapayın almasına ve doğanın yerini insanın işgal etmesine yol açmıştır. Bu işgal sonucunda tepki yine insandan gelmiş ve insanla birlikte çevre, çevrenin işgali ile birlikte çevre hareketleri oluşmuştur. Bu nedenle araştırma boyunca yer yer “doğa” kavramı yer yer “çevre” kavramı kullanılmaktadır.

Dünyada ve ülkemizde de varlığını son yıllarda sıkça hissettiğimiz bu sivil hareketler, hem oluşma biçimi hem de sivil toplum ve toplumsal hareketler birikimi ve deneyimi açısından önemlidir.

Doğanın varlığını en güzel ve belirgin biçimde sunduğu ülkemizin Doğu Karadeniz Bölgesi’nin de son yıllarda insan kaynaklı çevre tahribatının yaşanmasıyla birlikte çevre hareketleri oluşmuştur. Bundan dolayı sivil çevre hareketleri, Türkiye geneli Doğu Karadeniz Bölgesi odağında çevreye yapılan tahribatın ortaya çıkmasıyla beraber 2000’li yıllarda başlamıştır. Bu çalışmanın konusu Türkiye’de Doğu Karadeniz Bölgesi’ndeki Sivil Çevre Hareketleridir. Bu da hareketleri oluşturan toplumu psiko-sosyal olarak anlamamızı sağlamakta ve çevre sorunlarının daha yakından incelenmesi açısından çalışmanın önemini oluşturmaktadır.

Araştırma kapsamında 6 ili kapsayan Doğu Karadeniz Bölgesi içerisinde öne çıkan sivil çevreci yapılar incelenmiştir. Bu bağlamda Ordu ilinin çevre hareketleri ile ilgili KADOÇED genel başkanı Dr. Ahmet Fidan, Giresun ilinin çevre hareketleri ile ilgili Karadeniz Ekolojik ve Kültürel Miras Derneği Yönetim Kurulu Başkanı Hakan Adanır, Artvin ilinin çevre hareketleri ile ilgili Yeşil Artvin Derneği Yönetim Kurulu Başkanı Nur Neşe Karahan, Trabzon ilinin çevre hareketleri ile ilgili TEMA

vakfı Trabzon İl Temsilcisi Doç. Dr. Zafer Yücesan ile birebir online görüşmeler gerçekleştirilmiştir

1.2. Araştırmanın Hipotezi (Denencesi) ve Amacı

Araştırmada öncelikle Doğu Karadeniz Bölgesindeki çevre hareketlerinde öne çıkan 4 STK üzerinden Türkiye'nin sivil kökenli çevre hareketlerini; nedenleri, sonuçları ve oluşum biçimleriyle her yönden incelemek ve bu hareketlerin oluşturduğu psiko- sosyal toplumsal alt yapıyı anlamak amaçlanmıştır. Bu kapsamda çalışmanın odaklandığı örneklem Doğu Karadeniz Bölgesi'nde öne çıkan sivil çevre hareketleri ile sınırlandırılmıştır.

Araştırma için dört hipotez (denence) belirlenmiştir. Aşağıda bu hipotezler sırasıyla açıklanmaktadır:

Denence 1: Doğu Karadeniz Bölgesi sivil çevre hareketlerinin ortaya çıkışını, neoliberal anlayışa dayanan politikalara yönelik köklü bir eleştiri zemini beslemiştir.

Denence 2: Doğu Karadeniz Bölgesi sivil çevre hareketleri yerel oluşumlu hareketlerdir ve daha çok yereldeki sorunlar üzerine inşa edilmiştir.

Denence 3: Doğu Karadeniz Bölgesi sivil çevre hareketleri ses getiren, yasal düzenlemelerde etki yapan, başarılı hareketlerdir.

Denence 4: Doğu Karadeniz Bölgesi sivil çevre hareketlerinde temel çevre mücadelesi HES (Hidroelektrik Santraller) konusunda yürütülmüş olan eylemleri içeren mücadeledir.

1.3. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada yazılı (kitap, makale vs.), elektronik kaynaklardan ve gazete haberlerinden yararlanılmıştır. Bu kapsamda tarihsel ve betimsel inceleme ile elde edilen tüm kaynaklar araştırma çerçevesinde analiz edilmiştir.

YÖK Ulusal Tez Merkezi'nden “ Sivil Hareket, Çevre Hareketi, Ekolojik Hareket, Yeni Toplumsal Hareketler, Sivil Toplum Kuruluşu, Doğu Karadeniz Bölgesi” gibi anahtar kavramlar ile yapılan elektronik tarama sonucu Yüksek lisans

ve doktora tezlerine ulaşılmıştır. Bu tezlerden konuyla doğrudan ilgili olanlar ayrıntılı olarak incelenmiş ve bunlardan araştırmaya katkı sağlayacak olanlar kaynak olarak kullanılmıştır.

“Sivil Hareket” anahtar kavramı ile 3 Yüksek Lisans Tezi’ne ve 2 adet Doktora Tezine ulaşılmıştır. “Çevre Hareketi” anahtar kavramı ile 26 Yüksek Lisans Tezi’ne ve 6 adet Doktora Tezine ulaşılmıştır. “Yeşil Hareket” anahtar kavramı ile 19 Yüksek Lisans Tezine ve 2 adet Doktora Tezine ulaşılmıştır. “Yerel Hareket” anahtar kavramı ile 23 Yüksek Lisans Tezine ve 11 adet Doktora tezine ulaşılmıştır.

Tarama sonucunda sivil hareket kavramıyla 1, sivil toplum kavramıyla 587, yeni toplumsal hareketler kavramıyla 40, Çevre hareketi kavramıyla 7, ekolojik hareket kavramıyla 1, ekoloji ve toplum kavramıyla ilgili 2, yeşil hareket kavramıyla 4, yerel hareket kavramıyla 1, HES mücadeleleri kavramıyla ilgili 1, doğu Karadeniz kavramıyla ilgili 520 toplamda 1164 teze ulaşılmıştır. Aşağıda açıklandığı üzere 3 çalışma araştırmamıza önemli derecede kaynaklık edecek niteliktedir.

Doğu Karadeniz Bölgesi’ndeki sivil çaplı hareketler konusunda yeterli kaynak bulma sıkıntısı yaşanacağı öngörüldüğünden basın ve okuma kaynaklarının yanısıra bir alan araştırması ile bilgi toplama yoluna gidilmiştir. Bölgede etkin olan STK’lara (Sivil Toplum Kuruluşlarına) “Görüşme Soru Kâğıdı” uygulanarak, açık uçlu sorularla ilgili çevre hareketlerinin yapısı ve toplumsal yapıyı dönüştürme potansiyeli analiz edilmiştir. Bölgedeki hareketlere destek veren kurum ve kuruluşların yapısını oluşturan, ona yön veren, kimliğini belirleyen üyelere (veya temsilcilere) yönelik on-line (Skype üzerinden) yapılan bu görüşmelerin içeriği Söylem Analizi çerçevesinde ve belli başarı göstergelerine dayandırılarak yorumlanmıştır.

1.4. Araştırmanın Sunuş Sırası

Bu çalışmanın birinci bölümünde araştırmanın konusu, önemi, hipotezleri, amacı, yöntemi ve sunuş sırası, ikinci bölümünde sivil ve sivil toplum kavramı, sivil toplumun tarihi, sivil toplumun çevre hareketlerindeki rolü çevre hareketlerinin tarihi ve son olarak kapitalist ekonomik sistemin çevre hareketleri ile ilişkisi açıklanmaktadır. Üçüncü Bölümde Türkiye çevre hareketlerinin tarihi seyri, Doğu Karadeniz Bölgesi’ndeki çevre hareketleri ve bu hareketlerden etkin platformlar

açıklanmaktadır. Dördüncü bölümde Doğu Karadeniz Bölgesi alan araştırması gerçekleştirilmiştir. Son olarak beşinci bölüm ise Bulgular ve öneriler, genel sonuç şeklindedir.

2. ARAŞTIRMA KONUSU İLE İLGİLİ LİTERATÜR ÖZETİ

Bu başlık altında çalışmada referans alınan kavramlar literatüre dayanılarak araştırmaya yol gösterecek şekilde açıklanmaktadır.

Toplumsal hareketler içerisinde çevre hareketleri, sonuç odaklı hareketler olduklarından dolayı genç oluşumlu hareketlerdir. Bu nedenle çalışmalar ve konuya kaynak oluşturabilecek araştırmalar diğer birçok konuya nazaran dar kapsamlıdır. Çevre sorunları ve kirlilik sonucu oluşan çevre hareketleri zamanla araştırmacıların dikkatini çekmiş ve literatüre önemli ölçüde kaynaklık edebilecek çalışmalar yapılmıştır. Bu başlıkta bu çalışmalardan öne çıkan eserler kısaca değerlendirilmektedir.

Örneğin;

Cerit Mazlum (2015: 211) çevrecilik ve çevre hareketleri ile ilgili *Çevrecilik ve Çevre Hareketleri* adlı kitabında çevre hareketlerini tarihsel ve kavramsal olarak anlaşılır bir biçimde ele almış ve değerlendirmiştir.

Özcan Sezer (2021) *Çevre Korumacılıktan Radikal Ekolojiye* adlı makalesinde çevrecilik fikrinin ideolojik bir düşünceye dönüşüm serüvenini ele almıştır.

Gökçe Işık (2014) yüksek lisans tezinde Türkiye'deki çevrecilik ve çevre hareketlerinin tarihini, uluslar arası çevre kuruluşu olan Greenpeace üzerinden açıklamıştır.

Heval Kılavuz (2015) çevre ve çevrecilik ile ilgili araştırmasında çevre krizinin nedenlerini incelemiş ve çözüm arayışları üzerine çalışmıştır.

Çağrı Eryılmaz ve Fatmagül Akman (2016) çevre ve çevrecilik hareketleriyle ilgili yapmış oldukları çalışmalarında Artvin'deki maden karşıtı çevre hareketini incelemişlerdir.

Ayşenur Akpınar Gönenç (2001) tarafından yapılmış araştırmada sivil toplum düşüncesinin temelleri üzerinde durulmuş ve konunun tarihsel arka planı incelenmiştir.

Çağın Erbek (2014) yüksek lisans tez çalışmasında Türkiye’deki HES mücadeleleri ile kapitalizmin sermaye birikim süreci arasındaki ilişkiyi incelemiştir.

Selim Kılıç ve Nafız Tok (2013) Çevrecilikte Yeni Bir Kimlik: Ekolojizm adlı çalışmada Ekolojizm kavramı üzerinde durarak çevrecilik söyleminde ekolojinin konumu üzerinde durmuştur.

Özkan Öztürk (2007) Türkiye’deki Çevre Söylemleri üzerinde durmuş ve Türkiye’deki çevre hareketlerinin seyrini incelemiştir.

Yukarıdaki kaynaklar çevrecilik ve çevre hareketleri konusunda yazılmış başlıca eserlerdir, bu bağlamda araştırmama kaynaklık etmesi açısından kaynaklardan sıkça yararlanılmıştır.

Araştırma kapsamında çok sayıda on-line ve basılı kaynağa da ulaşılmıştır, ancak araştırmanın kapsamını aşmamak amacıyla burada önemli görülen ve öne çıkan çalışmalar kısaca tanıtılmaktadır. Ayrıca YÖK Ulusal Tez Merkezinden araştırmanın anahtar kavramlarıyla tarama yapılmıştır. Ulaşılan yüksek lisans ve doktora tezlerinden özellikle şunlar: DURU, Bülent (1995) *Çevre Bilincinin Gelişim Sürecinde Türkiye’de Gönüllü Çevre Kuruluşları*, CERİT MAZLUM Semra (2015) *Çevrecilik ve Çevre Hareketleri*, Yeni Toplumsal Hareketler, BAYKAL, Nevzat Samet (2019). *Çevre Hareketlerinde ekoloji Temelli Öğrenme: HES Örneği*, DURU, Bülent (1995) *Çevre Bilincinin Gelişim Sürecinde Türkiye’de Gönüllü Çevre Kuruluşları*, başlıklı yüksek lisans ve doktora çalışmaları araştırmanın yürütülmesinde başvuru kaynakları olmuştur:

Tarama sonucunda sivil hareket kavramıyla 1, sivil toplum kavramıyla 587, yeni toplumsal hareketler kavramıyla 40, Çevre hareketi kavramıyla 7, ekolojik hareket kavramıyla 1, ekoloji ve toplum kavramıyla ilgili 2, yeşil hareket kavramıyla 4, yerel hareket kavramıyla 1, HES mücadeleleri kavramıyla ilgili 1, doğu Karadeniz

kavramıyla ilgili 520 toplamda 1164 teze ulaşılmıştır. Aşağıda açıklandığı üzere 3 çalışma araştırmamıza önemli derecede kaynaklık edecek niteliktedir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. SİVİL TOPLUM VE ÇEVRE HAREKETLERİ

Bu başlık altında önce sivil ve sivil toplum kavramları açıklanmaktadır. Devamında sivil çevre hareketi meydana gelmeden önce hareketi oluşturan diğer etmenler ve hareketin yapı taşları da kısaca değerlendirilmektedir.

2. 1. Kavramsal Açıklamalar

2. 1. 1. Sivil ve Sivil Toplum Kavramları

‘Sivil’ sözcüğü ve ondan türeyen kavramlar, sadece kökenleri itibariyle bile dikkate alındığında bizlere önemli ipuçları vermektedir. Sivil ve Sivil Toplum Kavramları batıdan alınan kavramlar içerisinde anlam olarak dilimize çevirmede en çok yanılgıya düşülen sözcüklerdendir. Bu kavramdaki anlamsal kaymayı Türk Dil Kurumu’nun (TDK) ‘sivil’ kavramını ‘Askeri Olmayan’ olarak açıklamasından anlamaktayız.

Mardin (1990: 10) bu durumu sivil toplum kavramı üzerinden anlatmaktadır. Mardin (1990: 10) “ Sivil toplum” kavramının batıdan aldığımız siyasetle ilgili kavramlar arasında, ülkemizde en çok yanılgı yaratan kavramlardan birisi olduğunu söyler. Yazar bu durumun nedenini, sivil toplum kavramının farklı bir kültürün ürünü olmasıyla açıklar. Sonuçta bu durum anlam kaymasına ve derin yanılgıların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Sivil toplum kavramının karşısı “askeri” toplum değildir. Terimde asıl vurgu “şehir adabı” dır. Bu nedenle Mardin “Sivil toplum”daki “sivil” kelimesinin şehir hayatının getirdiği hakları ve yükümlülükleri ifade ettiğini düşünmektedir.

Köken itibariyle, Latince ‘civitate’ (devlet, site, şehir) kelimesinden türeyen ‘civil’ kelimesi, ilk tarih filozofu sayılan Marcus Augustinus’un De Civitate Dei (tanrı Sitesi) adlı eserinde kullanılmıştır. Bu kökten türetilen ‘civis’, ‘civitas’ ise sırası ile ‘şehir’ ve ‘şehirli’ anlamına gelmektedir. Kelimenin önce Fransızca’ya oradan İngilizce’ye geçtiği bilinmektedir. İngilizce’deki ‘city’, ‘civil’, ‘civic’, ‘civilization’ (sırasıyla şehir, şehre ait, şehirli ve şehirleşme=medeniyet) gibi

sözcüklerin tümünün “civis” kelimesinden türediği iddia edilmektedir (Hocaoğlu, 1997: 106).

“Sivil” kavramını daha iyi anlayabilmemiz açısından civilisation kavramı ile olan bağıntısı önemlidir. O halde, civilisation (Arapça medeniyet, Türkçe uygarlık), kavramı sosyal ve kültürel gelişmeyi veya ilerlemeyi anlatmaktadır. Latince “civilis” sözcüğünden türeyen ‘civil’ in en yaygın çağrışımı ise yurttaşların hayatının ve haklarının bir bütün olarak gelişmesi diyebiliriz. Kentle uygarlık arasında ilişki kuran pek çok düşünür, kenti, insanlığın ve özgürlüğün beşiği olarak tanımlarlar (Nişancı, 2013: 120).

Sivil kavramı genel olarak kent, şehir, şehirli, şehre ait, şehir hayatının getirdiği haklar, ilerleme, uygarlık, medeniyet gibi anlamlara gelmektedir. Baktığımızda bu kavramlar insanların bir araya gelmesi durumunu ifade etmektedir. Bu şekilde biz kentten şehirden ve şehir haklarından bahsedebiliriz. Yani sivil kavramı aslında doğa halinden çıkışı ifade etmektedir. İnsanların doğa durumundan çıkıp bir araya gelmesi ve kenti, şehri oluşturması yani bir araya gelme sonucunda oluşturdukları durumu ifade etmektedir.

Sivil Toplum kavramı ise doğa halinden çıkıp bir araya gelen insanların toplum kavramıyla bütünleşmesini ifade etmektedir. Yani bir araya gelen insan topluluğunun ortak amaçlarının, isteklerinin, haklarının ve sorumluluklarının olması ve bu amaç ve isteklerle bütünleşmeleri, insanların aralarında manevi bağ kurmaları halidir. Ne var ki kavramlar da oluşan süreçlere bağlı canlı varlıklar olduğu için günümüze gelinceye kadar bir takım anlam farklılaşmalarına uğramakta ve değişmeye devam etmektedirler. İlk başlarda devlet ile aynı anlama gelen sivil toplum kavramı zamanla konum olarak birçok değişime uğramıştır. Çağdaş sivil toplum kavramı oluşana kadar tarihsel süreç içerisindeki değişimini incelememiz araştırmamızın anlaşılabilirliği açısından önemlidir.

Sivil toplum kavramı düşünce tarihinde ilk defa sosyal sözleşmecî düşünürler tarafından gerçekleştirilmiştir. Sosyal sözleşmecî düşünürlere göre sivil toplum doğa halinin karşıtı olarak ele alınmakta ve siyasi toplumla yani devletle bir görmeleri ile başlamıştır. Doğa halinden çıkıp bir araya gelen insanların birbirleri ile olan

etkileşimleri sonucu kişiler arasında hak, sorumluluk, yükümlülük, adalet, güvenlik, yönetim gibi sorunların ortaya çıkmasıyla toplum sözleşmesi yapılmış ve kişiler toplum için belli başlı haklarını siyasi topluma devrederek devletin koruması altındaki barışçı bir toplumu oluşturmuşlardır. Toplum sözleşmesini kişiler kendileri kendi istek ve talepleri doğrultusunda yaptıkları için zaten sivil toplum ile siyasi toplum bir tutulmuştur. Bu nedenledir ki sivil toplumun tarihi oluşumu devlet aygıtının oluşumu ile paralellik gösterir (Gönenç, 2001: 12).

Sivil toplum kavramı da sivil kavramı gibi batı kökenli bir kavramdır bu nedenle izleyeceğimiz yol batı düşünce tarihi ve beraberinde gelen kavramın değişim süreci olacaktır.

2. 1. 2. Sivil Toplumun Tarihsel Kökeni

Sivil toplum kavramının kökeni eski Yunan’a kadar gitmektedir. Antik dönemde sivil toplumun en genel anlamda birlikte yaşama sanatının bir aracı olarak ele alındığı söylenilmektedir. Kavram ilk kez Aristoteles ile karşımıza çıkmaktadır. Aristoteles’in insanlar için en uygun yönetim biçimi olarak gördüğü “politika koinonia” yasalarla belirlenmiş kurallar sistemi, içinde özgür ve eşit yurttaşların oluşturduğu siyasal toplum “police” yani devlettir. Bu dönemde sivil toplum ve devlet arasında bir ayrıma gidilmemekte, aksine iki kavram birbiri ile özdeş kabul edilmektedir (Akay ve Kurma, 2020: 2).

Antik Yunan düşüncesinden 19. Yüzyılın ikinci yarısına kadar sivil toplum ve devlet ayırımına tam anlamıyla gidilmemiş, kavram tarihsel süreç içerisinde farklı düşünürlerin tartışmalarıyla şekillenmiştir. Bu düşünürler devlet ve toplum ayrımının uzağındaki devletin koruması altındaki barışçı bir toplumu savunan, aşkın devlet anlayışında sivil toplum düşünürleri (Platon, Aristoteles, Nicolo Machiavelli, Jean Bodin, Thomas Hobbes, J. Jacques Rousseau, George Wilhelm Friedrich Hegel) dir. Diğer düşünürler bireyi devlet karşısında özerkleştirmeyi amaçlayan, araçsal devlet anlayışında sivil toplum düşünürleri (John Locke, Adam Ferguson, Alexis De Tocqueville, John Stuart Mill, Friedrich Hayek) dir. Bir de bu iki geleneğin dışında gelişen yönetici sınıfın egemenliğini garanti eden kültürel birliklerin gruplaşmasını

savunan, Marksist düşünce geleneğinde sivil toplum düşünürleri (Karl Marx, Antonia Gramsci) dir (Yıldızlı, 2012: 25).

Buradan şunu anlamaktayız: Sivil toplum kavramı konum olarak 3 süreçte değişime uğramıştır. İlk olarak devletle eş anlamda kullanılmış, daha sonra devletin karşısında konumlandırılmış ve son olarak çağdaş toplumla birlikte güncel kavramsal konumuna kavuşmuştur. Şu anda sivil toplum ne devlet karşısında ne devlet yanındadır, birey talepleri ile devlet arasında bir aracı konumuna kavuşmuştur.

Kavram ortaçağ boyunca farklı şekillerde kullanılmakla beraber, doğa halinden çıkışı, doğa durumunun karşısını ifade etmektedir. Köken itibariyle barış düzenini ve iyi yönetimi savunan siyasal bir birlikteliği ifade eden, bu nedenle siyasal toplum(devlet) ile sivil toplum arasında herhangi bir ayrım yapılmaksızın aynı anlamda kullanılmıştır. Ortaçağdaki temel ayrım Hobbes ve Locke’ un farklı “toplumsal sözleşme” yaklaşımlarında karşımıza çıkmaktadır (Akay ve Kurma: 2).

Hobbes doğal durumu bir savaş durumuna benzetmektedir. Bu nedenle “İnsan insanın kurdudur”. Bu savaş durumunda “bencil” insanlar birbirlerini egemenlikleri altına almaya çalışacaklardır. Ancak aynı zamanda akıllı bir varlık olan insan, barış için insanların birbirlerine zarar vermeyecekleri bir toplumsal sözleşmeye girer. Locke ‘a göre ise doğa durumunda insanlar özgür ve eşittir. Bu eşitlik insanların her türlü güç ve yargı hakkının karşılıklı olması ve bunların kimsenin elinde başkasından fazla bulundurmamasıdır. Doğa durumuyla savaş durumu karıştırılmamalıdır. Her konuda eşit hakka sahip insanların yardımına koşacak ortak bir üst olmadan, birisinin bir başkasına kişiliği üzerinde bir zorlama veya böyle bir niyetin açıklanması savaş durumudur (Akay ve Kurma: 2).

Sosyal sözleşme kuramcıları, modern anlamda sivil toplumun ortaya çıkışını ‘doğal hal’ kavramına başvurarak açıklamışlardır. Doğa halini ister son derece barış dolu, isterse insanların hiçbir can güvenliğinin olmadığı bir durum olarak açıklasınlar, sonuçta söz konusu düşünürler doğal ortamdan siyasal ortama (sivil ortam) geçişin gerekliliğini ve nasıl gerçekleştiğini gözler önüne sermişlerdir. Yani sivil toplum(=siyasal toplum) doğa durumunun tam karşısına yerleştiren anlayıştan kopup, kavramın konumu artık doğa halinin “tam” karşıtı değil, dönüşüm geçirmiş

ve insanlık için daha elverişli kılınmış bir insanlığın devamı konumuna gelmiştir. Bu sivil toplum kavramının evriminin de başlangıç noktasıdır: Sivil toplum doğa halinin karşıtı olma niteliğini yitirmekle kalmamakta, siyasi toplumla özdeşliğinden de sıyrılmaktadır (Yıldırım, 2003: 227; Gönenç, 2001: 13).

Sosyal sözleşmelerle ortaya çıkan ve sivil toplum olarak düşünülen toplum, ancak devletle ve devlet içinde varolabilir. Diğer bir ifade ile sivil toplum, kavramsal açıdan, insanlar devleti düşünebilmeye başladıktan sonra doğmuştur. Bu açıdan Hobbes'un ve Locke'un kurdukları, devlet / sivil toplum ikilemi değil, sivil toplum / sivil olmayan toplum karşıtlığıdır (Akal, 1995: 37).

Batı yakın tarihini belirleyicilerinde biri, feodal düzendir. Feodal düzen ve beraberindeki gelişmeler sivil toplum kavramının değişim sürecinde önemli yere sahiptir.

Feodal düzenin siyasi önemi ise dağınık ve dağılmış bir sistem olmasıdır. Genel olarak feodal sistem başta zayıf bir kral ve ülke içinde asayişin feodal asiller sınıfı tarafından sağlandığı bir sistemdir. Avrupa'nın çoğu yerinde şehirler ve şehir hayatına bağlı sönük bir ticaret hâkimdir. Ancak 12. Yüzyıldan itibaren zirai aletlerin şehir hayatındaki rolünün artmasıyla şehirler de gelişmiştir. Şehirlerin gelişmesiyle birlikte ticaret de geliştiğinden, şehir faaliyeti toplumun tümü için yeni bir zenginlik kaynağı olmuştur. Feodal asiller de bu yeni kaynaktan yararlanmak istemişlerdir. Fakat tüccarın, küçük esnafın ve üreticinin korunması gerektiği için, asillerle şehir ahali arasında bir uzlaşma ortaya çıkmıştır. Şehirliler asillerden şehir hayatına karışmamalarını ve beraberinde kendi milislerini örgütleyebilmelerini, kendi mahkemelerini kurabilmelerini, kendi hukuk kurallarının işleyebilmesi gibi hak ve imtiyazlar elde etmişlerdir. Bu aşamada ortaya çıkan şehir özgürlükleri, batı tarihsel gelişmesinin en önemli karakterlerinden birisidir. Verilen hakların her biri şehirlerde odaklaşmaya başlayan "hürriyet" anlayışının başladığını göstermektedir (Mardin, 1990: 10).

Ayrıcalıklar sayesinde bir kişilik kazanan şehirler de bir zaman sonra kendi kendilerini idare eden birimler olmuşlardır. Birkaç şehir aynı amaçlar etrafında birleşince de Ortaçağ asillerinin hiç beklemedikleri güç kümeleri ortaya çıkmıştır.

Asiller sınıfı arasında şahsi anlaşmalarla yürütülen kamu düzeni yavaş yavaş bir coğrafi alanı kapsamaya başlamıştır. Bu durum şahıs anlaşmalarını ortadan kaldırmış ve “kamu” gibi soyut bir kavram ortaya çıkmıştır. Bu sisteme Avrupa’ da Alman kamu hukukunda **Ständestaat** sistemi denmektedir. Tüm bu süreç içerisinde, Avrupa’ da taşra denilen küçük birimler gittikçe büyümeye ve krallık sistemi haline gelmeye başlamıştır. Başlangıçta şehirlerle çalışan krallar zamanla yeni devletler sistemi içerisinde her milli devletin kendisini milli sınırları içinde savunması sorunu durumu değiştirmiştir. Şehir ahalisinin milli savunma konularıyla ilgilenmesi mümkün olmadığından, tek bir merkezden savunma ve saldırının idare edilmesi çözüm olarak görülmüştür. Eski milislerin yerini milli bir ordu almaya başlamıştır ve bu durumu şehir ahalisi de desteklemiştir. Zamanla krallar güçlenmiş ve şehirlilerden hürriyetlerini almaya başlamıştır. Bu durum **Ständestaat** sisteminin gittikçe güçlenen bir merkeziyetçi ve bürokratik devletler sistemine dönüşmesini sağlamıştır. Fakat şehirlere verilen imtiyazların izleri Batı Avrupa’sından hiçbir zaman tamamen silinemediği için devlet ne kadar güçlenirse güçlensin, üretici sınıfların desteğine muhtaç olmuştur. Yeni devletler şehirlilerin iktisadi verimliliğini kısıtlayan uygulamalardan kaçınmak zorunda oldukları için, orta sınıfların palazlanmasına izin vermişlerdir. Hatta orta sınıflardan fazlasıyla fedakârlık istendiği zaman, devlet ile orta sınıflar arasında tarihin seyrini değiştiren çatışmalar ortaya çıkmıştır. 1640 İngiltere ayaklanması ve 1789 Fransız ayaklanmaları genelinde bu çatışmaların ürünü olarak gösterilebilir (Mardin, 1990: 11).

Yaşanan gelişmelerle birlikte sivil toplum kavramının tarihi bir gelişme açısından, devlet dışındaki hayatın akışının garanti altına alınmasını ve iktisadi faaliyetlerin milli hayatın çerçevesi içinde bile bir özerkliğe sahip olunması unsurlarının belirlediğini görmekteyiz (Mardin, 1990: 12).

Ortaçağ Avrupa’sının feodal yapısı içerisindeki kilise ve krallar bütün topluma hükmetmektedir, bu durum toplumun sivil alan oluşturmaya izin vermemektedir. Zaman içerisinde şehirlerin ve ticaretin gelişmesi, şehirlerin zenginleşmesine bu durum da kilise ve kralların etkisiz hale gelmesine sebep olmuştur. Bu boşluk durumu ise toplumun kendi sivil toplumunu oluşturmaya zemin hazırlamıştır. Bu durum da sivil toplum kavramının Akal’ın söylemiş olduğu

sivil toplum, sivil olmayan toplum karşıtlığının çözümü noktasında büyük bir adım atıldığını göstermektedir.

Sivil toplumun devletle aynı anlama gelmesinden sıyrılması, liberal düşüncenin gelişimi ile söz konusu olmuştur. Bu bakımdan sosyal sözleşme kuramcılarının birisi olan Locke’la birlikte liberalizmin ilk adımları atılmıştır. Bireye öncelik tanıyarak devletin sınırlandırılması görüşüne sahip Liberalizm akımının ekonomik, toplumsal ve siyasal ilkeleri (bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler) herhangi bir sınıfa dahil olmayıp, gücünü eğitim ve işveren konumundan alan burjuvazinin, hak ve özgürlükler mücadelesinin başlamasına önyak olmuştur. Liberalizm ilkelerinin ise devlet ve sivil toplum ayrımını pekiştirmek suretiyle geçerlilik kazanması, Fransız devrimi ile dünyaya kendisini duyurmuştur. Anglo-Sakson ülkelerde ise bu süreç evrimsel bir tarzda gerçekleşmiştir (Yıldırım, 2003:230).

Aydınlanma düşüncesi ile birlikte Anglo-Sakson ve kıta Avrupası deneyimlerinin doğrultusunda sivil toplum kavramı da değişim geçirerek farklı yaklaşımlara bürünmüştür. İskoç Aydınlanması dönemi düşünürlerine baktığımızda sivil toplum kavramının artık ideal bir kavram olarak değil, olması gereken bir olgu olarak tanımlanmaya başladığını görmekteyiz.

Sivil toplum teriminin geleneksel anlamından sıyrılıp, modern bir içerik kazanması genellikle Adam Ferguson’un (1767) “Sivil Toplumun Tarihi Üzerine Bir Deneme” adlı eseri ile başlatılmaktadır. Ferguson’a göre sivil toplum kavramı bir sözleşmenin değil, bir sürecin; insanlığın doğal tarihinin bir ürünüdür. Bu, insanlığın “doğal tarihi” (natural history) ; onun “ilkel” den “medeni” ye doğru ilerleyen değişim sürecidir. Ferguson’un sivil toplumu yani medeni toplumu, doğa bilimlerinin ve ticaretin geliştiği bir toplumu kastetmektedir. Ferguson geliştirmekte olan bu yeni toplumun (sanayi toplumunun) “bireycileşme” eğilimine dikkat çekerek sivil toplum içerisindeki yurttaş bilincine ve kamu ruhuna bağlılığın sarsıldığı düşüncesini savunur. Sivil toplum içindeki bu yozlaşmanın nedeni olarak “iş bölümünü” göstermektedir. Ferguson’a göre, işbölümü kamu ruhunda yozlaşmaya yol açan başlıca unsurdur.

Modern sivil toplumlarda, özel mülkiyetin gelişmesiyle birlikte insanlar arasında bir zenginlik mücadelesi başlamaktadır. Bu zenginlik yarışı insanlar arasındaki eşitsizliği pekiştirmektedir. Ancak bu lüks arayışı tek başına yozlaşma sebebi değildir, asıl yozlaşma kamusal ruhtaki yozlaşmadır. Kamusal ruhtaki yozlaşma için de yalnızca ticari sanatların kötüye kullanılması yetmez, siyasi durumun da katkısı gereklidir. Kamusal ruhtaki yozlaşma despotik yönetimin önünü açmaktadır. Bu nedenle despotizme giden yol sivil toplumdan geçebilir. Ferguson, sivil toplum içindeki bu çöküşe karşı anayasal monarşiyi önermektedir. Bu monarşinin temel dayanağı yurttaş üstünlüğünden oluşmasıdır. Bir anlamda, gittikçe ticari ilişkilerin ve zihniyetin ağına düşen, karmaşıklaşan bir sivil toplumun içinde, kamu bilincine sahip yurttaşlardan oluşan “ikinci” bir sivil toplum düşüncesine bağlayan bir hat oluşturmaktadır. Ferguson bu düşüncesi ile devlet sivil toplum özdeşliğinden kurtuluşun tohumlarını ekmiştir (Zabcı, 2006: 3; Gönenç, 2001: 18).

Sivil toplumun günümüzdeki içeriğine kavuşması liberalizmin gelişmesi ile kendini göstermiş, Sanayi Devrimi ve sonrasında yaşanan gelişmelerin ardından elde edilen demokratik kazanımlarla birlikte günümüzdeki içeriğine kavuşmuştur.

Mardin’in söylemiş olduğu palazlanan orta sınıf zanaat ve ticaretin gelişmesiyle birlikte zamanla sivil toplum kavramını da derinden etkileyecek olan burjuva sınıfını meydana getirmiştir. Fransız İhtilal’inin baş aktörlerinden olan burjuva sınıfının ticaretten elde ettiği sermayeyi sanayi alanında kullanması ile sanayi devrimi gerçekleşmiştir. Sanayi Devrimi insanla doğa arasındaki aracı konumda olan teknik yapının gelişmesini, büyümesini yani aletten makineye geçişi ifade etmektedir. Bu büyük makineleşme olgusu insanın da doğadan kopuşunu beraberinde getirmiştir. Çünkü her büyüme beraberinde bireysel küçülmeyi getirmektedir. Çapa ve sabanla toprağını herkes işleyip ekip biçerken, toprağı işleyen aletlerin büyümesi ile bu aletlere ulaşabilecek kişi sayısı azalmıştır. Daha önce toprağı herkes ulaşabilirken, sanayi devriminden sonra yalnızca bu makineleri elinde bulunduran kişiler toprağı ulaşabilmiştir.

Sivil toplum kavramının modernleşebilmesi için, siyasal iktidara karşı toplumun savunulması düşüncesinin, burjuva toplumunun gelişmesiyle birleşmesi

gerekmıştır. Genellikle, burjuva sivil toplum kavramını ilk geliştiren düşünür olarak Adam Smith gösterilir. Smith işbölümünün ortaya çıkışını piyasa mekanizması içinde ele almaktadır ve sivil toplum kavramını da piyasa ilişkileri açısından inceler. Piyasa içerisinde insanların kendi çıkarlarını gözetmeleri ile kamusal yararın kendiliğinden geleceğini söylemektedir. Smith, feodalizmin çöküşü ve kapitalizmin gelişmesinin bir yansıması olarak, devleti sivil toplumdan ayırmıştır (Zabcı, 2006: 5).

Sivil Toplumu devletten ayrı düşünen bir diğer düşünür Thomas Paine'dir. Paine göre, doğa insanı toplumsal bir varlık olarak yaratmış ve onu toplum içinde varlığını sürdürebilmesi için gerekli yetilerle donatmıştır. Yani insanlar arasındaki düzen insanın doğal yaratılışında vardır ve bu düzenin büyük bir kısmı devletin eseri değildir. Ayrıca Paine, medeni yönetimler ile sivil toplumun ortaya çıkması arasında bir ilişki kurar. Ona göre medeniyet ne kadar gelişirse hükümete(devlet)e olan ihtiyaç o derece azalır. Çünkü toplum kendi kendisini idare etme ve kendi işlerini düzenleme konusunda yetkin hale gelir. Paine'nin "daha az devlet daha çok toplum" olarak formüle edilebilecek yaklaşımı, devlet sivil toplum karşıtlığının doğuşunun ipuçlarını da içinde barındırmaktadır (Gönenç, 2001: 20).

Kapitalizmin henüz olgunluğuna ermediği tarihsel dönemdeki Aydınlanma düşünürleri sivil toplum kavramını kamusal alan ağırlıklı tanımlarlar. Bu dönem düşünürleri liberalizmin bireycilik, özçakar ve rekabete dayanan yeni toplumsal ilişkilerdeki düşüncelerini "toplumsallık" kavramı üzerinden açıklamışlardır. Günümüzdeki "toplum" kavramının gelişebilmesi için 19.yüzyıla gelinmesi gerektiğinden "sivil toplum" ya da "medenî toplum" kavramları Aydınlanma düşünürleri için yeni ilişkileri açıklamada yalnızca bir aracı konumundadır. Bu düşünürlerin sivil toplum kavramını açıklarken ortak düşünceleri kavrama atfedilen kamusal yarar, yurttaşlık ve kamusal ruh kavramlarıdır. Oysa Hegel, bütün bunları "burjuva" bencilliği ile sarmalanmış sivil toplumdan ayırmış ve onun daha üst aşaması olan "devlet" e mal etmiştir.

Kapitalizmin kendine has özelliklerinin billurlaşmaya başladığı 19. Yüzyıl düşünürü Hegel, sivil toplum kavramını devletten büyük ölçüde ayırmıştır. Hegel sivil toplum yerine "burjuva toplumu" anlamına gelen (Bürgerliche Gesellschaft)

kavramını tercih eder. Hegel'in "sivil" ve "burjuva" toplumlarını özdeşleştirmesi yalnızca Alman dilinin rastlantısından ibaret değildir. Onun "Bürgerliche Gesellschaft" terimiyle ifade ettiği tarihsel açıdan bir gerçekliktir. Hegel'in vurguladığı bu gerçeklik yakından bildiği Alman toplum yapısı üzerinden açıklamaya çalıştığı sivil toplum kavramıdır. Alman toplum yapısını oluşturan lonca ve korporasyonlar, zümre ve sınıflar, dernek ve yerel topluluklar Hegel tarafından dikkatlice geliştirilmiş ve çözümlemesi yapılmıştır (Gönenç, 2001: 21).

Sivil Toplumu devletten kesin biçimde ayıran Hegel, toplumsal yaşam içerisinde ahlaki gelişimi toplumun farklı aşamaları olarak aile, sivil toplum ve devlet biçiminde sınıflandırmaktadır. Aile yaşamındaki hâkim normların karşılıklı sevgi, saygı, fedakârlık gibi ortak duygu ve düşünceler etrafında oluştuğunu, sivil toplum normlarının ise çatışma, rekabet, hırs gibi kişilerin kendi çıkarlarını vurguladığını savunmaktadır. Yani Hegel'in savunduğu sivil toplum kavramı farklılık, özel çıkar ve çatışma alanıdır. Hegel sivil toplumu "ihtiyaçlar sistemi" nin belirlediği, bireysel isteklerin yönlendirdiği, ahlaki yasaların bulunmadığı, anarşik bir toplum olarak ele almaktadır. Yani sivil toplumda yer alan bireyin eylemi ahlaki bir amaç taşımaz ve ihtiyaçlar eylemlere yön verdiğinden, birey dış koşullarca yönlendirilir konumdadır. Bu ahlaki yasaların bulunmadığı anarşik toplumun istekleri ve dış koşullarca yönlendirmelere açık haldeki sivil toplumu dizginleme görevi devletindir. Devlet ve sivil toplum arasındaki karşılıklı bağımlılığa karşın, Hegel'de devletin sivil topluma önceliği söz konusudur. Yani sivil toplumu aile ile devlet arasında bir alan olarak gören Hegel, bu alanda sivil toplumu kendi başına doğal bir durum olarak görmemekte ve sivil toplumun korunmasını devlet düzenlemesine bırakmaktadır (Zabcı, 2006: 6; Tamer, 2010: 97).

Sivil toplumun günümüz anlamını kazanmasında etkin olan diğer düşünür Marx' dır. Hegel'e yönelttiği eleştiriler Marx'ın kendi sivil toplum teorisini oluşturmalarını sağlamıştır. Hegel'de vurgulanan devlet aygıtı iken, Marx da vurgulanan sivil toplumdur. Birçok konudaki düşüncelerinde Hegel'de etkilenen Marx da Sivil Toplumu burjuva toplumu ile eş anlamlı kullanmaktadır. Ancak Marx'daki farklılık sivil toplumdaki çıkar çatışmalarının çözümünün devlet aygıtı olmamasıdır. Çünkü devlet çıkar çatışmalarından bağımsız değildir. Marx'a göre

sivil toplum, tarihte karşımıza çıkan bir toplumsal aşamayı anlatır ve İnsanlar arasındaki maddi ilişkilerin düzenlenişine atıfta bulunur. Marx sivil toplumun ilk olarak 18.yüzyılda burjuvaziyle birlikte geliştiğini düşünmektedir. Ona göre modern burjuva çağı, siyasi ve toplumsal katmanlaşma biçimlerini net bir biçimde ortaya koyduğu için önemlidir. Feodal toplumun tamamı siyasi olduğundan dolayı “özel alan”dan yoksundur. Ancak modern burjuva toplumu siyasi ve toplumsal katmanları, net bir biçimde ortaya koymaktadır. Burjuva toplumu sınıflı bir toplumdur. Bu toplum da sosyo- ekonomik roller bireyleri yasal statülerinden ayırmış ve her birey, bencil/ özel ve kamusal/ vatandaş şeklinde konumlanmıştır. Yani feodal düzenin ortadan kalkmasıyla mülkiyetin siyasal bağlardan kurtulup siyasallığın belli bir alanda (devlet) toplanmasıdır; sivil toplum ise bu alanın zıttını, “siyasal olmayan” alanı oluşturmaktadır. (Gönenç, 2001: 30).

Araştırmamızın buraya kadar olan kısmında sivil toplum kavramının Antik Yunan’dan günümüze geniş yelpazede geçirdiği değişimi, onu inceleyen teorisyenlerin farklı yaklaşımlarının bir sonucu olarak değerlendirildiğini görmekteyiz. Kavramın teorisyenler tarafından ortak tek bir açıklaması olmasa da, kavramın günümüz anlamına kavuşmasında her bir teorisyenin ayrı katkısı vardır. Teorisyenlerin yaklaşımları “modern” sivil toplum kavramının dönüşümü yolunda aşama oluşturmaktadır. Geldiğimiz nokta itibariyle günümüz sivil toplum kavramı devletle aynı anlama gelmemektedir ve devlet dışı bir alan oluşturmaktadır. Ancak bu devlet dışılık, devlet karşıtlığını devlet zıtlığını oluşturmamaktadır.

2. 1. 3. Sivil Toplum ve Çevre Hareketlerindeki Rolü

Görülen odur ki; sivil toplum kavramı geçmişten günümüze birçok farklı anlamlarda kullanılmıştır. Tarihsel süreç içerisinde de toplumların değişim ve gelişimlerine bağlı olarak kavrama atfedilen anlam da değişmiştir. Günümüz itibariyle de kavramın tanımı üzerinde görüş uzlaşısı söz konusu değildir. Her bir yazar sivil toplum kavramını farklı tanımlamaktadır.

Çağdaş sivil toplum tanımlarının temelini Hegel’in sivil toplum yaklaşımında görmekteyiz. Nitekim günümüz anlamıyla sivil toplum kavramı devlet ve kişiler arasında bir aracı konumdadır. Bu anlamıyla sivil toplum kavramı 1970- 1980’lerde

filizlenmiş, 1990’larda ise yaygınlaşmıştır. Bu dönemdeki toplumsal hareketler sivil toplum kavramının yeniden değişiminde önemli rol oynamıştır. Bu toplumsal hareketlerden biri de çevre hareketleridir.

Modern sivil toplum tanımları arasında Cohen ve Arato’nun yapmış olduğu tanım teorisyenler tarafından geniş kabul görmüştür. Cohen ve Arato, sivil toplumu ekonomi ve devlet arasında mahrem alan (aile), kuruluşlar alanı (gönüllü kuruluşlar), sosyal hareketler ve kamusal iletişim biçimlerinden ibaret toplumsal etkileşim alanı olarak tanımlar (Işık, 2014: 18).

Yani günümüz manasıyla sivil toplum ekonomi ve devlet arasında kalan faaliyet alanıdır. Bu alan kar sağlama ve iktidarı ele geçirme gayesinin dışındaki her alanı kapsamaktadır. Sivil toplum kavramı üzerindeki tartışmaların nedeni de bu geniş yelpazeye sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Tanımdaki ekonomik toplum amacı ekonomi ve kar sağlamak olan kurum ve kuruluşları, devlet ise politik toplumu yani amacı iktidarı etkilemek ve ele geçirmek isteyen örgütlü yapıları ifade etmektedir. Sivil toplum ise amacı ne kar elde etmek ne de iktidarı ele geçirmek olan toplumdur.

Batı’da sivil toplum kavramı Non-governmental Organization (NGO) devlet dışı kuruluşlar şeklinde kullanılır. NGO’lar ilk kurulduklarında uluslararası örgütler olarak ifade edilirken zaman içerisinde devlet dışı kuruluşlara dönüşmüşlerdir. İlk kurulduklarında özellikle insan haklarının savunulmasına yönelik faaliyetlerde bulunan NGO’lar çevre sorunlarının dünya gündemine girmeye başlamasıyla birlikte dikkatlerini doğaya ve çevre sorunlarına yöneltmişlerdir (Işık, 2014: 19).

NGO kavramı Türkçe’de hükümet dışı kuruluşlar, devlet dışı kuruluşlar, gönüllü kuruluşlar, kar amacı gütmeyen kuruluşlar gibi birçok anlama gelecek şekilde ifade edilmiştir ancak kabul gören en yaygın kullanım Sivil Toplum Kuruluşu (STK) kavramı olmuştur. Türkiye’de STK dendiğinde ne tür kuruluşlar ifade edildiği belirsizdir. Demokrasi pratiği içerisine giren tüm faaliyette bulunan devlet dışı örgütlere STK denilmiştir. Türkiye’de STK’lar genellikle dernek ve vakıf kuruluşları şeklinde kendisini göstermektedir (Işık, 2014: 21).

Çevre STK'larıyla (sivil toplum kuruluşlarıyla) çevre hareketleri aynı kavramlar değildir. Çevre hareketlerinin yapı ve özellikleri araştırmamızın devam bölümlerinde açıklanmaktadır. Günümüzde çevre alanında faaliyetler özellikle STK'lar aracılığıyla sağlanmasından dolayı anlam karmaşası oluşmaktadır. Çevre STK'ları çevre hareketlerinin yürütüldüğü yalnızca bir alandır. Çevre hareketlerini oluşturan hiç kuşkusuz sivil toplumdur ancak çevre hareketleri yalnızca sivil toplum kuruluşları aracılığıyla gerçekleşmemektedir.

Sivil Toplumun çevre hareketlerindeki rolünü anlayabilmemiz, kavramlar arasındaki bağlantıyı anlamakla mümkündür. 1990'larda modern anlamına kavuşan sivil toplum kavramının, dönemin toplumsal hareketlerinden etkilenerek bu günkü anlamına kavuştuğunu belirtmiştik. Bu toplumsal hareketlerden biri de çevre sosyal hareketidir. Çevre sosyal hareketini oluşturan tarihi süreci anlamamız araştırmamızın anlaşılabilirliği açısından önem arz etmektedir. Bu nedenle araştırmamızın bu kısmında günümüz sivil toplum kavramının oluşmasında etkin olan, çevre toplumsal hareketin oluşumu incelenmektedir.

İnsanlık tarihi, insanın bir arada yaşamaya başlamasından itibaren birçok sorun ve ihtiyaç gereksinimleriyle karşılaşmıştır. Bu bir arada yaşama durumundan toplumların oluşmasıyla devlet aygıtının ve beraberinde sivil toplumun oluştuğunu araştırmamızın ilk kısımlarında açıklamıştık. Nitekim devlet aygıtı oluşmadan sivil toplumdan bahsedebilmemiz pek de mümkün değildi. Bir araya gelen insanların ihtiyaç ve gereksinimlerini anlatabilme ve duyurabilme gereksinimleri bazen dile getirme ile bazen de eylemler şeklinde olmuştur. Bu hareketler literatürde toplumsal hareketler olarak ifade edilir. Hareketlerin mahiyetleri işleyişleri ve amaçları zaman içerisinde değişiklik göstermektedir.

İlk ve Orta Çağlarda köle ayaklanmaları, sosyal bölünmeler ve inanç ayrılıklarından doğan çeşitli ayaklanmalar olmuştur. Ancak bu olaylar Robin Hood benzeri kırsal, gizli toplumların haydutlukları şeklinde kalmıştır. Endüstri öncesi başkaldırı ve özgürlük arayışları şeklindeki toplumsal hareketler, tarihçilerin bu döneme ait bilgi eksiklerinden dolayı daha çok beşeri hikâyeler şeklinde ele alınmaktadır (Selvin, 2014: 4).

Avrupa’da toplumsal hareketlere yol açacak olan sosyal değişimler, 15. Yüzyıl da başlamıştır. Avrupa’nın Asya ile bağlantısının kesilmesinin ardından gelen Amerika’nın keşfi, tüm dünyadaki çehreyi değiştirmiştir. Yaşanan savaşlar sonucunda orduya ve paraya duyulan ihtiyaç Avrupa devlet sistemini şekillendirmiş ve merkezi, farklılaşmış, özerk ve bürokratik devlet tipinin oluşmasına neden olmuştur. Büyük bir çeşitlilik sergileyen ancak iç bağlantıları da giderek güçlenen bu Avrupa, 1492’den itibaren dünyanın şaşkın bakışları altında eşi görülmedik bir sanayileşme, kentleşme, proleterleşme ve nüfus artışı patlaması yaşamıştır (Selvin, 2014: 5).

Bu dünya konjonktürü içerisinde Toplumsal hareket kavramı ilk olarak 19. Yüzyılın başlarında Lorenz Van Stein tarafından “ siyasal mücadele” anlamına gelecek şekilde kullanılmıştır. Hareketlerin içeriği bu dönem için, işçi sınıfının öz bilinci ile birlikte iktidarı elde edeceği bir süreç anlamını taşımaktadır. O zamanlarda toplumsal hareketler kavramı “ sosyal hareketler sosyolojisi” adıyla literatüre girmiştir ve kavram işçi sınıfının burjuvaziye karşı egemenliğinin kurulması amacını gütmektedir. Diğer bir değişle sosyal hareketler işçi sınıfının, mevcut sosyal düzenini ortadan kaldırabilmek ve devrimi gerçekleştirebilmek için bir aracı olarak ifade edilmektedir. Yani toplumsal hareketler, tarihsel olarak sınıf mücadelesine dayandırılmaktadır (Bozkurt ve Bayansar, 2016: 279)

19.yüzyıl sonlarından itibaren ise toplumsal hareketler, sınıfsal mücadeleye ek olarak çiftçileri, kadınları ve diğer hak taleplerinde bulunanları da içerisinde barındıracak şekilde genişlemiştir.

1960’lı yılların başında Alain Touraine’nin önderliğinde Fransa’da “ yeni toplumsal hareketler teorisi” ortaya çıkmıştır. Teori özünde endüstrileşme öncesi ve endüstrileşme sonrası geçiş süresinde oluşan toplumsal işçi hareketlerinin 20.yüzyıl başında bu etkisini kaybettiğini ve yerini sınıfsal ideolojiler etrafında şekillenmeyen, daha kültürel toplumsal hareketlere bıraktığı görüşüdür. 1968 öğrenci hareketleri ile birlikte insan hakları savunucuları, ırkçılık karşıtları, kadın ve çevre hareketleri gibi farklı toplumsal talepler etrafında şekillenen yeni toplumsal hareketler oluşmuştur.

Yeni toplumsal hareketler içerisindeki çevreciliği ve çevre hareketlerinin temellerini bu ortamda görmekteyiz (Bozkurt ve Bayansar, 2016: 282).

Endüstri sonrası toplumlar olarak batı toplumu sanayileşmenin küreselleşmesiyle, ekonominin dünyaya sirayet etmesiyle oluşan yeryüzündeki bozulmayı ve kirlenmeyi fark etmiştir. Bu farkındalık küreselleşmenin de etkisiyle daha çok taban hareketleri şeklinde kendisini gösteren çoğulcu, katılımcı hareketlerdir. Bu hareketler kimi zaman yaşadıkları yerde baraj yapımına, maden işletmeciliğine, kirlenici tesis kurulmasına karşı verilen mücadeleleri kapsarken kimi zaman da nükleer enerjiye ya da GDO'lu (genetiği değiştirilmiş organizmalar) ürünlere, iklim değişikliğine ve doğal alanların korunmasını talep eden gruplara kadar geniş bir toplumsal örgütlenme alanını kapsamaktadır. Görüldüğü gibi hareketin barındırdığı çeşitlilik nedeniyle çevre sosyal hareketi için tek bir tanım yapmak oldukça güçtür (Bozkurt ve Bayansar, 2016: 285).

Çevre hareketleri, talepleri açısından da farklılık göstermektedir. Çevre sorunlarına karşı yasal, yönetsel, kurumsal düzenlemelerin yapılmasını ve bu doğrultuda, kirliliğin önlenmesi için işletmelere filtre ya da arıtma sistemi kurulması ve bir doğal alanın koruma statüsüne kavuşturulması gibi taleplere sahiptirler. Var olan yapı içerisinde iyileştirilmeye gidilmesini isteyen “düzeltici”(reformcu) grupların yanında düzenin ekolojik ilkeler doğrultusunda topyekün değiştirilmesini savunan köktenci gruplarda bulunmaktadır (Mazlum, 2015: 210)

Çevre hareketleri sonuç odaklı hareketler olduklarından dolayı, çevre sorunlarının ve kirliliğinin sonuçlarından hareket ederler. Bu doğrultuda da sonuçları oluşturan nedenler önemlidir. Bu bağlamda etkinlikleri, bir yandan toplumun algı ve değer yapısına yönelikken, diğer yandan siyasal ekonomik gücü elinde tutanlara yönelik eylemleri de içeren hareketlerdir ve bu nedenle devletin tutumunu ve ekonomik sistemin işleyişini değiştirmeye çalışırlar. Sivil toplumun çevre sorunlarının sonucunda kendisini gösterdiği alan sivil çevre hareketleridir. Bu noktada “Çevre hareketi” bir sivil harekettir ve “devleti ve ekonomik unsurları” çevre sorunlarını oluşturan nedenler olarak görmektedir.

Sivil çevre hareketleri, genellikle protesto, gösteri, doğrudan eylem gibi geleneksel olmayan baskı araçlarını kullanmaktadır. Bu baskı araçlarını gerçekleştiren gruplar genellikle tabana dayalı, yerinden, çoğulcu ve katılımcı olduğu gibi hiyerarşik de olabilirler. Bu nedenle sivil çevre hareketlerinin tek ve homojen olduğunu söyleyemeyiz. Bu nedenle literatürde ortak tek bir tanımı bulunmamaktadır ancak hareketin tüm özelliklerini yansıtacak bir tanım yapacak olursak, “Çevre sorunları hakkındaki ortak kaygıyı ve kimliği harekete geçirilen, ortak eyleme katılan, hiçbir kurumsal bağı olmayan, birey ve gruplardan değişen ölçülerde biçimsellik ve kurumsallık kazanmış örgütlere kadar çeşitli grupları içerebilen, enformel etkileşimlerin gevşek ve kurumsallaşmamış ağı. “ olarak Rootes’un tanımı çevre hareketlerinin ayırt edici özelliklerinin vurgulanması açısından oldukça önemlidir (Mazlum, 2015: 211).

Sivil çevre hareketleri her şeyden önce üyelerini bir araya getiren ortak kimlikle tanımlanmaktadır. Aşağıda değerler başlığı altında daha geniş biçimde açıklandığı gibi bu ortak kimlik, insanı yer yüzünün bütünlüğü içinde kavrayan, eşitlikçi, yerinden yönetim, ve demokratik katılıma dayalı ekolojik olarak sürdürülebilir bir toplum ideali etrafında biçimlendirilmektedir. Protestoları sivil çevre hareketleriyle karıştırmamak gerekir. Protesto sosyal hareketlerin başlıca eylem yöntemlerinden biri olmakla birlikte, çevresel nedenlerle yapılan protestolar tek başına bir toplumsal hareket olmadığı gibi, protestoların çoğalması da bir çevre hareketinin oluştuğu anlamına gelmez. Bununla birlikte sivil çevre hareketlerinin çevre örgütleri ya da çevre STK(sivil toplum kuruluşları) ‘larıyla özdeş görülmesi de doğru değildir. Kısaca sivil çevre hareketleri ne protestolarla ne de çevre örgütleriyle aynı değildir (Mazlum, 2015: 211).

Çevre hareketleri gündemlerindeki sorunlar, örgütlenme modelleri, söylemleri ve ortak eylem için benimsedikleri yollar itibariyle birçok farklılık göstermekle birlikte çoğunluğu temelde ekolojik düşüncenin değer ve ilkelerini benimsemektedir. Bu değerler temelde aşağıda açıklandığı gibidir.

Şunu belirtmekte fayda vardır: Ülkemizdeki çevresel hareketler aşağıdaki ekolojik hareketlerin değer ve ilkelerini benimsememektedir. Ülkemizdeki çevresel

hareketlerin benimsediği değerler özellikle yaşanan bölgedeki çevresel tehdit sonucu oluşmaktadır. Bu nedenle çevre hareketlerinin değer içeriği ülkeden ülkeye, bölgeden bölgeye hatta şehirden şehre değiştiğini söyleyebilmek mümkündür.

Çevre Hareketlerinin Değerleri

Cerit Mazlum(2015: 219-220-221), ekolojik düşünce çevre hareketlerinin değerlerini şu şekilde belirtmektedir:

Cerit Mazlum'un (2015: 219-220-221) sınıflandırması ve Fikret Berkes ile Mine Kışlalıoğlu'nun (1990) birlikte kaleme aldıkları "Çevre ve Ekoloji" kitabındaki "ekolojinin ilkeleri" dikkate alınarak, ekolojik düşünceye dayalı çevre hareketlerinin değerleri aşağıda kısaca özetlenmektedir

Çevre Merkezilik: Çevreciliği diğer ideoloji ve düşünce biçimlerinden ayıran en önemli özelliği insan ve doğa ilişkisi kurma biçimidir. Bu insan ve doğa ilişkisi kendisini çevre-merkezcilik (ekosantrizm) ilkesiyle açıklar. Çevrecilik modern dünyanın benimsemiş olduğu insan-merkezciliğin (antroposantrizm) karşısına çevre-merkezciliği koyar. "İnsan merkezcilikte her şeyin ölçüsü insandır" bu düşünce yapısı diğer tüm varlıkları insan için bir araç haline getirmektedir

Çevre-merkezcilik zannedildiğinin aksine merkeze çevrenin konması anlamına gelmez, aslında doğayı insandan ayırmış olan yeni düzenin tekrardan doğa ve insanın bütünleşmesini ifade etmektedir. Bu değer biçimi başrole çevreyi koyup insanı araçsallaştırmaz. İnsan ve doğa bir bütündür hiç biri diğerinin aracı konumunda değildir, karşılıklı etkileşim içerisinde birbirleriyle varolabilirler. İnsanmerkezci yaklaşımda değerın öznesi "insan" iken, çevremerkezci yaklaşımda değerın öznesi "ekolojik bütünlük" veya canlı ve cansız varlıkları birlikte içeren "doğanın kendisidir". İnsan, doğada var olan diğer tüm varlıklarla hiyerarşik değil,. Çevre merkezcilik insan çıkarlarını dışlamaz, diğer tüm canlılarla birlikte bütünsel olarak (holistik) savunur (Şakacı, 2013: 18)

Eşitlik ve Hakkaniyet (büyüme temelli ekonomiye karşılıklık) (ekonomik toplumdan ekolojik topluma): Henüz eşit çevre hakkının tartışıldığı şu günlerde ekolojik değer olarak eşitlik ve hakkaniyeti anlamlandırmak insanlık için oldukça

güç görünmektedir. Hak alınır ya da verilir ancak çevre alınan veya verilebilen bir kavram değildir. Bu nedenle ekolojik düşünce her türlü ayrımcılığı reddeder ve canlıların değer açısından eşitliğini savunur. Yani insan doğal çevrenin yalnızca parçası ve eşit üyesidir. Çevre-merkezciliğin yansıması olarak insanların bugün ve gelecek kuşaklara, yeryüzüne ve diğer canlılara karşı yükümlülüklerini esas alan çevresel yurttaşlık söz konusudur. Bu yurttaşlık kavramı, bugünkü ve gelecek kuşaklara karşı sorumluluğu içerir. Sürekli ilerlemeyi öngören modernitenin hakim olduğu ilerlemeci zaman algısının tersine, doğa kendi ritmine uygun olarak geçmiş, bugün ve gelecek ile birlikte dairesel bir zaman algısına sahiptir. Yani geçmişteki üretim ve tüketim bugünü, bugünün üretim ve tüketimi de gelecek kuşakları etkilemektedir, bu nedenle kuşakların yaşamlarını sürdürebilmeleri için var olan kaynakları yok etmeme ve adil kullanma sorumluluğu vardır (Kılıç ve Tok, 2014: 220)

Yerellik (Ademi Merkeziyetçilik): Ekolojik düşüncede yerellik önemli bir faktördür. Ekolojik toplumu: kendi kendisine yeten, dayanışmacı, tabandan gelen demokratik toplumun oluşturacağı düşünülür (Özen: 2017, 181)

Barışçılık (şiddet karşıtlığı): Ekolojik düşünce her türlü şiddeti reddeder, barışçıdır. Çevre hareketlerinin eylem ve stratejilerinde de özellikle Gandhi' nin düşünce pratiğinden etkilenecek olduğu düşünülmektedir, yani bu hareketler şiddet içermeyen direniş biçimi olarak sivil itaatsizlik ve protesto şeklindedir. Ekolojik hareketlerin temel eylem ilkesi "pasif direniş" olsa da, uygulama da gruplar arası farklılıklar vardır, her eylem grubu şiddeti tümüyle dışlamamaktadır (Kalafatoğlu, 2013: 173-181)

Yeryüzünün Sınırlarına Saygı (tüketim kültürüne karşıtlık): Yeryüzünün kaynaklarının sınırsız olduğu varsayımıyla hareket eden ekonomik düşünceye karşı ekolojik düşünce; doğanın kapasitesine uyumlu bir ekonomik düzeni savunur. Doğada, yeryüzünde kaynaklar sınırlıdır ve belirli bir düzen içerisinde, kar amaçlı büyüme yeryüzünün yaşam destek sistemlerine zarar vermektedir. Bu nedenle ekolojik düşünce yeryüzüne ve sınırlarına saygıyı savunur. "En uygun çözümü doğa bulmuştur" (Berkes ve Kışlalıoğlu, 1990: 20)

İnsan İçin Bilim ve Teknoloji (teknolojinin tehlikelerine dikkat çekme):

Çevreciliğin bilim ve teknolojiyle olan ilişkisi karmaşıktır. Şöyle ki: ekolojik düşüncenin teknolojiye karşı bir düşmanlığı yoktur, hatta ekolojik bir toplumun gelişmesinde teknolojiden yararlanılabileceğini savunur. Ancak. Bugün yaşamsal pek çok alan, artık teknolojiye bağlı olarak çalışmaktadır. Teknolojinin tarafsızlığı, kusursuzluğu ve her sorunu çözebileceği yönündeki yaygın inanç, pek çok insanın düşüncesinde egemen olmuştur. Oysa teknolojinin biçimlendirdiği modern dünyada, çevre açısından bir ilerleme değil, aksine bir kriz ortaya çıkmaktadır. Çevre hareketi modern bilimin doğayı sömürgeleştiren tavrını reddeder ve katılımcı, kolektif yöntemle alternatif bilgi üretme ve öğrenme pratiği geliştirmiştir. Yani Castells'in söylemiş olduğu şekliyle Çevrecilik, “Yaşamın bilim tarafından tahakküm altına alınmasına karşı çıkar, bilimi yaşam adına bilime karşı çıkmak için kullanır” (Kılıç, 2016: 123).

2. 2. Çevreci Hareketlere Genel Bakış

Bu başlıkta önce çevre hareketi ve ekolojik hareket kavramları, devamında çevre hareketinin yıllar itibariyle geçirmiş olduğu tarihsel değişim açıklanmaktadır, son olarak da kapitalizmin çevreci ve ekolojik hareketler üzerindeki etkisine yer verilmektedir.

2. 2. 1. Farklı Boyutlarıyla Çevreci Hareket ve Ekolojik Hareket

Bu başlık altında özellikle kavramsal olarak birbirinin yerine kullanılan ve tam olarak anlaşılamayan çevreci hareket ile ekolojik hareketler arasındaki farklılıklar açıklanmaktadır.

Sanayi devrimi sonrasında giderek yaygınlaşan çevre sorunları, insanoğlunun doğaya verdiği zararların fark edilmesini sağlamış ve 19. Yüzyılda çevre hareketleri ortaya çıkmıştır. Ancak bu hareketler daha çok sorunların geçici tedbirlerle çözümlenmesi şeklinde olmuştur. Korumacı hareketler olarak adlandırılan bu ilk hareketler, günümüzdeki ekoloji hareketleri ile aynı niteliğe sahip değildir. Bu hareketler zamanla daha geniş, karmaşık ve heterojen yapıya dönüşmüştür.

Doğa korumacı hareketleri ekolojik hareketlere dönüşmesi bir süreç işidir. Bu süreç çalışmamızın devamında ayrıntılı bir şekilde anlatılacağı üzere korumacı hareketler, çevre veya çevreci hareketler ve ekolojik hareketler şeklinde niteliksel bir değişimi ifade etmektedir. Yani ekolojik hareketler, kökenini çevreci hareketlerin oluşturduğu daha geniş, sistemsel, köktenci ve ideolojik yapıdadır.

İlk başlarda sadece ekonomik ve teknik olarak ele alınan çevre sorunları, 20. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren neden ve sonuçlarıyla birlikte ele alınmaya ve çevre sorunları toplumsal sorunlar olarak görülmeye başlanmıştır. Bu niteliksel değişim 1960'ların sonlarında ekolojik biçimlenmeye doğru yol almıştır. Bu bağlamda 1962'de Rachel Carson'ın *Silent Spring* (Sessiz Bahar) kitabı bu konuda bir dönüm noktası olmuştur. Carson, kitapta kimyasal ilaç kullanımının doğaya verdiği zararları ilk kez ortaya koyarak, çevre sorunlarına çözüm bulmak amacıyla üretilen teknolojik çözümlerin sorgulanması gerektiğini ortaya çıkarmıştır. Kimyasal endüstrinin insan ve yaban hayatına verdiği zararları belgeleyen kitap modern çevre hareketlerini başlatan ilk eser olarak kabul edilmektedir (DesJardins, 2018: 236)

Çevre hareketlerinin gelişip çeşitlenmesiyle birlikte 20. Yüzyılın yeni toplumsal hareketleri bağlamında şekillenen ekoloji hareketleri kapsam ve oluşumları itibariyle çevre hareketlerinden keskin biçimde ayrılmıştır. Özcan Sezer'in Özcan Sezer'in (26. 12. 2020, 4) çalışmasından hareketle bu ayrılmayı şu şekilde ifade edebiliriz:

Çevre hareketi ya da ekoloji hareketi arasındaki temel fark, ekoloji hareketine çevre hareketine oranla daha geniş bir anlam yüklenmesinde yatar. 1970'lerin başından itibaren oluşan yeni gruplar, geleneksel çevre koruma hareketinden farklılıklarını vurgulamak amacıyla yeşillerle birlikte bu kavramı kullanmayı tercih etmişlerdir. Ekoloji hareketi hem politik yönüyle, hem de "klasik çevreciliğe" göre daha köktenci, bütüncül bir harekettir.

Çevre korumacı hareketler, yaşanılan çevrenin, ulusal, kültürel ve doğal mirasın korunması gibi yapıcı, yenilik doğurmayan faaliyet kollarıyla ilgilenirken, ekolojik hareketler ise nükleer enerji, sanayi kirliliği, asit yağmurları gibi siyasi, ideolojik ve yenilik doğuran faaliyet kollarını içermektedir.

Çevre korumacı hareketler, mevcut toplumsal-siyasal düzeni ve onun kurallarını benimser, toplumu sorgulayıcı bir tutum içerisine girmez, karşısına kimseyi almaz, ekolojik hareketler ise mevcut-toplumsal ve siyasal düzeni sorgular ve sorgulattırır. Modern toplumun hiyerarşik ve bürokratik örgütlenmesi karşısında, küçük ölçekli ve komünal örgütlenmeyi savunur.

Ekolojik hareket, çevreci harekete nazaran ideolojik yapılandırılmış eylem tarzına sahiptir, doğrudan eylem modelini esas alarak açık ve katılımcı bir siyasi sistemi pratiğe geçirmeye çalışmaktadır. Ekolojik hareketin düşünce yapısına göre Toplum bireyi kontrol etmemeli, birey toplumu kontrol etmelidir.

Bookchin'e (25. 02. 2020) göre ekolojik hareket insanın doğa üzerindeki tahakkümünü yok edebilmesi için öncelikle insanın insan üzerindeki tahakkümünü ortadan kaldırmalıdır. Çevrecilik hareketi doğayı sadece pasif bir yaşam alanı ve insanın kullanımına açık bir şekilde hizmet edebileceği bir dışsal nesneler kümesi olarak görmektedir. Bu yönüyle çevrecilik hareketi güç yığını olarak gören araççılığı yansıtmaktadır. Bookchin'in bakış açısıyla, çevrecilik çevre mühendisliğidir. Bu modern çevrecilik düşüncesi insanın doğaya hükmetme düşüncesini sorgulamaz ve sorgulatmaz, tam aksine tahakkümün yol açtığı hasarı azaltacak teknikler geliştirerek bu tahakkümü kolaylaştırır (Demir, 2020: 101)

2. 2. 2. Sivil Çevre Hareketlerinin Tarihi

Çevreci anlayışın insanlık tarihi kadar eski olduğu hatta ateşin bulunmasıyla çevreye olan tahribatın başladığını düşünen çevreciler vardır. Eski dönemlerden günümüze kadar doğanın yapısı, kaynağı ve bu yapı içerisinde insanın yeri, insanlığın tarihi boyunca meşgul olduğu konulardan birisi olmuştur (Kılıç ve Tok, 2013: 233).

Çevreci anlayışın çevreci hareketlere dönüşmesi, dünya nüfusunun her geçen gün dengesiz şekilde artması, hava, su ve toprak kirliliğinin artması, canlı türlerinin yok olması ya da yok olma tehdidiyle karşı karşıya kalması, dünya kaynaklarının dengesiz dağılması gibi nedenlerden dolayı bir tepki sonucunda doğmuştur (Ceritli, 2001: 214).

Çevreci hareketin, bir toplumsal hareket olarak ilk ortaya çıkışı 68 olaylarıdır. Özellikle 1968'den itibaren önüne eklenen “yeni” sıfatıyla telaffuz edilen toplumsal hareketler, toplumsal, yönetsel, yerel ya da ulusal alanda çeşitli değişikliklere karşı bir tepki hareketi olarak ortaya çıkmıştır. Bu hareketin “yeni” olarak tanımlanması, kronolojiden öte bu hareketlerin sınıf ve çıkar temelli hareketlerden ayrılmak istenmesinden kaynaklanmaktadır. Toplumsal Hareketler politik iktidar ve ekonomik yapılarla ya da gelir dağılımı ile ilgiliyken; yeni toplumsal hareketler ise sınıf kavramı etrafında değil, başka tür kimlikler etrafında örgütlenmektedir. 1968 öğrenci hareketiyle birlikte insan hakları savucuları, ırkçılık karşıtları, kadın ve çevre hareketleri, savaş ve nükleer enerji karşıtları, alt kültür ve etnik grup hareketleri gibi alternatif kimlik hareketleri etrafında şekillenmiştir (Bozkurt Yavuz, Bayansar Reha, 2016: 277).

Çevre hareketinin ilk olarak nerede başladığı sorusuna kesin ve net bir cevap verebilmek pek de mümkün değildir. Hareketin kökeninin Eski Mısır ve Yunan'a kadar gittiğini düşünenler vardır. Bununla beraber İngiliz, Fransız ve Almanlar hareketin kendilerinde başladığını savunmaktadırlar. İngilizler 1534'de VIII. Henry'nin yaban kuşlarını korumak için çıkarttığı yasayı, Fransızlar 1669'daki suların kalitesi ile ilgili düzenlemeyi, Almanlar ormanları koruma yasalarını ve 18. Yüzyılda Prusya'da kimi havyan türlerini yok olmaktan kurtarmak için avlanmanın yasaklanmasını sağladıklarını ileri sürerek hareketin öncüsü olduklarını savunmaktadırlar. Ancak ilk çevre hareketleri ile ilgili bir genelleme yapacak olursak Sanayi Devrimini ilk gerçekleştiren İngiltere ile 18. Yüzyılın ikinci yarısında etkisini göstermeye başlayan bazı Avrupa ülkeleri ve Amerika'da başladığını söyleyebiliriz (Duru, 1995: 26)

Çevreci Hareketlerin ortaya çıkış sürecini üç aşamalı bir yaklaşımla ele almak gerekmektedir: Birinci aşamayı *bilimsel çevrecilik hareketi* oluşturmaktadır. Birinci dalga olan bu dönemin en önemli ismi Ernst Haeckle'dir. Biyolog olan Haeckle 1876 yılında ekoloji bilimini kurmuştur. Ekoloji bilimiyle birlikte doğal denge ve onun uzantısı olan doğal varlıkların korunması gerektiği de insanlığın gündeminde önemli bir yer tutmaya başlamıştır. Bu nedenle birinci dalga hareketlerine doğa korumacılık hareketleri denilmektedir. İkinci aşamada çevreci hareketin 68 olaylarıyla birlikte

toplumsal bir hareket olarak ortaya çıkışı yer almaktadır. Yani ikinci dalga hareketler, modern çevreci hareketlerin başladığı dönemdir. Bu nedenle bu hareketlere çevre veya çevreci hareketler denilmektedir. Son aşamada ise 1979'da başlayarak siyasal bir oluşuma dönüşen üçüncü dalga hareketleri olan yeşiller hareketinin başını çeken ekolojik çevreci hareketi bulunmaktadır (Ceritli, 2001: 214).

2. 2. 2. 1. Birinci Dalga Hareketler (Doğa Korumacılık)

Doğa koruma amaçlı ilk toplumsal hareket ve örgütlerin ortaya çıktığı 19. Yüzyıl sonundan 20. Yüzyıl'ın ortalarına kadarki dönem genellikle çevre hareketinin birinci dalgası olarak adlandırılmaktadır. Bilimsel gelişmeye bağlı olarak ilerleyen teknoloji ve insanlığa kazandırdıkları ile gelişen Sanayi Devrimi sonrası çevre sorunlarına karşı ilk tepkiler gelmeye başlamıştır. Sanayi Devrimi'nin toplumsal ve ekonomik alanda etkilerinin kendini gösterdiği bu dönemde ortaya çıkmıştır. Çevre hareketi açısından bu dönem Batı'da yaşam tarzındaki değişimin olumsuz sonuçlarının ilk olarak duyumsandığı, gelip geçici, sistemli olmayan, cılız tepkilerin görülmeye başlandığı dönemi temsil eder. Doğayı insan müdahalesinden sakınarak olduğu gibi koruma anlayışını savunan akımın başlıca temsilcileri arasında Henry David Thoreau, John Audubon ve John Muir gibi isimler yer almaktadır.

Sanayileşmenin beraberinde getirdiği çevreye olumsuz etkileri (sanayileşmeden kaynaklanan kirlenmeyi, demiryolu ağının genişlemesini, kentleşmenin hız kazanmasını) çevre koruma alanında da kıpırdanmaları başlatmıştır. Doğa bilimlerinin gelişmesiyle çevreye yönelik araştırmalar artmış ve hayvan türlerinin, yaşam ortamlarının yok oluşu belgelenmiştir. Tüm bu gelişmelere ek olarak Alman biyolog Ernst Haeckel'in 1866'da ekoloji terimini kullanması da bu gelişmeyi hızlandırmıştır. Aydınlanma sürecinin akılcılık ilkesi üzerine sorgulanmaya başlaması da çevre akımına hız kazandırıcı etmenlerdendir. Chateaubriand, Hugo ve Vigny gibi Fransız romantiklerin Rousseau'yu izleyerek kırsal yaşamın örnek alınması gerektiğini gözler önüne sermeleri, İngiltere'de muhafazakâr romantizmin bu tutuma koşut görüşleri de çevreci akımın yükselmesinde etkili olmuştur. 1800'lü yıllarda yaşanan ekonomik kriz de çevrecilik akımına hız kazandırıcı etmenler arasında yer almaktadır (Duru, 1995: 26)

Dünyada çevre bilincinin gelişim hızı her yerde farklı şekilde gerçekleşmektedir.

Modern anlamdaki çevre korumacılığın temel ilkeleri ve yapısı İngiltere ve Amerika’da biçimlenmiş ve diğer ülkelere yayılmıştır.

İngiltere’de 1534 yılında Kral VIII. Henry döneminde gerçekleştirilen yabani av kuşlarının yumurtalarının üreme dönemlerinde korunması ile ilgili ilk yasal düzenleme gerçekleştirilmiştir. Aynı zamanda 1865 yılında İngiltere’nin en eski çevre kuruluşu olan “British Commons, Open Spaces and Footpaths Preservation Society” kurulmuştur. Yine İngiltere’de 19. Yüzyılın ikinci yarısından sonra doğa koruma ile ilgili birçok dernek kurulmuştur. Ancak kurulan bu dernekler daha çok tartışma ve gezi düzenleme gibi faaliyetleri gerçekleştirmişlerdir. Yine 1882’de eski eserleri korumak amacı ile “Ancient Monument Act” ilk yasal düzenleme getirilmiştir. Yine İngiltere’de 1912 yılında yaban hayatını ve doğal güzellikleri korumak amaçlı “the Society For the Promotion of Nature Reserves” kurulmuştur. Yine bu dönemde İngiltere’de kuş soylarının tükenmesine karşı kurulan dernekler korumacı hareketin tarihi seyrini oluşturmaktadır (Duru, 1995: 29).

Amerika’daki çevre koruma amaçlı hareketlenmeler ise ülkenin doğu ve batı kıyı kuşaklarındaki yerel, küçük çaplı yerlerinde ortaya çıkmıştır. 1730 yılında Philadelphia yakınlarında Amerika’nın ilk botanik bahçesi kurulmuştur. 1864 yılında George Perkins Marsh, New York’ta “Man and Nature” adlı kitabı yayınlamıştır. Yapıt korumacı hareketin gelişiminde büyük paya sahiptir. 1885 ‘te kuşbilimciler “National Audubon Society” i kurmuşlar ve 2 yıl sonra bir avcı kuruluşu olan “Boone and Crockett” açılmıştır. California’da John Muir öncülüğünde 1892 yılında doğal güzelliklerin sömürülmesini önlemek için devlet karışımı “Sierra Club” kurulmuştur. Amerika’nın şuan ki en büyük gönüllü çevreci kuruluşu ise “National Wildlife Federation” 1936’ da kurulmuştur (Duru, 1995: 30)

Yukarıda anlatılan hareketler doğa korumacılığına önem vermelerine rağmen günümüz çevreci anlayışından oldukça uzaktır. Araştırmamızın ikinci kısmında bahsedilen çevre hareketlerinin değerlerine sahip değildirler. Aynı zamanda çevreci anlayışı harekete geçiren temel etmen sanayileşmenin kötü sonuçları buradaki

hareketlerde temel etken değildir. Bu dönem hareketleri sistemli ve sürekli, örgütlü hareketler değildir. Bu hareketlerin çoğu kendiliğinden ve birbirinden kopuk hareketlerdir. Bu dönem hareketlerinin aktörleri toplumun her kesimden halk değil toplumun üst tabakalarından gelen insanlardır.

2. 2. 2. 2. İkinci Dalga Hareketler (Ekoloji Hareketi)

İkinci Dünya Savaşıyla birlikte yüz yüze kalınan yıkım, sefalet, savaş sonrası girilen toparlanma süreci ve hızlı ekonomik kalkınma kapitalizmin altın çağıyla oluşan toplumsal, çevresel sorunlar mevcut düzenin eleştirisine yol açmıştır. Nükleer silahlanma yarışı ve olası nükleer savaş tehlikesi ile mevcut Vietnam savaşının yarattığı öfke 60 kuşağının gençlerinin aile, devlet gibi kurumlara karşı olan isyanı ile birleşmiş; adalet, eşitlik, demokrasi, insan hakları, barış talebi sokaklarda, üniversite kampüslerinde özgün bir muhalefet dalgası oluşmuştur. Bu oluşan sosyal hareketlilik tek bir mesele üzerine odaklanmamış; çevre meselelerinden nükleere, nükleerden sanayi toplumunun eleştirisine, ırkçılıktan sınıf meselesine kadar adaletsizlik barındırdığı düşünülen tüm mevzular hareketlerin odağı olmuştur (Gülgeç, 2017: 26).

Çevreci hareketlere bugünkü görünümü veren 1960'lardaki modern çevre hareketini ortaya çıkaran ikinci dalga hareketlerdir. İkinci dalga hareketler birinci dalganın öncelikli gayesi olan doğa koruma ve endüstriyel kirliliği önleme düşüncesinin yanı sıra gündemine aldığı yeni sorunlar ve değerler sebebiyle birinci dalgadan ayrılmaktadır. Gündemine aldığı yeni çevresel sorunlar; doğal kaynak kıtlığı, nükleer gücün ortaya çıkması, zehirli atıkların çevreye zarar vermesi, asit yağmurlarının oluşması gibi sorunları içermektedir. Yeni çevresel sorunlar; yaşam kalitesini olumsuz etkilediği düşünen çevreciler çevresel hareketleri başlatmışlardır. Aynı yıllar içerisinde kurulan Roma Kulübü de 1972 yılında yayınladığı "Büyümenin Sınırları Raporu" ile Birleşmiş Milletlerin düzenlediği "Stockholm Konferansı"nda çevre sorunlarının üzerinde durulması ile dünya gündemine girmiştir (Bozkır, 2018: 60).

2. 2. 2. 3. Kapitalist Toplumsal ve Ekonomik İlişkiler Açısından Sivil Çevreci Hareketlerin Genel Görünümü

Bu başlığa özel olarak yer verilmesinin sebebi; kapitalist ekonomik sistemle birlikte çevreye olan tahribatın artması ve bu birikimin çevre hareketlerini başlatmasıdır. Bu nedenle kapitalizmin çevre hareketleriyle olan ilişkisi araştırmamızın anlaşılabilirliği bakımından önem arz etmektedir.

Kapitalizm öncesi dönemde ekonomik üretim kaynağını yalnızca toprak oluşturmaktadır. Bu nedenle sömürü ancak toprak üzerinden yapılabilmekte ve aşırı üretim hırsı doğal dengenin belli ölçülerde bozulmasına neden olmaktadır. Yani çevre tahribatı yalnızca toprağa yapılan tahribat derecesinde sınırlı kalmaktadır.

Kapitalist üretim tarzının ortaya çıkmasıyla ve dünyaya yayılmasıyla çevre sorunları da önemli ölçüde artmıştır. Marx bu durumu şu şekilde ifade etmektedir: “kapitalizmin bir getirisi olan sanayi devrimi, sadece emeği değil doğayı da sermayeye tabi kılmıştır. Aynı şekilde tarımda da sanayi tekniklerinin uygulanması insan varlığının ekolojik temellerini bozmuştur. 19. Ve 20. Yüzyıl sanayisindeki büyük gelişim doğal kaynaklar üzerinde hakimiyet sağlamaya olmuştur. Bu dönemdeki savaşların nedeni doğal kaynaklar üzerindeki hakimiyet kurma düşüncesidir. Bakıldığında bu durum günümüz savaşları için de geçerlidir. Kapitalizmin merkez ülkeleri savaşlarla birlikte sebep oldukları çevresel yıkımı görmüşlerdir. İki dünya savaşıyla Avrupa’ da yaşanan yıkım hızlı kalkınma sürecine girilmesini hızlandırmış bu da çevre sorunlarını derinleştirmiştir (Baysal, 2018: 259).

Çevreci düşünceye göre, insan hayatının doğal gidişatının günümüzdeki bozulması, kapitalist üretim biçiminin içsel yasalarıyla doğrudan ilişkilidir. Kapitalist topluma ait bir olguyu anlamaya çalışmadan önce, toplumun kapitalist olmasının ne ifade ettiğinin anlaşılması gerekmektedir. Kapitalist sistemdeki yeniden üretimin nasıl sağlandığı, ekonomik toplumsal ilişkilerin ne şekilde değiştiği üzerine düşünmemiz önemli bir olgudur. Bu doğrultuda araştırmamızın anlaşılabilirliği bakımından kapitalist sistemin yapısal özelliklerini anlamaya çalışmamız gerekmektedir.

a) Üretim ve Tüketim ilişkisi

Kapitalizmdeki üretim ve tüketim aşamasına gelene kadar ki dolaşım alanının değerlendirilmesi çalışmamız açısından sermaye birikiminin yeni uğraklarını anlayabilmemiz noktasında önemlidir. Çünkü özellikle kapitalizmin olmazsa olmazı artı değerın bölüşümünde, yeniden yatırıma dönecek olan kısım, üretim alanından sağlanan artı değerın niceliğine bağlıdır. Bu durum doğrudan üretim ve dolaşım alanının ilişkiselliğini ortaya koymaktadır. Örneğin HES yatırımları ve bu yatırımları önceleyen sermaye birikiminin oluşumundaki ilişkisellik de böyledir, buralarda meydana gelen toplumsal mücadeleler arasındaki ilişkisellik de artı değerın yeniden yatırıma yönlendirilmesinde izlenen politikaları merceğine almıştır (Erbek, 2014: 18)

Kapitalizm üretim ve tüketim dengesinin olmadığı bir pazara dayalı sistemdir. Yani üretim ve tüketim dengesi yoktur bu da beraberinde sermaye birikimi için daha fazla maddi kaynak tüketimine ve emeğin sömürsünü ortaya çıkarmıştır. Elbette doğal kaynaklar yalnızca kapitalist ekonomik sistemlerde tükenmez, kapitalist olmayan toplumlarda da kaynaklar tükenir ancak bu tüketimin boyutu, hacmi, biçimi ve hızı bakımından kapitalist toplumlarla kıyaslanamaz niteliktedir. Yani kapitalist sistemdeki aşırı üretim, doğal olarak aşırı tüketimi de beraberinde getirdiğinden, tüketim de fazlasıyla kaynak kullanımını gerektirdiği için çok fazla çevre kirliliğine neden olmaktadır (Duman, 2016: 21).

Kapitalizm olgusu insanlar arasındaki eşitsizliği meydana getiren ve sürekli olarak eşitsizlikleri artıran bir ekonomik sistemdir. Kapitalizmin yarattığı bu eşitsizlikler salt servet dağılımı eşitsizlikleriyle sınırlı kalmamaktadır. Bu eşitsizlik ekolojik olarak da eşitsizliği içerir yani ekolojik sorunlardan kaynaklanan olumsuzluklar da eşitsiz bir biçimde insanlara dağıtılmaktadır. Yüksek gelirli insanlar, zenginler satın alma gücüne daha çok sahip olduklarından dolayı daha fazla tüketerek doğal kaynakların ve ham maddenin üzerindeki baskıda etkileri daha büyüktür. Çünkü üretim sürecinin yarattığı çevre kirliliğinin artmasında daha yüksek paya sahiptirler. Diğer taraftan dünya genelinin sahip olduğu servetin oluşmasında en büyük katkıyı sağlayan, fakat bu servetten en az pay alan emekçi sınıflar ve yoksullar gelirlerinin azlığından dolayı tüketim sürecine daha az katılabilmektedirler.

Yoksullar zenginlere oranla daha az tükettikleri için kapitalist ekonominin olmazsa olmaz sonsuz üretim- tüketim döngüsünden kaynaklanan çevre sorunlarına zengin kesime kıyasla daha az neden olmaktadır. Ancak bu çevresel bozulmaların etkisinden yoksullar zenginlerden daha çok etkilenmekte ve çevresel adaletsizlik yaygınlaşarak artmaktadır. Toprağını ekerek suyunu kullanarak geçimini sağlayan yoksul kesim iklim değişikliklerinden, HES projelerinden ve maden arama faaliyetlerinden etkilenen kesim olmaktadır. Yaşanılan bu ekolojik sorunlar beraberinde ekonomik ve ekolojik sorunları ve eşitsizlikleri ortaya çıkarmaktadır (Baykal, 2019: 8).

b) Teknolojik Gelişme -Kullanım İlişkisi

Kapitalizmin çarklarını döndüren diğer etmen teknolojik ilerlemelerdir. Her bir teknolojik ilerleme beraberinde işgücü ve emeğin atıl duruma düşerek değersizleşmesinin yolunu açmaktadır. İnsanlar kendilerine hatta çevreye, doğaya yabancılaşan robotlara dönüşmektedirler. Her teknolojik ilerleme insanı atıl yapıp teknolojik unsuru aktif kılmaktadır. Teknolojiler için belli bir güç gerekmektedir, bu da enerji ihtiyacını doğurur. Bu ihtiyaçla gelen fosil yakıtlar, günümüzde temel enerji girdisi olarak görülmektedir. Nedeni ise kömür, petrol ve doğalgaz kullanmanın çok daha ucuz olmasından kaynaklanmaktadır. Çevreyi daha az kirlettiğini düşündüğümüz alternatif enerjiler gözlerden uzak tutulurken, fosil yakıtların olumsuz etkilerine rağmen kapitalizmin para duvarının arkasında kalmıştır.

Görülmektedir ki günümüzde çevre krizinin en büyük nedeni fosil yakıtlarından elde edilen enerji üretiminin hızla artmış olmasıdır. Teknolojinin ulaşım, ısınma ve sanayide kullanılmasıyla karbon kökenli gazların %80'lere ulaşmış olmasına rağmen alınan önlemler yeterli olmamaktadır. Kapitalizm getirisi olan sürekli üretim anlayışı enerjide yenilenemez enerjinin tükenmesine ve enerji için yeni arayışlara gidilmesini sağlamıştır. Üretimin sürekliliği adına farklı mekanizmalarla enerji üretim yolları denenmiştir. Bu yeni enerji üretim yolları biyo yakıtlar gıda krizine yol açmış, hidroelektrik santralleri suya ve kurulduğu yerin ekolojik dengesine zarar vermiş ve nükleer santraller atık sorununa neden olmuştur. Bu nedenle çözüm yolu yalnızca yenilenebilir enerji kaynaklarının yaygınlaştırılması ile sınırlı değildir. Bu nedenle çevre hareketlerini oluşturan nedenlerin başında

yenilenebilir enerji ihtiyacı için kurulan HES' ler (Hidroelektrik Santraller) ve RES' ler (Rüzgar Enerji Santralleri) gelmektedir (Kılavuz, 2015: 281-286).

Geliştirilen her yeni teknoloji beraberinde yeni sorunların ve fırsatların doğmasına da neden olmaktadır. Yeni teknolojiler toplumu sürekli değişikliğe ve yeniliğe maruz bırakmakta bu yenilik, toplumda bir gösterişçi tüketim çılgınlığının yaşanmasına neden olmaktadır. Aynı zamanda bu durum ekonominin daima yeniliğe açık olmasına ve kesintisiz üretme sürecine girmesine neden olmaktadır.

c) Özel Mülkiyet-Çevre Koruma İlişkisi

Özel mülkiyet kavramı ortaya çıktığından beri doğa ortak yaşam alanı olmaktan çıkmıştır. Yani canlı cansız tüm varlıkların ortaklaşa yaşadıkları temel gereksinimlerini ortaklaşa kullandıkları, özgür bir alanı ifade etmekteydi. Ancak kapitalizmin doğuşu toplumsal ve çevresel olarak pek çok şeyi değiştirmiştir. İnsanın ve doğanın var olabilmesinin koşulu özel mülkiyete bağlanmıştır. Ortak kullanım alanlarının yok edilip mülkiyet haline dönüştürülmesiyle birlikte toprak, su ve hava da mülkleştirilmiş ve kapitalizm için sermaye kaynağı olmuştur. Aynı zamanda bu mülkleştirme çevre hareketlerinin benimsemiş olduğu çevresel adalet ilkesiyle de çelişmektedir. Mülkleşen toprak, su ve hava üzerinde kullanım hakkının sınırı bulunmamakta, bu da insanlık için ikamesi olmayan bu kaynaklardan bazılarının yoksun bırakılmasına neden olmaktadır.

Kamusal nitelikli kaynaklar “devlet temelli çevre korumacı kültürden uzaklaştırılarak” özel mülkiyete konu edilmiş ve böylece piyasanın kirletici üretimine maruz bırakılmıştır. Kuşkusuz bu durum hızlı kirlenmeye yol açmış ve ayrıca toplumdaki belli grupların kaynaklara erişim haklarını ihlal etmiştir. Mülkleşen doğa üzerindeki sınırsız kullanım sonucunda çevre tahribatları artmış, çevresel adaletsizlik yaşayan insanlar çevre hareketlerini başlatmışlardır. Nitekim HES karşı, RES karşıtı hareketler bu doğrultuda oluşmuş çevre hareketleridir.

d) Sermaye- Doğa İlişkisi

Çevre hareketlerini oluşturan sorunların başında Kapitalist sistemin özünü oluşturan sermaye birikimindeki tekelleşme ve bu birikimin yarattığı sınıfsal

çelişkiler gelmektedir. Bu durum ekolojik dengenin bozulmasına sebep olmuştur. Bu bozulma sonucu çevre hareketleri ortaya çıkmıştır.

Sermayenin üretim sürecinden artarak çıkması ve bir sonraki aşamada yeniden yatırıma dönme zorunluluğu, üretim ve yeniden değerlendirme alanları arasında bir ilişkiselliği karşımıza çıkarmaktadır. Tekil sermayeler için yeniden değerlendirme alanı tercihi, kapitalist gelişim seviyesi ve kapitalizmin konjoktürel eğilimlerinde bağımsız değildir. Wallerstein kapitalizmin sermaye ilişkisiyle doğanın tahribatı arasındaki ilişkiyi şu şekilde açıklamaktadır: *“Kapitalizmin asli hedefi olan sonsuz sermaye birikimi devamlılığını sürdürebilmek için genişlemeye mecburdur. Bu genişleme toplam üretim bakımından genişlemeyi, coğrafi olarak genişlemeyi zorunlu kılan bir sistemdir. Sermaye birikiminin temel unsuru, kapitalistlerin, özellikle de büyük kapitalistlerin ödenmeyen faturalarıdır. Wallerstein’ a göre bu durum kapitalizmin ‘kirli sırrı’ dır”*. Wallerstein’ in kapitalizmin kirli sırrı diye ifade ettiği durum kapitalizmdeki sınırsız sermaye birikimiyle ilgili bir durumdur. Şöyle ki, Kapitalist girişimciler üretim süreçleri sonucunda ortaya çıkan ödenmemiş faturalarını doğaya ödeterek, maliyeti doğaya mal ederek daha fazla karın, daha fazla sermayenin birikmesini sağlamaktadırlar. Kapitalist sistemin geneldeki amacı da zaten budur: kar ile büyüyen sermayenin sonsuzca birikimini sürdürebilmek ve sürecin duraksamadan devam etmesini sağlamaktır. Wallerstein’ e (2002) göre Kapitalist sistemdeki doğa tahribinin başlıca nedeni üretimdeki maliyetlerin doğaya mal edilmesidir (Baykal, 2019: 52). Bu durumu şu şekilde açıklamaktadır:

“Bir sistem olarak kapitalizmin bu denli biyosferi tahrip etmesinin temel nedeni, çoğunlukla, tahripten kar sağlayan üreticilerin bu tahribatı bir üretim maliyeti olarak kaydetmeleri değil, tam aksine maliyet azalması olarak kaydetmeleridir. Örneğin eğer bir üretici, atığı bir su akıntısına boşaltırsa ve böylelikle onu kirletirse, bu üretici daha güvenli, fakat daha pahalı atık tahliye biçimlerinin maliyetinden tasarruf eder. Üreticiler bunu beş yüz yıldır ve dünya ekonomisinin gelişmesi ilerledikçe artan miktarda yapmaktadırlar. Bu neo-klasik iktisatta, maliyetlerin dışsallaştırılması olarak adlandırmaktadır. Genellikle halkın yararlandığı ürünlerin üretilmesi olarak savunulur, ama çoğunlukla yaratılan halkın maruz kaldığı kötülüklerdir. Maliyetlerin dışsallaştırılması sadece maliyetlerin

üreticiden ya devlete ya da geniş anlamda “topluma” kaydırılması, böylelikle üreticinin kar oranının önemli ölçüde artırılmasıdır” (Wallerstein, 2002: 49-50).

Bu bağlamda sermaye birikiminin geldiği aşamada, sermaye için yeniden değerlendirme fırsatı sunan enerji sektörüne ve özellikle de HES’lere yapılan yatırımları ve buradan doğan mücadeleleri anlayabilmemiz “konuyu sağlıklı analiz edebilmek açısından” önemlidir.

Son dönemlerde ülkemizde muhalif toplumsal mücadelelere tanık olmaktayız. Özellikle Doğu Karadeniz Bölgesi ekolojik temelli mücadelelerini çok etkin ve dinamik bir biçimde yürütmektedir. Kırsal alanda doğanın, doğal kaynakların üretime girdi olarak kullanılmaktan öte, kendisinin birikim sürecinin içine çekilmesi, bu alanlarda tahribatı artırmıştır. Son dönemlerde özellikle HES’ ler başta olmak üzere enerji santrallerinin yapımına suyun, RES’ lerle birlikte havanın ve GES’ lerle birlikte güneşin birikim sürecine çekilmesi, müşterek alanların rantı konu olmasına karşı gerçekleştirilen alternatif mücadeleleri beraberinde getirmiştir. Bu durum Karadeniz Bölgesi başta olmak üzere kırsal yaşam alanlarının doğrudan savunucu yönde mücadelelere dönüşmüştür (Erbek, 2014: 2)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TÜRKİYE’DE SİVİ ÇEVRE HAREKETLERİ VE GOĞU KARADENİZ BÖLGESİ

Bu başlık altında önce Türkiye geneli çevre hareketlerinin tarihi incelenmekte ve daha sonra, Doğu Karadeniz Bölgesi kapsamlı bir biçimde sivil çevreci hareketler bakımından ele alınmaktadır.

3. 1. Türkiye’de Sivil Çevreci Hareketlerin Tarihsel Seyri

Dünyada genel olarak 68 olaylarıyla temelleri atılan ve 1970’li yıllarda başlayan sivil çevreci hareketler 1990’lardan itibaren BM nin de çabaları sonucunda daha fazla sayıda sivil örgütlenmelere dönüşmüşlerdir. Çünkü 1970’li yıllarda, sanayileşmiş ülkelerde yaşanan çevre endüstriyalizmi ile birlikte, dünyada atık yönetimi ve kirlilik kontrolsüzlüğü beraberinde gelmiştir. Bu ülkelerdeki üretim ve tüketimdeki yüksek artışlar ekolojik dengede ve atmosferde ciddi oranda bozulmalara neden olmuştur (Halkman, Atamer, Ertaş: 1030).

Daha önce BM’nin ve Bretton Woods kuruluşlarının dikkatini çekmeyen çevresel bozulmalar, 1972 yılında düzenlenen Stockholm Konferansı’ndan sonra ilgili kuruluşların gündemine girmiştir. 1992 yılında Rio Janeiro’da düzenlenen Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı (United Nations Conference on Environment and Development- UNCED) sürdürülebilir kalkınma gündeminin dünyada yayılmasında önemli rol oynamıştır. 1992 Rio Konferansı’nın sonucunda üç önemli uluslar arası antlaşma imzalanmış ve Rio Deklarasyonu ile Gündem 21 kabul edilmiştir. Ayrıca, Rio Konferansı’nda imzalanan Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (BBMİDÇS) bugünün uluslararası iklim değişikliği rejimini şekillendirmektedir. Bu gelişmeler dikkate alınarak araştırmamızın bu kısmında Türkiye’deki sivil çevreci hareketler 1990 öncesi ve sonrası olarak ele alınmıştır (BAA İklim Değişikliği ve Çevre Komisyonu, 2020: 7).

Türkiye’de çevre hareketlerinin siyasallaşması, çevreciliğin kavram olarak gelişmesinden yaklaşık 10 yıl sonrasına rastlamaktadır. Türkiye’de çevrecilik kavramının gelişmesinde de dünyada olduğu gibi “Büyümenin Sınırları” raporunun

ve Stockholm Konferansı'nın etkisi büyüktür. Bu dönemi izleyen yıllarda, ilk çevreci hareketler ülkede kendisini göstermeye başlamıştır.

3. 1. 1. 1990 Öncesi Dönem

Türkiye'deki çevrecilik kavramının gelişim sürecine baktığımızda 1970'li yıllardan itibaren ortaya çıkan ve güncel çevre sorunlarını dile getiren protesto ve örgütlenmeleri görmekteyiz. Bu dönemde yaşanan dünyadaki çevresel durumlara bağlı olarak devlet yapılanmasında atılan adımlar sonucunda süreç iki koldan ilerlemiştir. Dünya konjoktüründe öne çıkan Roma Kulübünün hazırlattığı ve 1972 yılında yayınlanan “Büyümenin Sınırları” raporu ile aynı yıl Birleşmiş Milletler' in düzenlediği Stockholm Konferansı da çevre sorunlarını çevre, ekonomi ve siyaset ilişkisi bağlamında bütün dünya gibi Türkiye'de de yankı bulmuştur (Öztürk, 2017: 447). Tüm bu gelişmeleri takiben Türkiye'nin biyolojik çeşitliliğini korumak, doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımını ve insanın doğayla uyumlu bir yaşam sürmesini sağlamak amacıyla 1975 yılında WWF Türkiye- Doğal Hayatı Koruma Vakfı kurulmuştur (WWF- Türkiye Web Sayfası, 2021).

Türkiye Çevre Vakfı, 1 Şubat 1978 tarihinde Türkiye Çevre Sorunları Vakfı adı ile kurulmuştur. 1970'li yıllarda henüz Türkiye'de ulusal ve uluslar arası alanda faaliyet gösteren çevre ile ilgili etkin gönüllü örgütler olmadığı için bu anlamda ilklere imza atmış bir vakıftır. Türkiye Çevre Vakfı, çevre sorunlarının henüz bölgesel düzeyde görülmeye başlandığı, ancak çevre üzerinde tartışmaların yoğunlaşmadığı bir dönemde kurulmuştur. Diğer bir ifadeyle vakıf, neo-liberal iktisat anlayışının, kapitalist sistemin ağırlığını henüz hissettirmediği bir dönemin ürünüdür. Türkiye'de özellikle bu dönemde çevre alanındaki birçok kaynağı Türkçeye çevirerek literatüre kazandırması yönünden önemlidir (Sarıkaya, 1994: 211).

Türkiye'de ilk çevreci hareketler, yerel çevresel sorunların yerel halk tarafından protesto edilmesi ile kendisini göstermektedir. Çevre ile ilgili ilk protesto hareketleri 1975 yılında, Artvin Murgul'daki Etibank Bakır İşletmelerinin tarım alanları ve bitki örtüsüne zarar vermesi üzerine gerçekleştirilmiştir (Duru, 1995: 53). Ardından 1977 yılında Ankara Elmadağ'daki barut ve çimento fabrikalarının tarımsal üretime zarar vermesi, 1977-1979 yılları arasında, Akkuyu'daki nükleer santralin

yapımı nedenleriyle protestolar yapılmıştır (Öztürk, 2017: 448). Bu protestolarla birlikte Türkiye ilk defa geniş çaplı bir çevre protestosu gerçekleştirmiş ve bu protestolar yerel halkla sınırlı kalmayıp, ülkemizin birçok şehrinde destek bulmuştur. 1984 yılında Gökova Termik Santralinin, 1986 yılında Çernobil'in ülkemize olumsuz etkisi ve 1989 yılında Aliağa termik santralinin çevreye verdiği zararlar protesto edilmiştir (Bozkır, 2018: 63).

Protestolarla kendisini gösteren yerel ölçekteki hareketlerin yanı sıra, 1970'li yıllarda, çevre meseleleri siyasi yapıda da kendisini göstermeye başlamıştır. İlk olarak 1972 yılında başbakanlık bünyesinde Çevre Araştırma Birimi kurulmuştur. Daha sonra devlet organizasyonuna bağlı olarak, müsteşarlık ve genel müdürlük düzeyinde çevre sorunlarına eğilinmiş, 1983 yılında da Çevre Bakanlığı kurulmuştur (Öztürk, 2017: 447).

3. 1. 2. 1990 Sonrası Dönem

1990' lı yıllar Türkiye' de çevre sorunlarının farklılaşıp çeşitlendiği ve yeni direniş alanlarının oluştuğu, çevre hareketlerinin ise niceliksel olarak genişlediği yıllar olmuştur. Bu dönemde ülkemizde yaşanan toplumsal dönüşümler, tarihi alanların korunmasını, termik ve nükleer santral yapımlarını, madenlerin yarattığı tahribatları ve yol düzenlemelerinin çevreyi tahrip etmesi gibi niceliksel ve niteliksel çevre sorunlarını ortaya çıkarmıştır (Öztürk, 2017: 451).

Türkiye'de 1990'lı yıllar Hidroelektrik santrallerine ve madencilik faaliyetlerine karşı hareketlenmelerin başladığı yıllar olmuştur. 1990'lı yıllar aynı zamanda çevre alanında faaliyet gösteren birçok STK' nın da kurulduğu yıllardır. Bu bağlamda Türkiye'deki çevreyle ilgili birçok çevre dernek ve vakıfları kurumsallaşma sürecine girmişlerdir. Böylece Türkiye'de çevreciliğin kurumsal bir yapıya dönüşüm süreci hız kazanmıştır(Bozkır, 2018: 64).

Yine bu dönemde kurulan, 1991 yılında ÇEVKO (Çevre Koruma ve Ambalaj Atıkları Değerlendirme Vakfı) vakfı, yine aynı yıl içerisinde ÇEVKOR (Çevre Koruma ve Araştırma Vakfı), 1992 yılında Türkiye'nin en büyük çevre STK'larından TEMA (Türkiye Erozyonla Mücadele Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı, 1998 yılında İstanbul'da kurulan YAÇED (Yeşil Adımlar Çevre Eğitim

derneği), 1999 yılında çeşitli meslek gruplarından oluşan çevre gönüllüleri tarafından İstanbul’da kurulan ÇEKÜD (Çevre Kuruluşları Dayanışma Derneği) gibi çevre kuruluşlarının eğitim ve çevre ilişkisini ön plana çıkaran bilinçlendirici faaliyetleri, çevreciliğin söylemsel ve eylemsel dönüşüm sürecini de kendi içerisinde başlatmıştır (Karataş, 2014: 860).

3. 1. 3. 2000’li Yıllar

Türkiye’de 2000’li yıllar, 1990’lı yıllarda kurulan çevreci sivil toplum örgütlerinin kurumsallaşmak amacıyla çevreci hedeflerini ve bu hedefleri gerçekleştirmek için ulaşacakları araçları belirleme ve üye sayılarını artırma şeklinde gerçekleşmiştir. Yine bu dönemde enerji üretmek için kurulan veya kurulması planlanan hidroelektrik, termik ve nükleer santrallerin çevreye olan zararları nedeniyle kurulmaması gerektiği düşüncesi STK’lar ve halk arasında çevresel mücadeleyi başlatmıştır. Günümüzdeki çevreci protestoların birçoğu da bu santrallerin çevreye verdiği zararları dile getirmek adına yapılmaktadır (Bozkır, 2018: 64)

Türkiye 2000’ li yıllarda özellikle kırsalda büyük değişim ve dönüşüm yoluna gitmiştir. Bu dönemde uygulanan kır nüfusunu azaltmaya yönelik politikalar kentteki nüfus krizini tetiklemiştir. Bu dönemde kırsalda yeni mücadele unsurları oluşmuştur. Reklam adıyla “ Temiz Enerji” olarak insanlara sunulan Hidro Elektrik Santrallerin (HES) sayısındaki artış, kırsal nüfusu suya erişemez noktaya getirmiştir. Türkiye bu dönemde Termik, doğalgaz çevrim santralleri, HES ve nükleer enerji yatırımlarına ağırlık vermeye başlamıştır. Bununla birlikte özellikle HES ve Termik Santral karşıtı mücadeleler Karadeniz Bölgesi gibi deniz ve dere açısından zengin kaynağa sahip bölgelerde artmıştır. Buralarda yoğun HES mücadeleleri başlamıştır. Karadeniz Bölgesi’nde, Derelerin Kardeşliği Platformu, Karadeniz İsyanıdır Platformu gibi esnek ve eylem birliği üzerinden bir araya gelen platformlar kurulmuştur (Turhan, Erensü, 2016: 31).

Yaşanan bu gelişmeleri takiben 2000’li yıllar Türkiye’sinde özel sektörün beklentileri ve ısrarları sonucunda 2003 yılında su kullanım yönetmeliği yürürlüğe girmiştir. 2005 yılında çıkarılan 5346 sayılı “ Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının

Elektrik Enerjisi Üretimi Amaçlı Kullanımına İlişkin Kanun (YEK) ile birlikte su kullanım hakkı anlaşmasıyla beraber, özel sektörün yapacağı HES'lerden elektrik üretip satabilme serbestliği de getirilmiştir. 8 Ocak 2011 Tarihinde Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren, Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Elektrik Enerjisi Üretimi Amaçlı Kullanımına İlişkin Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'la, Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu tarafından yayınlanan Elektrik Piyasasında Lisanssız Elektrik üretimine ilişkin yönetmelikle birlikte, Türkiye'de mikro HES'lerin önü açılmıştır (Gökdemir, Kömürcü, Evcimen, 2012: 20)

2010 yılında Köyceğiz'deki Yuvarlakçay Irmağı'na kurulacak olan HES yapımına tepki gösteren köylüler çadırlarda çevre nöbeti başlatmışlardır. HES 'lere yönelik mücadele sırasında ortaya çıkan nöbet çadırları pratiği ülkedeki tüm ekoloji mücadelelerine ileriki süreçte yayılmıştır (Birgün, 19.03.2010). 2011 yılında Sinop'un Gerze İlçesi'nde termik santral karşıtı mücadele gerçekleşmiş ve bu mücadele yerel, ulusal ve uluslar arası toplumsal pratikleri etkilemiştir (Evrensel, 16.11.2011). Bu gelişmeler sonucunda 2010 yılında yerel mücadelelerin termik santral sorununu iklim değişikliği ekseninde toplumsallaştırmayı amaç edinen İklim Adaleti Koordinasyonu kurulmuştur (İklim Adaleti Web Sayfası, 2021). Gerze dışında da Amasra, Silopi, Osmaniye, Yalova, Karabiga ve Aliğa başta olmak üzere pek çok bölgede yerel ekoloji örgütlerinden oluşan termik santral karşıtı platformlar kurulmuştur.

Yine bu dönemde Türkiye'de, gelişime ve büyümeye dayalı olarak sanayi ve kimya sektörü gelişmiştir. Bu durum beraberinde tüketim toplumunu tetiklemiş ve oluşan çöpler, çimento fabrikalarında artışa sebep olmuştur. Konut ve kentsel alan hızlı bir biçimde finansallaşmış ve kapitalist kentleşme olgusu tarım topraklarının daralmasına yol açmıştır. Tohumu ve diğer üretim araçlarına ulaşamayan toplum giderek tüketime dayalı bir yaşam biçimi kazanmıştır. Bununla birlikte bu dönemde Türkiye'de tohum ve gıdayı korumaya önem veren GDO (Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar) karşıtı mücadelelerle birlikte 2004 yılında GDOHP (Genetiği Değiştirilmiş R-Organizmalara Hayır Platformu) kurulmuştur (<http://gdohp.blogspot.com/>, 2021).

Türkiye tarihinde çevre hareketi bağlamında bir dönüm noktası olabilecek Gezi Parkı direnişi gerçekleşmiştir. 2013 yılında Gezi Parkında ağaçların sökülerek, parka topçu kışlasının yapılmak istenmesine karşı başlayan ve tüm ülkeye yayılan isyan dalgası Türkiye tarihinin en kitlesel sokak gösterilerine yol açmıştır (Kaplan, 2016: 48). Gezi hareketinin ardından yerel ölçekte direnişleri bölge ölçeğinde yan yana getirme iddiasıyla KOS Kuzey Ormanları Savunması ortaya çıkmıştır. İlgili hareket, 3. Havalimanı, 3. Köprü başta olmak üzere Marmara bölgesindeki çevresel yıkım ve rant politikalarına karşı bölge düzeyinde örgütlemesini devam ettirmektedir (<https://kuzeyormanlari.org/>, 2021).

3. 2. Doğu Karadeniz Bölgesi Sivil Çevre Hareketleri

Coğrafi yapısından, ekolojik, topografik oluşumundan ve kendisinin sahip olduğu kaynak zenginliğinden dolayı özellikle bu bölgedeki sivil çevre hareketlerinin incelenmesi ayrıca önem taşımaktadır.

Bu bölüm 2 başlıktan oluşmaktadır. Birinci başlıkta Doğu Karadeniz Bölgesi Sivil Çevreci Hareketler genel olarak, ikinci başlıkta ise bu hareketler tarihsel bir perspektifte incelenmektedir.

3. 2. 1. Doğu Karadeniz Bölgesi'ne Genel Bakış

Ülkemizde son yıllarda insan kaynaklı çevre tahribatının ve bunun neticesinde oluşan sivil çaplı çevre hareketlerinin giderek artan bir biçimde Doğu Karadeniz Bölgesinde meydana geldiği görülmektedir. Bölge çapında özellikle son 15 yılda gerçekleştirilen ekonomik yatırımlarla kapitalizmin kendini yeniden inşa süreci geri dönüşü olmayan bir yıkıma neden olmaktadır. Bu durum, Bölgede yaygın çevreciliği sarsan ve kırsalda gelişen taban hareketlerinin oluşmasında temel etmendir.

Ülkemizin elektrik üretiminde giderek artan dışa bağımlılığı, ekonomik olarak işletilebilir nitelikteki hidroelektrik enerji potansiyelinin tamamını değerlendirme zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır. Bölgede son yıllarda kolay inşa edilebilir olmasının yanında çevreye olumsuz etkilerinin az olması nedenlerinden dolayı, birçok Hidro elektrik santralleri kurulmuştur. Her ne kadar santrallerin

olumsuz etkisi az denilse de HES’lerin inşaat aşamasında hafriyatların gelişi güzel dere yataklarına bırakılması, atık suların dinlendirilmeden dere yataklarına verilmesi, Hidro Elektrik Santrallerin çevreye etkisinin pek de az olmadığını göstermektedir (Atasoy, Tekbıyık, Yüce, 2019: 425)

Bacasız fabrika olarak adlandırılan turizm sektörü ülke imajı ve ülke geliri açısından önemli ve kurtarıcı bir etmen olarak görülmektedir. Sektör kendi yapısı gereği diğer sektörleri de tetiklemekte ve ekonomik bir döngü oluşturmaktadır. Uzun zamandır deniz-kum-güneş üçlemesinin hâkim olduğu turizm sektörü artık alternatif kaynakların değerlendirildiği, kırsal kalkınmanın sağlandığı ve kitle turizminin etkinliğinin azaldığı bir konuma ulaşmıştır. Aşağıdaki Tablo.1’de Doğu Karadeniz Bölgesi’nin turizm merkezleri gösterilmektedir.

Tablo 1: DOKAP Bölgesi KTKGB ve Turizm Merkezleri

ADI	İL	İLÇE	TEMA
Artvin Kaçkar TM	Artvin, Rize, Erzurum	Yusufeli, Çamlıhemşin, İspir	Kış
Artvin Kafkasür KTKGB	Artvin	Artvin	Kış
Bayburt Kop Dağı TM	Bayburt	Bayburt	Kış
Giresun Bulancak Bektaş Yaylası TM	Giresun	Giresun, Bulancak, Dereli	Yayla
Giresun Kümbet Yaylası TM	Giresun	Dereli	Yayla
Giresun Yavuzkemaş Yaylası	Giresun	Giresun, Dereli	Yayla
Gümüşhane Süleymaniye Kış S.	Gümüşhane	Gümüşhane	Kış
Gümüşhane Çakırgül Kış Sporları TM	Gümüşhane	Gümüşhane	Kış
Giresun Aksu TM	Giresun	Giresun	Kıyı
Gümüşhane Zigana TM	Gümüşhane	Torul	Kış
Ordu Akkuş Argın Yaylası	Ordu	Akkuş	Yayla
Ordu Aybastı Perşembe Yaylası	Ordu	Aybastı, Korgan	Yayla
Ordu Aybastı Toygar Kabaktepe	Ordu	Aybastı	Yayla
Ordu Balaman KTKGB	Ordu	Fatsa, Perşembe	Kıyı
Ordu Çambaşı Yaylası	Ordu	Kabadüz	Yayla+Kış
Ordu Mesudiye Keyfalan Yaylası TM	Ordu	Mesudiye	Yayla
Ordu Mesudiye Yeşilce-Topçam Yaylaları	Ordu	Mesudiye	Yayla
Ordu-Fatsa-Çerkezler TM	Ordu	Fatsa	Kıyı
Rize Anzer KTKGB	Rize	İkizdere	Yayla
Rize Anzer TM	Rize	İkizdere	Yayla
Rize Çamlıhemşin Ayder Kaplıcası TM	Rize	Çamlıhemşin	Yayla+Termal+Kış
Rize Çamlıhemşin Ayder KTKGB	Rize	Çamlıhemşin	Yayla+Termal+Kış

Göl, Ayder Yaylası) dışında kalan ve turizm potansiyeli bulunan yaylaları birbirine bağlama düşüncesi üzerinde yapılandırılmıştır. Kuzey-Güney yönlü bağlantıları da olan, doğu-batı yönlü bir ana ulaşım akımının devreye sokulması adına önerilen bir “Yayla Koridoru” projesidir (Dokap, 2014). Ancak bu proje için yapılan yol çalışmaları ve yaylalarda turizm faktörünün artırılması orada yaşayan halkın ve birçok STK’ nın tepkisine yol açmıştır. Projenin yapım aşamasında köylüler ve farklı kesim yaştan kadın erkek vatandaş çalışma araçlarının önünü kesmiş, konuşmalar yapmış eylemde bulunmuşlardır. Yapılan eylemler sivil itaatsiz ¹eylemlerdir.

Sürekli artan enerji ihtiyacı için gerekli kömür, hidroelektrik, rüzgâr santralleri ülkenin kırsal alanlarında birçok noktada planlanmış ve yüzlerce tesis faaliyete geçmiştir. Genelde enerji ihtiyacı temelde ise ekonomik getiri faaliyetleri sonucunda bölgede genel olarak bir hoşnutsuzluk hâkimdir. Bu süreçte enerji arzı ve refah artarken yerelde orman, dere ve çayır ekosistemleri, tarım, hayvancılık gibi yerel geçim kaynakları ve insan sağlığı zarar görmüştür. Kalkınma çevre ikileminin sonucunda Artvin’de altın madeni çıkarılmasına karşı hareketten başlayarak bölgede hidroelektrik, rüzgâr enerjisi, kömür ve nükleer santrallere dayalı çevre hareketleri oluşmaya başlamıştır. Maden ve yeşil yol projelerine karşı olarak çok canlı ve etkin bir yerel çevre hareketi ortaya çıkmıştır. Kısaca ve özetleyecek olursak, bölgedeki hareketler ağırlıklı olarak HES karşıtı, RES karşıtı, maden karşıtı, yeşil yol karşıtı çevre hareketleridir.

1990’lı yıllar Türkiye için iktisadi açılardan önemli dönüm noktalarının yaşandığı yıllardır. Özellikle büyük sermaye gruplarının 1990 sonrası yatırımlarına baktığımızda sermaye birikimlerinin yeniden değerlendirme süreci için bulunan yeni uğraklar toplumun tepkisine yol açmıştır. Hidroelektrik santrallere, maden aramalarına, baraj yapılarına, nükleere, turizme açılan yaylalara halk tepki göstermiş ve toplumsal muhalefet oluşmuştur. Kapitalizmin değer ürettiği tüm uğraklarda, sermayenin varlığı ile birlikte toplumsal kesimlerin karşıt mücadeleleri de görülmektedir. Tekil sermayelerin birikimlerini enerji, inşaat, turizm gibi sektörler üzerinden sürdürme girişimleri ile yatırım yaptıkları alanlarda yaşam alanlarını

¹ Sivil İtaatsizlik: Yasaların ya da hükümet politikasının değiştirilmesini hedefleyen, kamuoyu önünde icra edilen (aleni), şiddete dayanmayan, vicdani, ancak yasal olmayan politik bir eylemdir.

yıkıma uğratan inşa hali, yöre halkı için yaşam olanaklarının kısıtlanması ve sürdürülemez oluşunu beraberinde getirmiştir (Erbek, 2014: 47)

1960'larda planlanan ve temelleri 1987'de atılıp ara verilen, yapımına ancak 1997 de başlanan Karadeniz Sahil Yolu Projesi, Karadeniz sahil şeridini bozduğu gerekçesiyle çevrecilerin tepkisini çekmiştir. Karadeniz Sahil Yolu (D 010), Samsun'dan başlayan Sarp Sınır Kapısı'nda sona eren 542 kilometrelik bir şeridi kapsayan; amacı bölge karayolu ulaşımını güvenli ve kısa hale getirerek ticareti ve turizmi geliştirmek olan projedir. Yol Samsun'dan Sarp'a 6 il, 63 ilçe, 9 liman, 2 havaalanı ve birçok yerleşim birimini kapsamaktadır. Denize dolgu yöntemiyle yapılması ve yer seçimi nedeniyle büyük tartışmalara sebep olmuştur. Karadeniz Sahil Yolu bir taraftan dalgalarla diğer taraftan dağdan inen sel sularıyla mücadele eder olmuştur. Karadeniz Sahil Yolu kıyı ekosistemlerine geri döndürülemez zararlar vermesinden dolayı ve sel sularının denize ulaşımını engellemesi nedeniyle bölgede bu yıllarda çevre mücadelesine sebep olmuştur. Bölge halkının getirmiş olduğu eleştirilere ve çevreci grupların kampanyalarına rağmen Sahil Yolu 8 Nisan 2007 yılında hizmete açılmıştır. Ancak sonrasında yaşanan su baskınları ve çöküntüler bölge halkının ve çevrecilerin eleştirilerini haklı çıkarır niteliktedir. 2009 ve 2020 yıllarında Giresun ili, 2010 ve 2011 yıllarında Rize' de meydana gelen şiddetli yağış nedeniyle biriken yağmur suları sahil yolunun engellemesi nedeniyle tahliye edilememiş ve şehir merkezlerinde ciddi hasarlara sebep olmuştur (Haberler, 20.08.2011). 2012 yılında Sarp bölgesindeki yolun 500 metrelik kısmı kullanılamaz hale gelmiştir (Milliyet, 2012). 2019 yılında şiddetli yağış sonrası Rize-Artvin Karadeniz Sahil Yolunda toprak kayması meydana gelmiştir (Sabah, 01.11.2019).

3. 2. 2. Bölgesel Sivil Çevreci Hareketler

Çalışmamızın bu kısmı 2 bölümden oluşmaktadır, Araştırmamızın birinci bölümünde internet arşivi ve basılı yayın organları üzerinden elde ettiğimiz kaynaklarla Doğu Karadeniz Bölgesi'ndeki etkili kitlesel çevre hareketleri açıklanmakta ve ikinci bölümde ise bölgedeki çevre hareketlerinde etkin olan sivil yapılar kısaca değerlendirilmektedir.

Bu başlık altında Doğu Karadeniz Bölgesi'ndeki çevre hareketleri incelenecektir. Bölgedeki çevre hareketlerini oluşturan yerel halk ibaresinden kastedilen kesim tüm bölge halkı değildir, bölgede yapılmak istenen doğa yıkımı projelere iktisadi kaygıdan kaynaklanan doğal kaynak yıkımını reddeden kesimdir. Ebetteki bölgede HES projelerine, maden projelerine destek veren kişilerde bulunmaktadır. Ancak bizim araştırma konumuzu oluşturan bölgedeki çevre hareketlerini oluşturan bölgedeki yerel halk yeşil yol, maden ve HES gibi projelere mesafeli doğasından ve doğalından vazgeçmeyen kişilerden oluşan yerel halktır.

3. 2. 2. 1. Yeşil Yol Karşıtı Hareket (Yaylalar Savunması)

Dünyada ve ülkemizde enerji ve altyapı ihtiyacı için geliştirilen projeler ve bunlara karşı olarak yerelde gelişen, ulusal hatta uluslararası ölçekte destek bulan çevreci hareketler son yıllarda ülkemizin Doğu Karadeniz Bölgesi'nde de dikkat çekmektedir. Özellikle kırsal bölgelerde bir yandan maden, yol, hidroelektrik, rüzgâr, termik ve hatta nükleer santral yatırımları hayata geçirilirken diğer yandan da bu projelerin bir kısmına karşı tepki olarak protestolar, basın açıklamaları ve yargı süreçleri devam etmektedir.

Doğu Karadeniz yaylalarına yapılması planlanan ve 2015 yazı itibari ile inşaat çalışmalarına başlanan yeşil Yol Projesi bölgedeki halkın tepkisine yol açmış ve bu projeye karşı büyük bir savunma hareketi başlamıştır. Araştırmamızın 5. Bölümünde de kısaca bahsedildiği üzere, Yeşil Yol Projesi bölgedeki yaylaları turizme açmayı ve yaylalar arası ulaşımı kolaylaştırmayı hedefleyen 2600 kilometre uzunluğunda yayla koridoru projesidir. Daha geniş açıklama ile Samsun, Ordu, Giresun, Gümüşhane, Bayburt, Trabzon, Rize ve Artvin olmak üzere 8 ilin önemli yaylalarını ve turizm merkezlerini birbirine bağlayan, bölgeye gelen yerli ve yabancı turistlerin belirlenen güzergâh boyunca güvenli konforlu bir şekilde seyahat etmesine imkan sağlayan bir turizm projesidir (Karadeniz İsyandadır, 2017).

Proje ilk kez resmi olarak 2007 tarihli Türkiye Turizm Stratejisi Eylem Planında (2007-2023) yer almıştır. Karadeniz Bölgesi'nde yayla, kıyı, kültür ve sağlık turizmi ana temaları çerçevesinde yeni bir turizm gelişim senaryosuna yönelik uygulamaları öngören bir projedir. Ayrıca bölgede yer alan yaylaların diğer turizm

türleri ile bütünleştirilmesiyle bölge ulusal ve uluslararası ölçekte doğa turizmi temelinde yayla koridoru varış noktası olarak öne çıkarılmayı öngörmektedir. Bu kapsamda turizmin çeşitlendirilmesi için bu yörelerde kamp, golf, kayak, mağaracılık, yamaç paraşütü, rafting, binicilik, balon, balık avlama, foto-safari ve bungee jumping gibi macera sporlarına yönelik planlamaları öngören projedir (Türkiye Turizm Stratejisi, 2023: 52).

Yeşil Yol Projesi, 2010 yılında Karadeniz Yaylalarını Birleştirme Projesi ve Doğu Karadeniz Turizm Odaklı Kalkınma Planı olarak gündeme geldiğinde, yerel ve ulusal çevre örgütlerinden tepkiler gelmeye başlamıştır (Haber 61, 06.08.2010). Projenin Rize-Yukarı Kavrun Yaylası'nda başlayan yol çalışmasına karşı halk tarafından yerel bir direniş gerçekleşmesi üzerine komando birlikleri ile Samistal Yaylasına gelen iş makinelerine karşı bölge sakinleri tarafından direniş gösterilmiştir. Şiddetten uzak barışçıl bir biçimde iş makineleri engellenip kadın-erkekli 300 kişi yan yana dizilerek taştan yeni bir yol yapılmıştır. 2.5 saat süren çalışma sonunda taş dolgusu ile yapay yolu tamamlayan grup “işte bizim yeşil yolumuz bu” şeklindeki söylemle eylemlerini dile getirmişleridir.

Fotoğraf 2: Yeşil Yol'a Karşı Gösterilen Sivil Çevre Hareketi (Örnek Görsel)

Kaynak: (Hürriyet, 11. 07. 2015)

Çalışmanın durdurulması üzerine alkışlar eşliğinde tempo tutan grup “Denizi aldınız, dereyi çaldınız, yaylaya dozeri sokturmayız, bas geri bas geri, al da git askeri” söylemleri ile direnişlerini gerçekleştirmişlerdir. 11 Temmuz 2015'teki bu

direnışte yerel halk ve çevreciler içerisinde yer alan Havva Bekar'ın jandarma önündeki elinde sopasıyla oturur haldeki fotoğrafı ve “ ben halkım” sözü medyada geniş yer tutmuş ve Yeşil Yol karşıtı hareketin simgesi haline gelmiştir. Havva Bekar, “Yaylaların yolu birleşmeyecek. Kesinlikle istemiyoruz. Vali bize çapulcu diyor. Biz çocukluğumuzdan beri burada yaşıyoruz. Vali, Kaymakam kimdir? Ben halkım ve buradayım. Yaylaları birbirine birleştireceksiniz ama amacınız nedir? Her yaylanın yolu var. Herkes birbirine gelip gider. İş makinelerini alıp gidin buradan” sözleri ile tepkisini dile getirmiştir (Hürriyet, 11.07.2015).

Fotoğraf 3: Yeşil Yol' a karşı Havva Bekar'ın gösterdiği sivil direniş (Örnek Görsel)

Kaynak: (onedio.com, 11. 07. 2015)

Yürütmeyi durdurma kararına rağmen 15 ay sonra bölgede tekrar yol çalışmalarına başlanması üzerine, Rize'nin Çamlıhemşin ilçesi Konaklar Mahallesi'nde toplanan Fırtına İnisiyatifine üye yaklaşık 60 kişilik grup yeşil yol çalışmalarına tepki göstermiştir. Grup adına açıklama yapan Deniz Tarakçı, çalışmaların kanunsuzluğuna ve bölgedeki bitki örtüsünün yok olmasına dikkat çekmiştir (Rizedeyiz,13.10.2016). Trabzon'dan da geçecek olan Yeşil Yol Projesi kapsamında Akçaabat ilçesinin ortak yaylası Lişer Yaylası'nda ağaç kesimlerinin sürmesinden dolayı, Lişer Yaylası'nda çalışmalara karşı çıkan vatandaşlar ağaç kesimlerini görüntüleyerek sosyal medyadan tepkilerini dile getirmişlerdir (61 saat, 13. 09. 2018).

Danıştay'ın yürütmeyi durdurma kararı vermesine rağmen bütçe ayrılan Yeşil Yol Projesi'ne karşı bir diğer savunma yöntemi olarak sosyal medya üzerinden “yaylama dokunma” etiketi altında büyük bir direniş gerçekleşmiştir. Siyasilerden sanatçılara birçok kişi destek vermiştir (Gazete Rüzgârlı, 18. 08. 2020). Bu etiket ile özellikle projenin yaylaların kendine ait özelliklerini yok edeceğine ve yaylalarda tesisleşmeye geçileceği boyutlarına dikkat çekilmeye çalışılmıştır.

Son durum itibariye geçtiğimiz temmuz ayında ikinci kez iptal kararı gelen proje, Rize İl Özel İdaresi'nin 2020-2024 stratejik planında yer almıştır (Gerçek Gündem, 07.03.2021). Konu, Stratejik Plan'da “Güvenli konforlu ve kesintisiz yol ve ulaşım ağını tamamlamak ile trafik seyir ve güvenliğini temin etmek” gibi turizm ulaşımı açılardan değerlendirilmiştir. 2020-2024 Stratejik Planları'nda “Turizm Yolları ve Yeşil Yolları'nın yapımı” ibaresi yer almıştır (<http://www.sp.gov.tr/tr/stratejik-plan/kurum/314/Rize+Il+Ozel+Idaresi>, 19.08.2021)

3. 2. 2. 2. HES Karşıtı Hareket

“İnsanlık tarihinin eşiğinde, mekanik hareketin ısıya dönüştürülmesinin, sürtünme ile ateş yakılmasının bulunması; bizi bugüne getirmiş olan evrimin sonunda ise, ısıнын mekanik hareket durumuna dönüştürülmesinin, buharlı makinelerin bulunması var”

F. Engels- Anti-Duhring

Doğu Karadeniz Bölgesi'ndeki çevre hareketlerini incelediğimizde çevre hareketlerinin birçok alanda yürütülen mücadeleleri kapsadığı görülmektedir. Bölgedeki çevre hareketleri her ne kadar çok çeşitli alanları içerse de ve ayrıca çeşitlilik gösterse de, bazı mücadele alanları diğerlerine göre daha görünür ve yaygındır. Bölgenin çok sayıda akarsuya sahip olması ve her bir akarsuya birden fazla HES 'lerin kurulması bölgede HES mücadelelerinin görece daha yaygın olmasına yol açmaktadır. Bunun bir sonucu olarak bölgedeki birbirinden farklı siyasal, ekonomik ve toplumsal niteliklere sahip geniş bir insan topluluğu HES'lerin yaratmış olduğu tahribattan ve olumsuz sonuçlardan etkilenmiş ve çevre mücadelelerini başlatmışlardır.

Bölgedeki HES mücadelelerinin barındırdığı itici güç, suyun metalaştırılmasına, doğanın talanına, evlerinin, tarihlerinin ve yaşamlarının yok edilmesine karşı çıkan insanların gücüdür. Bölgedeki HES karşıtı mücadelelere ilk baktığımızda doğanın, kültürün, tarihin, barınma alanlarının yok edilmesine karşı çıkan bir toplum faaliyeti görsek de en temelde insan yaşamının, canlılığın kendisine yönelik bir saldırıyı algılayan ve direniş gösteren toplum vardır(Baykal, 2019: 14).

Doğu Karadeniz Bölgesi'ndeki HES karşıtı toplumsal hareketlere geçmeden önce toplumu harekete geçiren HES'leri ve HES yatırımlarını anlamamız araştırmamızın anlaşılabilirliği yönünden önem arz etmektedir.

Yeşil Ekonominin ve Temiz Teknolojinin Durağı HES projeleri

Sanayi devrimi sonrasında atmosferdeki karbondioksit emisyon miktarının fazlasıyla artması tüm dünyada iklim değişikliğine neden olmuş ve tüm dünyayı küresel ısınmayı sonlandırmak için belirli karbon bütçesini uygulamaya zorlamıştır. Bu doğrultuda 1992'de gerçekleştirilen Rio Konferansı sonrası BMİDÇS (Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi) altında taraflar, iklim değişikliğinin yıkıcı etkileri kontrol edilemez hale gelmeden önce bu etkileri en aza indirmek üzere, küresel ısınmayı sanayi devrimi öncesi baz alınarak emisyon azaltımına gidilmesi konusunda taahhüt altına girmişlerdir.

İklim değişikliğinin, kapitalist üretim ilişkilerinden kaynaklandığı artık geniş ölçüde kabul edilen bir gerçekliktir. Birleşmiş Milletler, fosil yakıt temelli bir ekonomiden “yenilenebilir enerjiye dayanan sürdürülebilir kalkınma hedeflerini benimseyen çevre dostu “ bir kapitalizme geçişi hedeflemiştir. Çünkü özellikle emperyalist hiyerarşinin tepesinde yer alan sanayi ülkeleri emisyon değerini azaltmak için bağlayıcı hedefler koymaktan geri durmuş yeni pazar alanları yaratmaya çalışarak “yeşil büyüme” yi teşvik etmişlerdir. Örneğin fosil yakıt kullanımını azaltma ve karbondan arınma adına üretilen elektrikli otomobiller için üretim sürecindeki ve devamında gelen elektrik ihtiyacı büyük sermayecilerin enerjiye yönelmesine neden olmuştur. Yenilenebilir enerji terimi, şirketler tarafından temizlik ve sürdürülebilirlik söylemleriyle pazara açılmıştır. Bu da beraberinde yenilenebilir enerji şirketlerine verilen teşvikler kapsamında kamu arazilerinin

şirketlerin kullanımına sunulması, kamuya ait ormanlık alanların ve bakir arazilerin enerji santralleri ile dolmasına neden olmuş ve o yörede yaşayan halk isyan etmiştir (Yıldız, 2020)

Sanayileşmenin gereği olarak enerji, hem üretken sermaye için olmazsa olmaz, hem de piyasalaşmasıyla birlikte dış pazara satılabilecek bir meta haline gelmiştir. Bu noktada karşımıza sermayenin yeni uğrağı enerji sektörü ve yatırımları çıkmaktadır. Sanayileşmenin olgunlaşması süreci enerji bağımlılığıyla yakından ilişkilidir. Katma değeri yüksek ürünler üretebilmek, yüksek enerji talebine bağlıdır. HES yatırımları merkezileşen sermayelerin yeniden yatırımları bağlamında önemlidir. 1990 ve 2000'lerin başındaki dönemde devletin “enerji üretimi” kapsamında sermayeye sağladığı teşvikler sonucunda Karadeniz bölgesinde HES yatırımları artmıştır. Bu durum bölgede baraj inşaatlarının yarattığı doğa tahribatı ile sonuçlanmış ve derelerin savunması hareketlerini meydana getirmiştir.

Kapitalist birikim geliştikçe, doğrudan yaşam alanlarına müdahale ederek toplumsal mücadeleyi farklılıklarıyla birlikte ortak bir zemine taşımaktadır. Araştırmamızın ikinci bölümünde de değinildiği üzere çevre hareketleri sınıf temelli hareketlerden ayrıştırılarak kimlik temelli hareketler kategorisinde ele alınmaktadır. Ancak bu noktada emek gücünü satarak yaşamını idame ettiren bir işçi ile derelerden faydalanarak çay üreten, fındık üreten, hayvanlarını otlatıp derelerde sulayıp et, süt üreterek hayatını idame ettiren Karadenizli Dursun amca aynı yıkıcı etkiye maruz kalmaktadır. Çünkü HES yatırımlarını yapan şirketler veya holdingler diğer şehirlerde sağlamış olduğu artı değerini, Rize’de Giresun’da, Trabzon’da veya ilgili diğer kentlerde HES yatırımına dönüştürdüğü müddetçe, fabrika çalışanı Hasan amca ile toprağını eken Dursun amca arasında sistem karşıtı mücadele bir noktada aynı zeminde buluşacaktır (Erbek, 2014: 59)

Bilindiği üzere HES yatırımlarının arkasında büyük şirketler bulunmaktadır. Türkiye’de büyük sermaye grupları özellikle holding biçiminde oluşmuş yapılardır. Araştırmamızın kapitalizm ve sivil çevre hareketleri arasındaki ilişki kısmında da açıkladığımız üzere kapitalizmin olmazsa olmazı sermaye birikiminin zorunluluğu ve artı değer oluşumuydu. Artı değer oluşumu, birikimin sürekliliği ve kendisini her

bir döngüde büyütme ihtiyacı, olgu düzeyinde meseleyi, tam da holdinglerin farklı yatırım alanlarına ve enerji yatırımlarından hidroelektrik santrallerine yönelmeleriyle sonuçlanmaktadır.

Tüm bu Hidroelektrik Santraller yapılmadan önce ÇED’e (Çevresel Etki Değerlendirmesi sürecine) tabi tutulmaktadırlar. ÇED ilk kez ABD de uygulanan ve dünyaya yayılan bir rapordur. ÇED’ in özet bir ifadeyle açıklamasını yaparsak “çevreye önemli etkisi olan projelerin planlama, faaliyet sırası ve faaliyet sonrası süreçte etkilerinin tamamen ortadan kaldırılması veya azaltılması ile ilgili önlemlerin belirlenmesi, projenin tüm uygulama aşamalarında bu etkilerin ve önlemlerin izlenmesi ve denetlenmesi sürecidir” diyebiliriz. Çevresel etki değerlendirmesi, bugün dünyada çevre yönetiminin en üst aşaması olarak görülse de ülkemizde uygulamada problemler yaşandığı aşikârdır. Birçok HES, maden, RES ve Turizm faaliyetli projeler ÇED olumlu raporu olmasına karşın çevresel bozulmalara ve problemlere neden olmaktadır. Bu da beraberinde o yörede yaşayan halk tarafından ve çevreciler tarafından tepki çekmektedir(Halkman, Atamer, Ertaş: 1045)

3. 2. 2. 3. Fındıklı Mücadelesi

Fındıklı halkının çevre mücadelesi 2007 yılında şirket yetkililerinden kişilerin bölgeye gelmesiyle başlamıştır. Bölgedeki Çağlayan ve Arılı (Pisxala) dereleri üzerine 24 adet hidroelektrik santralinin yapılacağının öğrenilmesi üzerine Arslandere köylüleri, Rize Fındıklı’da HES karşıtı mücadelelerinin ortaya çıkmasında etkili olmuşlardır.

Fındıklı direnişini başlatan köylüler santrallerin yapımını engellemek amacı ile mahalle toplantıları düzenlemiş ve toplantıya birçok siyasi parti gruplarını, dernekleri, kooperatifleri, sendikaları çağırılmışlardır. Toplantıdan sonra alınan kararlar ve 22 Mart 2007 tarihinde Dünya Su Günü’nde “Fındıklı Derelerini Koruma Platformu” kurulmuştur. “Fındıklı Derelerini Koruma Platformu” adı altında toplanmaya başlayan HES karşıtları, eylemlerini köy kahvelerinde toplantılar düzenleyerek, köylülerle birebir görüşmeler gerçekleştirerek HES’lerin zararlarını anlatarak halkı bilinçlendirici çalışmalar gerçekleştirmişlerdir. 2008 yılında Fındıklı ilçe merkezinde başlayan bir miting gerçekleştirilmiştir ve mitinge platform

yetkilileri, partiler, sivil toplum örgütleri, kooperatifler, dernekler, köy ve mahalle muhtarları, çevre ile ilçelerden gelen 3 bin kişi katılmıştır. Mitingde HES karşıtları adına konuşma yapan Fındıklı Derelerini Koruma Platformu Başkanı Hüseyin Acar : “Çevresel Etki Değerlendirme (ÇED) süreci devam ederken Fındıklı ‘da yapılması düşünülen 19 HES için Devlet Su İşleri (DSİ) ve Enerji Piyasaları Denetleme Kurulu (EPDK) tarafından suyun kullanım hakkının 49 yıllığına enerji şirketlerine verilmesinin yasal olmadığını söylemiştir. Hukuk dışı bir sürece girildiğini işaret eden Acar , “*şirketler ilgili kurullardan suyun kullanma hakkını alabilirler ancak bizlerden asla alamazlar. Bizler vadilerden aktık geldik ve buralarda toplandık, dereleriyle ormanlarıyla, dağlarıyla, yaylalarıyla, tarihi kemer köprüleriyle, dolma taş evleriyle, serenderleriyle, kültürü ile eşsiz güzelliğe sahip Fındıklı’ya doğasever vatandaşlar sahip çıkacaktır. Enerji deyince akla hemen sularımız geliyor. Neden bilimin ve Avrupa’nın kabul ettiği rüzgâr, dalga ve güneş enerjisi projeleri üretilmiyor?*” diyerek halk adına isyanını dile getirmiştir (BirGün, 01.03.2008)

Fotoğraf 4: Fındıklı mücadelesi için gerçekleştirilen mahalle toplantıları

Kaynak: (Milliyet, 14. 08. 2010)

2010 yılında ise Arılı Vadisi 1. Derece sit alanı ilan edilmiştir. Arılı Köyü muhtarı Cengiz İnce, İkizdere, Senoz, Çayeli’ne yapılan HES’lerin zararlarını bilenlerin köylerine gelerek bilgilendirildiklerini ve yörenin SİT alanı ilan edilmesinde rol aldıklarını belirtmiştir (Milliyet, 14.08.2010). Bölgedeki şirket 2011 yılında bu karara itiraz etmiş ancak Danıştay Arılı’ nın sit özelliğinin korunması yönünde karar vermiştir.

2012 yılında Çağlayan deresi üzerine yapılması planlanan yeni bir HES projesi gündeme gelmiştir. Bunun üzerine yöre halkı “Fındıklı Dereleri Özgür Akacak” pankartları ve ısırgan otlarıyla eylemde bulunmuşlardır. Çağlayan deresi de sit alanı olarak ilan edilmiştir.

Fotoğraf 5: Rize Fındıklı’daki HES Protestosu

Kaynak: (www.haberler.com, 11. 03. 2019)

HES şirketleri Çağlayan ve Arılı vadilerinin sit alanı ilan edilmesinin ardından Fındıklı’nın İhlamurlu Vadisi için yeni bir HES projesi ortaya koymuştur. Bunun üzerine köylüler eylem çağrısında bulunmuş ve bölgedeki yapılması planlanan santrallere karşı koymuşlardır. 2014 yılında ise Karadeniz İsyandadır Platformu üyeleri termik santral, maden ocakları ve hidroelektrik santrallerine karşı farkındalık oluşturmak amacı ile “Karadeniz Doğa ve Yaşam Yolculuğu” adıyla eylem başlatmıştır. 2017 yılında Trabzon Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu’nun vadiyi “Doğal sit “ alanı ilan etmesine rağmen Zeki Enerji A.Ş tarafından yeni bir hidroelektrik santrali projesi gündeme getirilmiştir. Zeki Enerji tarafından “Doğal Sit” alanı özelliğinin kaldırılması istemiyle Rize İdare Mahkemesine dava açılmış, ancak mahkeme bilirkişi raporu üzerine bu isteme ret kararı vermiştir (Karadenizisyandadır.net, 2018).

Görülmektedir ki, Fındıklı’nın 2007 yılında başlayan ve devam eden HES karşıtı Fındıklı mücadelesi günümüzde de DEKAP’ın, Fındıklı Derelerini Koruma Platformu’nun ve KİP ‘in (Karadeniz İsyandadır Platformu) Fındıklı’da bulunan

köyleri gezip köylülerle konuşarak, film gösterileri, mitingler ve toplantılar gibi farkındalık çalışmalarıyla etkili bir şekilde devam etmektedir.

Fotoğraf 6: HES faaliyetlerine karşı gösterilen çevre hareketi fotoğrafı.

Kaynak: (Haberler.com, 20. 08. 2011)

HES karşıtı hareket, Rize dışındaki diğer illerden sağlanan katılımı genişlemiştir. HES karşıtları eylemler ve paneller düzenleyerek, imza stantları açarak kamuoyu oluşturmaya ve toplumsal bilinçlenmeyi hızlandırmaya çalışmışlardır. Arılı ve Çağlayan dereleri üzerinde kurulmaya çalışılan HES'lere yönelik ortaya çıkan hareketlerin aktörleri, belirli temalar etrafında bir araya gelmişlerdir. HES karşıtları, eylemlerini gerçekleştirirken söylemlerinde yaşam alanı, çevre ve ekonomik etkinlik olmak üzere üç ana başlık üzerine yoğunlaşmışlardır (Taşdemir, 2019: 65)

3. 2. 2. 4. Cerattepe Mücadelesi

Türkiye’de sermayenin maden ve enerji sektöründe ve bölgesel olarak da Doğu Karadeniz Bölgesi’nde yoğunlaşmasıyla beraber artan doğa yıkımı ile karşı karşıya kalınmıştır. Bu olumsuz etkilere maruz kalan bölge halkının yaşamsal yıkımı sonucunda önemli ve etkin bir sivil çevre hareketi oluşmuştur. Bu hareketin tabanını Artvin Cerattepe Mücadelesi oluşturmaktadır.

Cerattepe bölgesindeki çevre mücadelesi 1985 yılında MTA’ nın (Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü) alanda çalışmasıyla başlamıştır. Bu tarihten sonra sırasıyla Kanadalı şirket Cominco ve INMET Mining gibi şirketlere karşı yürütülen bir hukuksal mücadele süreci başlamıştır. Bu süreçte çevre mücadelesi

konusunda Artvin halkı bilinçlenmiştir. 2012 yılında ilgili şirketin maden ruhsatı almasını cinayet olarak yorumlayan Artvin Çevre Platformu ve 1995 yılında kurulan Yeşil Artvin Derneği öncülüğünde mücadele çağrıları başlamıştır. 2012 yılında ilgili şirketin maden ruhsatı almasını cinayet olarak yorumlayan Artvin çevre platformu ve 1995 yılında kurulan yeşil Artvin Derneği öncülüğünde mücadele çağrıları başlamıştır. Derneğin bu süreçte neler yapılabileceğine dair düzenlediği toplantı, Artvin'deki tüm siyasi parti temsilcilerinin ve çok sayıda STK' nın katılımıyla geniş bir katılımcı çeşitliliğiyle başlamıştır. Rize İdari Mahkemesi'ne açılan ihalenin feshi ve ÇED raporu olmadan ruhsat verilemeyeceği davaları reddedilmiş olsa da Yeşil Artvin Derneği, broşür dağıtma, uzman hocaların görüşleriyle sempozyum düzenleme gibi bilgilendirici faaliyetlerini sürdürmüştür. On bin kişinin katılımıyla madene hayır mitingi gerçekleştirilmiştir. ÇED olumlu kararının iptaline yönelik davalar açılmıştır. (<http://yesilartvinderneği.org/>, 26.06. 2021).

Doğu Karadeniz Bölgesi'nde dağlık bir bölgede kurulu ve merkez nüfusu otuz dört bin nüfuslu Artvin şehri 25 yıldır yapımı planlanan Cerattepe Bölgesi'ndeki maden şirketlerine karşı mücadele geliştirmektedir. Madenlerden etkilenecek yerler arasında Kafkasör Yaylası, Hatıla Vadisi ve Çoruh Nehri gibi dünyanın biyolojik çeşitlilik açısından en zengin noktalarının bulunduğu bölge, bitki türü açısından Türkiye'nin en zengin üçüncü, biyolojik çeşitlilik açısından dünyanın en zengin 70 alanından biri olarak geçmektedir. Dünya üzerinde korumada öncelikli “ 200 ekolojik bölge” arasında yer alması ve bölgede 60 ağaç ve çalı türü, 100 otsu bitki çeşidi yetişmektedir (Karar, 24. 02. 2016).

Fotoğraf 7: Cerattepe Konumu

Kaynak: (Karar, 24.02. 2016)

21 memeli hayvan türüne ev sahipliği eden bölge aynı zamanda kuşların göç etme güzergâhını ve aynı zamanda şehrin içme su kaynaklarının da bulunduğu alanı kapsamaktadır.

Madene hayır kampanyaları devam ederken 2014 yılında ÇED olumlu raporunun iptaline yönelik dava kapsamında bilirkişi heyeti keşif incelemesi yapmıştır. Keşif heyetini karşılamak üzere 1.5 km uzunluğunda insan zinciri oluşturulmuştur. Çevredeki köylülerin desteğiyle mücadelenin boyutu büyüyerek yayılmış ve düzenlenen toplantılarla daha çok bilinçlenen halk, yol kesme, nöbet tutma eylemleri, şirketin bölgeye geçişine izin vermeme gibi güçlü bir haberleşme ağı içerisinde mücadelelerini sürdürmüşlerdir (Nur Neşe Karahan, Görüşme, 20. 05. 2021).

Fotoğraf 8: Artvin’deki maden karşıtı sivil çevre hareketi.

Kaynak: (Haber Merkezi, 18. 02. 2016)

Kaynak: (hürriyet.com.tr, 07.11. 2015)

Artvin Cerattepe’de halk, sivil toplum örgütleriyle birlikte tabiatın ve yaşam alanlarının korunması için altın madenciliği faaliyetlerine karşı tek vücut bir şekilde destek vermektedirler. Şehir merkezinde çay ocağında servis edilen bardakların üzerlerinde yer alan “madene hayır” yazılar ve esnafın doğrudan dükkanlarının camlarına yazılan “Bu iş yeri Cerattepe’ye müdahale edildiği anda kapatılacaktır” yazısı yerel hareketin ne kadar yaygın ve güçlü bir sivil hareket olması açısından önemlidir(Hürriyet, 07.11.2015). Yerel halkın yaygın olarak kullandığı bir slogana dönüşen “Cerattepe geçilmez, Artvin Halkı Yenilmez” söylemi direnişin kararlılığını göstermektedir. Ayrıca çıkarılmak istenen madeni ve kaybedilecek ekolojik, kültürel ve yaşamsal kaybı ifade eden “Artvin’in Üstü Altından Daha değerlidir “ sloganı

yerel halkın etkililiğini ve dikkat çekmek istedikleri husus açısından önem teşkil etmektedir (Duvar, 19.08.2017).

Mücadelenin üst düzeye çıktığı dönem, 2016 yılı itibariyle şirket araçlarının Orman Bölge Müdürlüğü eşliğinde Cerattepe'ye çıkmak istediği ancak bölge halkı tarafından engellendiği dönemdir. Bölgeye yapılan güvenlik güçleri takviyesi ile Artvin halkı tarihinde ilk defa biber gazı ve plastik mermi ile tanışmıştır. Üç gün süren müdahale ve direnme süreci gözaltı ve soruşturmalarla sonuçlanmıştır. Yeşil Artvin Derneği basın açıklamasıyla bir araya gelen halk, tencere tava ses çıkarma eylemlerinden, lokma tatlısı dağıtmaya, basın açıklamalarından horon tepmeye kadar mücadeledeki kararlılıklarını sürdürmüşlerdir (Cumhuriyet, 17.02.2016).

Görüldüğü üzere Cerattepe sivil çevre hareketi, arkasında büyük bir mücadele deneyimi ve bilgisi barındıran bir süreci ifade etmektedir. Hareketin içerdiği bilgi ve deneyimlerin Türkiye'deki çevre hareketleri açısından önemli gelişmeler barındırmaktadır. Son durum olarak Cerattepe çevre mücadelesi büyük bir kararlılıkla devam etmektedir.

3. 3. Bölgedeki Çevre Hareketlerinde Etkili Platformlar

Hukuksal durumları göz önüne alındığında bölgedeki gönüllü çevre ile ilgili kuruluşlar, dernekler, vakıflar ve belli bir örgütlenme türüne sahip olmayan topluluklar şeklinde üçe ayrılmaktadır. Bölgedeki çevreyle ilgili tüm dernek, vakıf ve belli bir biçimsel örgütlenmesi olmayan toplulukları almamız araştırmamızın anlaşılabilirliğini ve incelemesini zorlaştırmaktadır. Bu nedenle bu başlık altında özellikle Doğu Karadeniz Bölgesi'nde gerçekleşen sivil çevre hareketlerinde etkili olan belli bir örgütlenme türüne sahip olmayan platformlar kısaca açıklanmıştır. Ayrıca Doğu Karadeniz Bölgesi'ndeki çevre ile ilgili tüm dernek ve vakıflar **Ek 2** 'de sunulmuştur.

.Platformlar, dernek yapısına göre yatay, her yurttaşın katılabildiği, geçici ve demokratik yapılanmalardır. Platformlarda kurumsal yapı amaca hizmet ederken dernek yapısında, özellikle ulusal örneklerde yapıyı yürütebilmek çevreci amaçların önüne geçebilmektedir. Platformlar düzenli olarak ya da ihtiyaç halinde toplanmaktadırlar

3. 3. 1. Derelerin Kardeşliği Platformu (DEKAP)

Derelerin Kardeşliği Platformu, tüm Doğu Karadeniz kıyısında vadilerde yerel halkın örgütlendiği yatay yapılardır. Diğer HES karşıtı gruplar içinde yerel ölçek bazında, diğer vadilerle birlikte yardımlaşma bakımından ve bölgesel **Sivil Çevre Hareketleri** ile örgütlenme açısından etkin dayanışmacı bir gruptur (BirGün, 16.07.2009)

3. 3. 2. Yaylaların Kardeşliği Platformu

Yaylaların kardeşliği platformu doğal yaşamı, insan ve hayvan haklarını savunan, yerel kültürlerin korunması ve geleceğe aktarılması için emek veren kişi ve çevrelerin bir araya gelmesiyle oluşmuş platformdur. Samsun'dan Artvin'e uzanan yapılması düşünülen yeşil yol projesine karşı mücadele bileşeni grubudur (Gaia, 08.10.2015)

3. 3. 3. Karadeniz İsyandadır Platformu

2009 yılında doğal yaşamın korunmasını sağlamak amacıyla kurulan Karadeniz İsyandadır Platformu, ekolojik yıkıma karşı, doğa ve yaşam mücadelesini savunmuştur. Karadeniz'deki Hidro elektrik santral karşıtı mücadelede rol oynamıştır (<http://karadenizisyandadir.net/yesil-yol,12.24.2021>). Platform üyeleri 2009 yılında hidroelektrik santrallere, nükleer santrallere karşı mücadele için “Yaşam Yolculuğu” adında iki hafta süren eylemler gerçekleştirmişlerdir. Eylemlerinin amacının, hidroelektrik santrallere, nükleere, termik santrallere, endüstriyalizm ve madencilik faaliyetlerine, ormansızlaştırmaya, çay ve fındıktaki sömürüye, küçük çiftçi tarımının ve köylülüğün tasfiye edilmesine karşı doğaya ve yaşama sahip çıkmak olduğunu belirtmişlerdir (Bianet, 08.08. 2011)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. DOĞU KARADENİZ BÖLGESİ ALAN ARAŞTIRMASI

Bu bölümde araştırmaya ilişkin yapılan görüşmelerden elde edilen sonuçlar analiz edilmekte ve söylem analizi kapsamında değerlendirilmektedir. Böylece araştırmaya ilişkin yapılan görüşmeden elde edilen sonuçlar söylem analizi çerçevesinde değerlendirilmekte ve konuya ilişkin genel bir çerçeve çizilmektedir.

4. 1. Bölgedeki Çevre Hareketlerinde Öne Çıkan Platformların Etkinliği ve Bir Söylem Analizi

Bölgede çevre hareketleri ile ilgili çok sayıda yapı ve örgüt bulunmaktadır. Bu bölümde söylem analizi tekniği özellikle bölgede öne çıkan vakıf ve dernekler üzerinde gerçekleştirilmiştir.

4. 1. 1. Yöntem ve Çalışma Grubu

Bu araştırmada, Doğu Karadeniz Bölgesi'ndeki sivil çaplı hareketler konusunda yeterli kaynak bulma sıkıntısı yaşanacağı öngörüldüğünden basın ve okuma kaynaklarının yanısıra bir alan araştırması ile bilgi toplama yoluna gidilmiştir. Araştırmamızın konusunu oluşturan bölgedeki sivil çevre hareketlerinin daha önce belirlenen hipotezlerimize uygun olup olmadığını denetleyebilmek amacıyla ilgili sivil yapılanmaların (dernek ve vakıfların) yöneticilerine görüşme soru kağıdı uygulanmıştır. Yöneticilerin çalışma grubu olarak seçilmesinin nedeni ilgili sivil yapılanmayı yöneten, bu çalışmalara yön veren ve kimliğini belirleyen temel aktör olmalarıdır. Bu kapsamda yöneticilere online ortamda skyp üzerinden yapılan toplantılarla uygulanan görüşme soru kağıdı ile elde edilen sonuçlar söylem analizi tekniği ile değerlendirilerek genel bir algı ölçülmeye çalışılmıştır. Bölgede öne çıkan hareketlerle doğrudan ilgili olsun ya da olmasın bölgedeki her gönüllü çevre örgütlenmesi üzerinde çalışmak, araştırmanın kapsamını aştığından ve yürütülmesini olanaksızlaştıracığından yalnızca çevre hareketlerinde etkin ve faal durumdaki dernek ve vakıf yöneticileri ile çalışılması yöntimsel olarak tercih edilmiştir.

Çalışma grubunda yer alan vakıf ve dernekler belirlenirken öncelikle bölgedeki çevresel mücadeleyi aktif olarak sürdüren sivil toplum kuruluşları tercih

edilmiştir. Çevresel mücadelenin aktif olduğu çevresel sivil toplum kuruluşları da medyada çevre protestolarıyla çok anılan ve sıklıkla gündeme gelen, diğer bir ifadeyle medyada popüler olan çevre STK' ları tercih edilmiştir. Ayrıca çalışma grubu oluşturulurken dikkat edilen bir diğer husus seçilen dernek ve vakıfların ayrı ayrı illerden seçilerek Doğu Karadeniz bölgesini tam anlamıyla yansıtmaya çalışılmasıdır. Bu bağlamda Ordu ilinin çevre hareketleri ile ilgili KADOÇED genel başkanı Dr. Ahmet Fidan ile, Giresun ilinin çevre hareketleri ile ilgili Karadeniz Ekolojik ve Kültürel Miras Derneği Yönetim Kurulu Başkanı Hakan Adanır ile, Artvin ilinin çevre hareketleri ile ilgili Yeşil Artvin Derneği Yönetim Kurulu Başkanı Nur Neşe Karahan ile, Trabzon ilinin çevre hareketleri ile ilgili TEMA vakfı Trabzon İl Temsilcisi Doç. Dr. Zafer Yücesan ile birebir online görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen görüşmeler katılımcıların onayı alınarak kayıt altına alınmış ve daha sonra söylemlerin analizleri yapılmıştır.

4. 1. 2. Verilerin Toplanması

Araştırma verilerini toplamak amacıyla görüşme tekniğinden yararlanılmıştır. Görüşmeleri gerçekleştirmek amacıyla tarafımdan görüşme yapacağım kişilere soracağım sorular belirlenmiştir. Görüşme soru kağıdında yer alan sorular araştırmanın genel amacına ve alt amaçlarına uygun olarak seçilmiştir. Tarafımdan oluşturulmuş görüşme soru kâğıdı formu danışman incelemeye gönderilmiştir. Danışmanın tarafından yarı birebir görüşme soruları yeniden düzenlenerek tarafıma iletilmiştir. Bölgede öne çıkan sivil yapıların yöneticileri ile görüşmeler, dünya geneli Koronavirüs (Covid-19 Pandemisinden) salgınından dolayı online olarak gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın içeriğine uygun hazırlanan 13 soruluk görüşme, sohbet ortamında gerçekleşmiş ve her bir katılımcı ile ortalama 100 dakikalık görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşme soru kağıdının birinci bölümünde yöneticilerin toplumsal konumunu öne çıkaran (yaş, eğitim düzeyi, ortalama gelir vb) kimlik bilgilerinin olduğu sorulara yer verilmiştir. Diğer sorular sivil yapıların söylemleri üzerinden çevre hareketlerinin başarı kriterlerine cevap verecek şekilde hazırlanmıştır (bkz. EK-4). Yapılan görüşmeler kişinin onayı alınarak kayıt altına alınmıştır. Araştırmanın verileri 5 Mayıs 2021- 1 Haziran 2021

tarihleri arasında toplanmıştır. Görüşme soru kağıdı Araştırmanın EKLER kısmında EK-5 olarak sunulmuştur.

4. 1. 3. Verilerin Değerlendirilmesi ve Söylem Analizi

4. 1. 3. 1. Söylem Analizi

Alan araştırmamız nitel yöntem içerisinde yer alan “*söylem analizi*” tekniği esas alınarak gerçekleştirilmiştir.

Söylem analizi metodolojik ve kavramsal unsurlardan meydana gelen sosyal hayata dair bir perspektif olup, söylem üzerine düşünmeyi, söylemi verileştirmeyi yani veri olarak kullanılabilecek duruma getirmeyi gerektirir (Çelik ve Ekşi, 2008: 104). Böylece, söylemler, kendi toplumsal bağlamları içerisindeki öznelere ve söylemlerden gerçeklikteki değişimlerin yapıcısı olarak gerçeği belirleyerek şekillendirmektedirler. Buradan hareketle, Jager’e (2001) göre, söylem analizi, sadece hali hazırda mevcut olan şeylerin yorumlanmasıyla veya anlamların dağılımıyla ilgilenmeyip daha çok söylem tarafından icra edilen ve aktif özneler tarafından taşınmakta olan gerçeklikle ilgilenmektedir (Şah, 2020: 226)

Birçok konuda klasik yöntemden ayrılan söylem analizi literatürde sıkça kullanılmaya başlanılmış yeni yöntem biçimidir. Söylem analizi yöntemi örneklem büyüklüğü ve veri toplama yönü ile klasik araştırma yöntemlerinden ayrılmaktadır.

Söylem analizi ilk kez 1952’de dilsel ve dil dışı öğeleri arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla ZelligSabbetai Harris tarafından ortaya konulmuş bir kavramdır (Paltridge, 2006, s.2 ‘den aktaran Arık, 2019: 16).

Söylem analizini en basit olarak ifade etmek gerekirse dilin incelenmesidir. Ancak bu incelemeden kastedilen dilin öğelerinin basit bir incelemesinden ibaret değildir, söze dökülenlerin söz dizimsel sınırların ötesinde yatan içeriği incelemeyi ifade etmektedir. İnsanın söylediklerinden ziyade nasıl söylediğini ortaya koyma çabasıdır. Kim nasıl ve niçin konuşuyor? Kim nasıl dinliyor ya da susuyor? Kim nasıl yazıyor veya nasıl okuyor gibi sorular üzerinden başlayan söylem analizi bu yönüyle varsayımlardan değil belirsizliklerden hareket etmektedir. Söylem analizi ayrıntılara odaklanır, yani dili kullanan insanların dille ne yaptıkları sorusuna

cevaptaki söylem dilbilimsel olarak incelenmektedir. Bu analiz yöntemi geleneksel metodolojilere alternatif bir metodoloji yöntemidir. Geleneksel metodolojiler genel, kuramsal ve niceliksel yaklaşımları içerirken, söylem analizi metodolojisi ayrı ayrı nitelendirilen, detaylı ve nitel yaklaşımları içermektedir (Çelik ve Ekşi, 104-106)

Söylem analizi siyaset, sosyoloji, psikoloji, ekonomi gibi hemen hemen her konuda kullanılabilecek bir yöntemdir. Söylem analizinde temel amaç kesin cevaplara ulaşmak yerine, var olan fikirlerden, bilgilerden veya duygulardan yararlanarak bu davranış ve tutumları belirleyen söylemleri sosyal bağlamda değerlendirebilmektir. Bu bağlamda söylemler üzerinde yorum yapabilmek ve anlamlandırabilmektir.

Araştırmada bu yöntemin kullanılmasının nedeni “sivil çevre hareketlerinin sosyo-psikolojik analizler açısından akademik anlamda tutarlı bir değerlendirme” ile yorumlanmasına duyulan ihtiyaçtır. Ayrıca Karadeniz Bölgesi’ndeki yerel halkın çevreye dair beklentilerinin nicel bir analizden ziyade nitel bir analizle ölçülmesi bu Araştırmanın kendi tutarlılığı açısından da bir zorunluluk ortaya çıkmıştır.

4. 1. 3. 2. Verilerin Söylem Analizi Çerçevesinde Değerlendirilmesi

Verilerin analiz kısmında ilk olarak yarı yapılandırılmış görüşmelerden elde edilmiş video kayıtları sivil çevre hareketlerindeki başarı göstergeleri olarak belirlediğimiz şu beş temel konu sınıflandırması üzerinden çözümlenmiştir:

- Önleyici ve Tespit Edici Faaliyetleri,
- Eğitim ve Farkındalık Faaliyetleri,
- Hak Temelli Faaliyetleri,
- Savunuculuk Faaliyetleri ve
- Bu dördüne girmeyen diğer başlık altında değerlendirdiğimiz çalışmalar

Tezin ekinde sunulan (Ek-5) görüşme soru kâğıdı üzerinden bu kriterlere dayanarak, görüşme soru kâğıdı kapsamında her bir sınıflandırmaya yönelik sorular sorulmuştur:

Önleyici ve Tespit Edici çalışmalar için özellikle bölgedeki sivil yapının bölgenin çevre sorunlarını tespit edebilme ve önlemeye yönelik çalışmalar yürütüp yürütmediği üzerinde durulmuştur.

(Bu doğrultuda görüşme soru kâğıdındaki 1, 7 ve 11 numaralı sorular sorulmuştur.)

Eğitim ve Farkındalık çalışmaları için özellikle bölgedeki çevresel sorunlara yönelik ilgili sivil yapının bir politika geliştirip geliştirmedeği üzerinde durulmuştur.

(Bu doğrultuda görüşme soru kâğıdındaki 3, 4, 12 ve 13 numaralı sorular sorulmuştur.)

Savunuculuk faaliyetleri çalışmanın özellikle odaklandığı bir sınıflandırmayı temsil etmektedir. Bölgede yürütülen herhangi bir faaliyete ya da çevre üzerinde yürütülen bir iktisadi faaliyetlere yönelik ilgili sivil yapıların yine bir refleks geliştirip geliştirilmediği protesto, kamuoyu açıklaması gibi çalışmalar üzerinde durulmuştur.

(Bu doğrultuda görüşme soru kâğıdındaki 5, 8 ve 10 numaralı sorular sorulmuştur.)

Hak Temelli Çalışmalarda o bölge halkının çevre sorunları karşısında uğradığı hak kayıplarına ilişkin yürüttükleri çalışmalar üzerinden bunlara yönelik olarak geliştirdikleri faaliyet kolları üzerinde durulmuştur.

(Bu doğrultuda görüşme soru kâğıdındaki 2 ve 6 numaralı sorular sorulmuştur.)

Diğer çalışmalar altında ise yukarıdaki sınıflandırmaya girmeyen STK'ların yürüttükleri özel ve kendi içerisinde ayrıca geliştirdikleri çalışmaların söz konusu olup olmadığı araştırılmıştır.

(Bu doğrultuda görüşme soru kâğıdındaki 9 numaralı soru sorulmuştur.)

Aşağıda sırasıyla ilgili dernek ve vakıflar açıklanmakta ve her bir sivil yapının çevre hareketlerinde konumu ve rolü yukarıda açıklanan ölçütler üzerinden elde edilen verilerin analizi çerçevesinde tablolastırılarak sunulmaktadır.

İlk olarak KADOÇED' in analizine yer verilmektedir.

Tablo 2: KADOÇED' in Değerlendirilmesi

Başarı Göstergeleri	Söylem Analizinin İçeriği
Önleyici ve Tespit Edici Faaliyetleri	• Çevresel Raporlar • Altıntepe Maden Ocağı Raporu • Terme Termik Santral Raporu • Su Havzaları Önleme Raporu • Karadeniz Kıyılarında ve İkliminde yetişen endemik bitkilerin envanterinin çıkarılması • Istranca Dağları taş ocakları raporu • Karadeniz bölgesi kıyı ve deniz temizliği
Eğitim ve Farkındalık Faaliyetleri	• Siyanürlü Altın Madeni ile ilgili makale • Altıntepe Maden Ocağı ile ilgili gerekli basın araçlarını kullanarak kamuoyunu aktif tutma • Altıntepe Maden Ocağı ile ilgili panel, Seminer araçları kullanılarak halkı bilinçlendirici faaliyetler • Ünye çöp entegre tesisi ile ilgili kamuoyu açıklaması • Ünye çöp entegre tesisi ile ilgili basın açıklaması • Ünye çöp entegre tesisi ile ilgili sosyal medya hesaplarından kitlesel farkındalık
Hak Temelli Faaliyetleri	Terme Termik Santrali için gerekli yasal araçları kullanarak kömürle çalışan termik santral'in yapımının durdurulması
Savunuculuk Faaliyetleri	• Altıntepe Maden Ocağı'na yönelik kamuoyu açıklamasıyla halk bilincini güçlendirme • Terme Termik Santral'i için basın araçlarını kullanarak kamuoyunu aktif tutma • Terme Termik Santral'i için diğer Çevre STK'ları ile işbirliği içerisinde eylem planı geliştirme
Diğer Faaliyetler	Dernek Bahçelerinde Fidan botanik parkı

KADOÇED ile yapılan söylem analizinden elde edilen sonuçlara göre KADOÇED özellikle önleyici ve tespit edici faaliyetlerinde öne çıkan bir yapıdır ve bu faaliyetlerini özellikle çevre raporları üzerinden yoğun olarak yürüttüğü anlaşılmaktadır. Görüşmede elde edilen söylemler üzerinden Altıntepe Maden Ocağı ile ilgili rapor, Terme Termik Santral raporu, Su havzaları önleme raporu, İstranca Dağları taş ocağı gibi çevresel raporlar bu faaliyetlerin etkin ve sürekliliğinin bir göstergesidir. Bu faaliyetleri takiben KADOÇED eğitim ve farkındalık faaliyetleri ve savunuculuk faaliyetlerinde etkin bir yapıdır. Bunu ise Altıntepe Maden ocağı ve Terme Termik Santrali için halkı bilinçlendirmek amacıyla gerçekleştirdiği paneller, seminer ve konuya ilişkin hazırlanan makalelerden anlamaktayız. Ancak KADOÇED faaliyetleri, yasal araçlar üzerindeki etkililiği açısından değerlendirildiğinde çok etkin ve yeterli sonuçlar ürettiği söylenemez (Ahmet Fidan, Görüşme, 07. 05. 2021)

Tablo 3: Karadeniz Ekolojik ve Kalkınma Derneği'nin Değerlendirilmesi

Başarı Göstergeleri	Söylem Analizinin İçeriği
Önleyici ve Tespit Edici Faaliyetleri	- Giresun Adasını koruma çalışmaları - Geleneksel Çocuk Oyuncakları Projesi - Isırgan Otu Projesi - Zaman Yolculuğu Projesi
Eğitim ve Farkındalık Faaliyetleri	- Geleneksel Çocuk Oyuncakları Projesi - Isırgan otunun öldürülmemesine yönelik yapılan kamuoyu çalışmaları - Zaman Yolculuğu Eğitim Metodu
Hak Temelli Faaliyetler	Gerekli yasal araçları kullanarak ısırgan otunun Tarım Bakanlığı'nın destek listesine girmesi
Savunuculuk Faaliyetleri	- Ekolojiyle ilgili kültürel miras - Isırgan Otunun öldürülmemesine yönelik faaliyetler - Giresun Cumhuriyet Parkı'nın Yeşil Alan statüsüne girmesi için yasal araçları kullanma - Giresun 15 Temmuz parkının Yeşil Alan Statüsüne girmesi için yasal araçları kullanma
Diğer Faaliyetler	Görel ve Ordu Gürgentepe'de Isırgan Bahçesi

Karadeniz Ekolojik ve Kalkınma Derneği özellikle Eğitim ve Farkındalık temelli çalışmalarda öne çıkan bir yapı olarak dikkat çekmektedir. Çevresel

mücadelesini projeler üzerinden ve temelde ekolojiyle ilgili kültürel miras üzerinden gerçekleştirmektedir. Örneğin: Geleneksel Çocuk oyuncakları Projesi ile oyuncakların yereli yansıttığını ve o bölgenin bitki örtüsüyle olan ilişkisini ve toprak yapısı ne ise çocuk oyuncaklarının da ona göre şekillendiğine dikkat çekmektedir. Aynı şekilde Isırgan Otu Projesi ile de insanların ısırganı öldürmek için kimyasal atılan bir bitki olarak görülmemesi yönünde kamuoyunu bilinçlendirerek, tekstilden mobilyaya birçok yerde alıcısı olan ticari bir doğal malzeme olarak insanların farkında lığının artırılmasını amaçlamaktadır. Karadeniz Ekolojik ve Kalkınma Derneği çevresel mücadelesini gerçekleştirirken aktivist olmayan yani protesto benzeri anarşist tavrıdan daha ziyade yapıcı ve üretici kısma odaklanmış bir dernektir. Bu yönüyle farklı tip eğitim ve farkındalık faaliyetleriyle insan davranışlarında değişiklik sağlama yönüne gitmektedir. Tespit edici ve savunuculuk çalışmaları da bu projeler doğrultusunda gerçekleştirilen çalışmalardır. Bununla beraber Karadeniz Ekolojik ve Kalkınma Derneği Hak temelli çalışmalar pek yürütmemektedir (Hakan Adanır, Görüşme, 12. 05. 2021)

Tablo 4: Yeşil Artvin Derneği'nin Değerlendirilmesi

Başarı Göstergeleri	Söylem Analizinin İçeriği
Önleyici ve Tespit Edici Faaliyetleri	• Cerattepe Maden ocağı raporu • Cerattepe maden ocağı açıkta nöbet tutma eylemleri • Cerattepe maden ocağı için gerekli yasal araçları kullanarak maden ocağı şirketleri ile yürütülen davalar • Cerattepe mücadelesini anlatan Cerattepe kitap yayını
Eğitim ve Farkındalık Faaliyetleri	• Cerattepe Maden Ocağı ile ilgili panel, Seminer gibi araçları kullanılarak halkı bilinçlendirici faaliyetler • Cerattepe Maden Ocağı ile ilgili toplantı ve halkın evlerine gidilerek birebir halkı bilinçlendirici faaliyetler • Cerattepe Maden Ocağı ile ilgili akademisyen ve uzmanlar eşliğinde halkla gerçekleştirilen toplantılar • Cerattepe altın madeni savunması ile ilgili

	pankart, düğün pastası, düğün davetiyesi gibi reklam araçlarını kullanma • HES'lerle ilgili Artvin köylerini gezerek halkı bilinçlendirici faaliyetler • HES'lerle ilgili uzman ve akademisyenlerle gerçekleştirilen halkı bilinçlendirici toplantılar • Artvinli matbaacılar, karikatüristler ve esnafların desteğiyle gerçekleştirilen logo, çıkartma ve pankart reklam faaliyetleri
Hak Temelli Faaliyetleri	• Cerattepe maden ocağı için gerekli yasal araçları kullanarak maden ocağı şirketleri ile yürütülen davalar • Cerattepe Maden Ocağı ile ilgili sokağa çıkma eylemleri • Cerattepe maden ocağı için gerekli yasal araçları kullanarak maden ocağı şirketleri ile yürütülen davalar • Artvin'de halkın desteğiyle iptal edilen HES projeleri • 25 yıllık Cerattepe mücadelesinde kazanılan davalar
Savunuculuk Faaliyetleri	• Cerattepe maden ocağı yürüyüş ve basın açıklamaları • Cerattepe Maden Ocağı ile ilgili sokağa çıkma eylemleri • Cerattepe altın madeni savunması ile ilgili pankart, düğün pastası, düğün davetiyesi gibi reklam araçlarını kullanma • Cerattepe Maden Ocağı ile ilgili farklı siyasi gruplarla işbirliği • Cerattepe maden ocağı için gerekli yasal araçları kullanarak maden ocağı şirketleri ile yürütülen davalar • Yusufeli Hidroelektrik Santral'i için diğer Çevre STK'ları ile işbirliği içerisinde eylem planı geliştirme • Derelerin Kardeşliği Platform üyeliği ve HES mücadelelerine destek • Artvinli matbaacılar, karikatüristler ve esnafların desteğiyle gerçekleştirilen logo, çıkartma ve

	pankart reklam faaliyetleri • Cerattepe maden ocağı ile ilgili twitter, facebook, whatsapp ve instagram üzerinden gerçekleştirilen aktif sosyal medya örgütlenmesi • Cerattepe mücadelesini anlatan Cerattepe kitap yayını
Diğer Faaliyetler	

Görüşmelerden elden ettiğimiz bilgiler ışığında Cerattepe bölgesindeki maden ocağının olumsuz etkilerine karşı çevresel ve yaşamsal mücadelelerini 25 yıldır sürdüren Dernek, özellikle savunuculuk faaliyetlerinde öne çıkan bir yapıdır. Bu doğrultuda Cerattepe maden ocağı için gerçekleştirilen yürüyüşler, basın açıklamaları, sokağa çıkma eylemleri, sosyal medya üzerinden gerçekleştirilen örgütlenmeler, yürütülen davalar bunun bir göstergesidir. Örneğin 2016 yılında gerçekleştirilen gönüllülük esasına dayalı, sistemli ve kurallı bir biçimde gerçekleştirilen 245 gün süren açıkta nöbet tutma çalışmalarının yapıldığı bizzat yapılan görüşmede ilgili dernek başkanı tarafından elde edilmiştir (Nur Neşe Karahan, 15.06. 2021). Bununla beraber eğitim ve farkındalık çalışmalarını da aktif bir şekilde yürüten Yeşil Artvin Derneği, Cerattepe maden ocağı ile ilgili paneller, seminerler, halk evleri ziyaretleri, bilimsel uzmanlar eşliğinde gerçekleştirilen mahalle görüşmeleri ile halk bilincini ve farkında lığını artırıcı çalışmalar yürütmektedir. Derneğin hak temelli faaliyetleri ise yaşam hakkı için tehdit unsuru olarak gördüğü maden faaliyetlerine karşı maden şirketlerinin “hak ihlali içeren eylemlerini engelleyici” davalar yürütmektedir. Yine aynı şekilde HES projelerinin durdurulmasına yönelik davalara taraf olmaktadır. Dernek Önleyici ve tespit edici çalışmalarını ise çevre raporları ve maden bölgesine şirket araçlarının geçişini önleyen açık nöbet eylemleri şeklinde gerçekleştirmektedir (Nur Neşe Karahan, Görüşme, 20. 05. 2021)

Tablo 5: TEMA Vakfı Trabzon Temsilciliğinin Değerlendirilmesi

Başarı Göstergeleri	Söylem Analizinin İçeriği
Önleyici ve Tespit Edici Faaliyetleri	• Ağaçlandırma fidan bağıışı çalışmaları • İklim değişikliğinin yerel etkileri raporu
Eğitim ve Farkındalık Faaliyetleri	• Eğitim programları

	• Ekolojik okuryazarlık programları • Doğa bilincini oluşturan şarkılar • Doğa bilincini oluşturan filmler • Bisiklet sürme etkinlikleri • Uçurtma etkinlikleri • Ağaçlandırma fidan bağıışı çalışmaları • Bilgilendirici web siteleri
Hak Temelli Faaliyetleri	Ağaçlandırma sahaları
Savunuculuk Faaliyetleri	• Arazi kullanım politikaları • İklim Politikaları • Enerji ve Maden politikaları • Su Politikaları • Kömürlü termik santral ve altın madeni ile ilgili davalara taraf olma
Diğer Faaliyetler	

TEMA Vakfı'nın Trabzon il temsilcisi ile gerçekleştirdiğimiz görüşmeden elde edilen bilgiler ışığında Vakıf özellikle Eğitim ve farkındalık faaliyetlerinde öne çıkmaktadır. Özellikle doğa ve çevre eğitimi bilincinin oluşması noktasında etkin bir çalışma yürüten Vakıf, küçük yaş grubu için minik ve Yavru Tema, lise dönemi öğrencileri için Lise Tema ve toplumdaki savunuculuk mekanizmasını geliştirebilmek manasında gençlerin sahadaki dinamizmine yönelik Genç Tema gruplarıyla çalışmalarını sürdürmektedir. Farkındalık bilinci oluşturma çalışmaları doğrultusunda faaliyetler yürüten Vakıf, bisiklet sürme etkinlikleri ile fosil yakıt tüketimine dikkat çekerek ne kadar az araç, o kadar az karbon ayak izi diyerek insanlara göstererek yaşatarak öğretme ve farkındalık oluşturma yoluna gitmektedir. Yine bu doğrultuda gerçekleştirilen Uçurtma Etkinlikleri ile gökyüzünde bir uçurtma kadar hür ve özgür olabilmek için doğanın bizlere sağlayabileceği hizmetleri tam manasıyla elde edebilecek çevresel alanda yaşayabilmeyi hissettirmeyi amaçlamaktadır. Vakıf erozyonla mücadele ve Türkiye'deki kentsel yeşil alan miktarının artırılmasına yönelik fidan bağıışı ve ağaçlandırma çalışmalarıyla yoğun bir şekilde önleyici ve tespit edici faaliyetlerini gerçekleştirmektedir. Vakıf savunuculuk çalışmaları doğrultusunda politikalar geliştirmekte, bu çalışmalar ağırlıklı olarak Türkiye geneli çalışmaları içermekte ve Doğu Karadeniz bölgesi

özelinde etkin savunuculuk çalışmaları bulunmamaktadır (Zafer Yüce San, Görüşme, 01. 05. 2021)

Genel olarak görüşme yaptığımız sivil yapılar pasif yapılardır yani çok aktivist yapılar değildir. Ancak yaptığımız sınıflandırma üzerinden değerlendirdiğimizde KADOÇED’ in çevre raporları üzerinden özellikle önleyici ve tespit edici faaliyetlerde, Karadeniz Ekolojik ve Kalkınma Derneği’nin ekolojiyle ilgili kültürel miras üzerinden projelerle gerçekleştirdiği Eğitim ve Farkındalık temelli çalışmalarda, Yeşil Artvin derneğinin yürüyüşler, basın açıklamaları, sokağa çıkma eylemleri, sosyal medya üzerinden gerçekleştirdiği örgütlenmeler şeklindeki etkin savunuculuk faaliyetlerinde ve TEMA Vakfı Trabzon Temsilciliğinin ise doğa ve çevre eğitimi bilincinin oluşması noktasında Eğitim ve farkındalık faaliyetlerinde daha başarılı olduğu anlaşılmıştır. Yeşil Artvin Derneği’nin savunuculuk faaliyetlerindeki ve toplum örgütlemesi üzerindeki başarısı dikkate alındığında, Doğu Karadeniz Bölgesindeki Artvin ilinin başarılı bir çevre hareketi yürüttüğü görülmektedir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. GENEL DEĞERLENDİRME

5. 1. Bulgular, Öneriler ve Genel Sonuç

Doğu Karadeniz Bölgesi'ndeki sivil çevre hareketlerinin incelendiği bu tez çalışmasında özellikle 1990'lı yıllar itibariyle artış gösteren neoliberal politikaların hareketlere etkisi tartışılmıştır. Bu kapsamda kapitalizmin çevre hareketleri üzerindeki etkisi açıklanmıştır. Yine çalışma kapsamında bölgedeki etkin sivil yapılanmaların çalışmaları, belirlemiş olduğumuz başarı kriterleri çerçevesinde değerlendirilmiştir.

5. 1. 1. Bulgular ve Öneriler

Araştırma kapsamında saptanan temel bulgular ve geliştirilen öneriler kısaca aşağıda özetlenmektedir.

Bulgu 1: 1990 sonrasında uygulanan neoliberal politikalar ayrı ayrı Doğu Karadeniz illerinde ve genel olarak bölgede 1990 sonrası uygulanan neoliberal politikalar sonucunda birçok santrallerin, turizmin ve maden ocaklarının yapılmasını sağlamış ve bölgenin yaşayan halkı tarafından yaşamsal tehdit unsuru olmuşlardır.

Öneri 1: Doğu Karadeniz Bölgesi'ndeki kaynak çeşitliliğinin sermaye odaklı rant sahalarına dönüşmemesi için şirketlerin sermaye birikimlerini başka sahalarda kullanabilecekleri teşvik politikaları üretilmelidir. Elde edilen bulgu hipotez 1 i destekler niteliktedir.

Bulgu 2: Kapitalizmin yasaları gereği kapitalist ekonomik sistem içerisinde çevresel adalet ve ekolojik bütünlük sağlanması olanaksızdır.

Öneri 2: Ekonomik sistemi doğaya uygulatan insan düşüncesinden, ekolojik sistemi ekonomiye uygulatan yeni bir yaşamsal sistem geliştirilmelidir. Burada kamu yönetimine önemli roller düşmektedir.

Bulgu 3: Genel olarak bölgede HES'lerin yanlış uygulanış biçimine ve yapılmasına yardımcı olan yönetmelikler sorunun en büyük kaynağıdır.

Öneri 3: HES yönetmelikleri ve ÇED raporları kamu düzeni ve kamu yararı doğrultusunda boşluk oluşmayacak şekilde yeniden düzenlenmelidir.

Bulgu 4: Bölgedeki sivil çevreci yapılar çevresel faaliyetlerine halkın katılımı ve desteği konusunda sıkıntı yaşamaktadırlar. Halk STK hareketlerini sahiplenmemekte, ancak ortak sorunlarıyla ilgili konularda ilgi duymaya başlamaktadırlar, ancak ortak sorunlar büyüdükçe ve küreselleştikçe ilgi ve sahiplenme azalmaktadır. Bu bulgu hipotez 2 deki düşüncemizi destekler niteliktedir. Bölgedeki çevre hareketleri küçük, yerel ölçekteki temel sorunlarla ilgili yerel hareketlenmelerdir.

Öneri 4: Türkiye'deki çevre hareketinin tek bir siyasi görüş üzerinden biçimlendirilmesinden uzak durularak çevre hareketi üzerindeki algı yanılsaması değiştirilmeli ve insanların çevre bilincinin geliştirilmesi için eğitim sistemimizin içeriği bu çerçevede yeniden yapılandırılmalıdır.

Bulgu 5: Yeşil yol projesine tepkilerin temel sebebi yaylaların turizme açılmasıyla birlikte betonlaşmanın artması ve doğanın ve oradaki kültürün bozulması endişesidir.

Öneri 5: Yaylalar turizm maksatlı kullanılacaksa, bu yaklaşım geleneksel yaşamı destekleyici şekilde bir turizm anlayışına sahip olacak şekilde geliştirilmelidir. Bölgedeki turizm oranını artıracak ve yaylaların doğal yapısını korumayı amaçlayan bir yaklaşım ve doğru bir yönetim modeli geliştirilmelidir.

Bulgu 6: Bölgedeki en büyük çevre sorunu HES projeleridir.

Öneri 6: Ülkemizin matematik konumu da göz önünde bulundurularak alternatif enerji üretim kaynağı olan GES (güneş enerjisi Santralleri) lerin kurulması desteklenmelidir.

Bulgu 7: Doğa korumacılık, ekolojik hareket, çevre hareketi gibi kavramlar arasındaki anlamlandırılmalar STK yöneticileri tarafından yapılamamakta ve her bir kavram bir hareket kümesi içerisinde görülmektedir.

Öneri 7: Ülkemizde çevre hareketleri ve savunulan çevre hakları doğrultusunda kavramlar arası bilinçlendirici faaliyetler yaygınlaştırılmalıdır.

Bulgu 8: Bölgedeki en büyük 2. Çevre sorunu madencilik faaliyetleridir.

Öneri 8: Maden ocakları rehabilite çalışmaları devlet tarafından kontrol edilmeli ve yer altı zenginliğinden önce ekolojik zenginlik göz önünde bulundurulmalıdır.

Bulgu 9: Bölgede öne çıkan STK'lar, bölgedeki en büyük çevre sorunlarıyla ilgili bir yapılanmaya sahip değildir.

Öneri 9: STK'lar kendi kuruluş amaçları dışında kendi bünyelerinde bölgedeki çevre sorunlarına yönelik yapılanmaya gitmelidirler.

5. 1. 2. Genel Sonuç

Sivil çevre hareketlerinin çalışıldığı bu tez çalışmasında özellikle çevre hareketlerinin nedeni olarak görülen kapitalist sistem ve ekonomi ilişkisi üzerinde durulmuş ve bu ilişki örnek sivil çevreci hareketler üzerinden açıklanmaya çalışılmıştır. Çalışmanın kapsamı olarak Doğu Karadeniz Bölgesi seçilmiş ve bu bölgedeki çevre hareketleri incelenmiştir. Bu bağlamda elektronik kaynakların yetersiz olacağı düşüncesi nedeniyle Doğu Karadeniz Bölgesi özelinde alan araştırması yapılmış ve bölgede öne çıkan 4 STK üzerinde söylem analizi tekniği ile bölgedeki hareketler belirlediğimiz başarı kriterleri üzerinden analiz edilmiştir. Bölgedeki çevre hareketlerinin nedeninin özellikle HES, maden ve turizm amaçlı geliştirilen neoliberal politikalardan kaynaklandığı anlaşılmıştır. Bölgedeki çevre STK'larının bu konulara yönelik alternatif politika önerileri geliştirmediği kendi bünyeleri içerisinde bu konularla ilgili ayrı bir çalışma sahalarının olmadığı saptanmıştır. Bölgedeki bu konularla ilgili faaliyetler daha çok platformlar üzerinden gerçekleşmektedir.

İncelenilen sivil yapılar içerisinde KADOÇED çevre raporları üzerinden önleyici ve tespit edici faaliyetlerde, Karadeniz Ekolojik ve Kalkınma Derneği projeler üzerinden gerçekleştirdiği eğitim ve farkındalık faaliyetlerinde, Yeşil Artvin Derneği yürüyüş, basın açıklamaları, sokağa çıkma eylemleri ve davalar üzerinden

gerçekleştirdiği savunuculuk faaliyetlerinde, TEMA Vakfı Trabzon Temsilciliği'nin ise Yavru Tema, Lise Tema, Genç Tema gibi kendi bünyesinde oluşturduğu gruplarla gerçekleştirdiği eğitim ve farkındalık faaliyetlerinde başarı göstermektedirler.

KAYNAKÇA

- AGOS GAZETESİ. (02.03.2021). <http://www.agos.com.tr/tr/yazi/12108/yesil-karadenizde-yesil-yol-kbusu> adresinden alınmıştır. (Yeşil Yol Haritası)
- AKAL, Cemal Bali (1995). *Sivil Toplumun Tanrısı*, Ankara: Engin Yayınları.
- AKAY, Hale ve KURMA, Emel, *Sivil Toplum Tartışmaları*, s.2, http://stk.bilgi.edu.tr/cd/01/dÜniveroc/okuma_01-2.pdf (Erişim:13 Şubat 2020)
- ARIK Abdulhalik Kürşat (2019). *Avrupa Birliği Liderlerinin Yeni Göçmen Dalgası Politikalarının Söylem Analizi: Almanya, İngiltere ve Fransa Örnekleri*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ALTUN İPEK, Zübeyde Hanım, *Doğu Karadeniz Bölgesinde Destinasyon Pazarlama Stratejileri Üzerine Bir Uygulama*, Uzman Görüşü
- ALTUNEL Mesude (2011). *Sivil İtaatsizlik ve Mohandas K. Gandh*, TBB Dergisi s. 446.<http://www.aljazeera.com.tr/haber/artvinde-madene-hayir-yuruyusu> (Erişim: 04.03.2021).
- <http://www.aljazeera.com.tr/haber/artvinde-madene-hayir-yuruyusu> (Erişim:04.03.2021).
- https://www.doka.org.tr/dosyalar/page_705/attachment/zubeyde-hanim-altun-ipek-dogu-karadeniz-bolgesinde-destinasyon-pazarlama-strtejileri-uzerine-bir-uygulama.pdf (Erişim: 25 ocak 2021).
- ATASOY, Şengül, TEKBIYIK, Ahmet ve YÜCE Şinasi Osman (2019). Karadeniz Bölgesi'ndeki Bazı Yerel Sosyobilimsel Konularda Öğrencilerin İnfomal Muhakemelerinin Belirlenmesi: HES, Organik Çay ve Yeşil Yol Projesi, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, s. 524-540
- ATLAS DERGİSİ (2021), <http://www.atlasdergisi.com/gundem/yesil-yol-nereye-cikar.html> (Erişim:12.04.2021).

- BAA İklim Değişikliği ve Çevre Komisyonu (2020). İklim Değişikliği Politikalarının Piyasalaşması. <http://bilimveaydinlanma.org/iklim-degisikligi-politikalarinin-piyasalasmasi-baa-iklim-degisikligi-ve-cevre-komisyonu/> (Erişim: 05.05. 2021)
- BAYKAL, Nevzat Samet (2019). *Çevre Hareketlerinde ekoloji Temelli Öğrenme: HES Örneği*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- BAYSAL, Tahir (2018). Çevrecilik Hareketlerin Sınıfsal Boyutu ve Kamu Yönetimini Etkileme Potansiyeli, *Birey ve Toplum Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 16, s. 259-260.
- BOZKIR Özge (2018). Çevreci Anlayışın Siyasallaşması: Yeşil Siyaset ve Türkiye, Bartın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, *USOBED Uluslararası Batı Karadeniz Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 2 (1) : 56-69.
- BOZKURT Yavuz ve BAYANSAR, Reha (2016). Yeni Toplumsal Hareketler Çerçevesinde Çevreci Hareket ve Gezi Parkı Olayları, *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 14, Sayı: 2, s.279-282
- Bianet (08.08.2011). Yaşam alanları için Hopa'dan Amasra'ya, <https://bianet.org/bianet/toplum/131987-yasam-alanlari-icin-hopa-dan-amasra-ya> (Erişim: 25.06.2021).
- BirGün (19.03.2010). HES'e Karşı nöbet sürüyor Çevre Mücadelesi Büyüyor, <https://www.birgun.net/haber/hes-e-karsi-nobet-suruyor-cevre-mucadelesi-buyuyor-51634> (Erişim: 23.06.2021)
- BirGün (01.03.2008). Fındıklı HES'e karşı direniyor, <https://www.birgun.net/haber/findikli-hes-e-karsi-direniyor-39115> (Erişim: 25.06.2021).
- CERİT MAZLUM Semra (2015) *Çevrecilik ve Çevre Hareketleri*, Yeni Toplumsal Hareketler, Anadolu Üniversitesi Yayını: 2345, Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 1342, s.210 pdf (Erişim: 20 Mayıs 2020).

CERİTLİ, İsmail (2001). Çevreci Hareketin Siyasallaşma Süreci, *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 25, Sayı: 2, s. 214-226.

ÇELİK Hilal ve EKŞİ Halil *Söylem Analizi* pdf dosyası <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2114> (Erişim: 05.04.2021).

ÇUBUKÇU YILDIZLI, Özge Nihan (2012) *Sivil Toplumun Düşünsel Temelleri ve Avrupa Birliği Sürecinde Türkiye’de Sivil Toplumun Görünümü: Sivas’ta Sivil Toplum Kuruluşu olarak Dernekler Özelinde bir Çalışma*, Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas s.25

DEMİR, Bilge Ayşe (2020). *Murray Bookchin’de Toplumsal Ekoloji ve Toplumsal Dönüşüm*, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/dortoge/issue/59544/694303> (Erişim: 20 Şubat 2021)

DOKAP, (2014). *Doğu Karadeniz Projesi (Dokap) eylem planı (2014-2018)*, T.C. Kalkınma Bakanlığı Doğu Karadeniz Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı. s. 40.

DUMAN, Zeki (2016) Tüketimci Kapitalizmin ve Tüketim Kültürünün Eleştirisi, *Sosyoloji Dergisi*, Sayı: 33, s. 21

DURU, Bülent (1995) *Çevre Bilincinin Gelişim Sürecinde Türkiye’de Gönüllü Çevre Kuruluşları*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Duvar Gazetesi (19.08.2017) Artvin’in üstü altından değerlidir, <https://www.gazeteduvar.com.tr/forum/2017/08/19/artvinin-ustu-altindan-degerlidir> (Erişim: 26.06.2021).

ERBEK, Çağın (2014) *Sermaye Birikim Sürecinin Yeni Uğraklarında Karşıt Mücadeleler: Türkiye’de HES Mücadeleleri*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul s.2-105.

ERYILMAZ, Çağrı (2016) *Koşu Bandı Üretimi Kuramının Yeşil Yol Karşısı Yerel Harekete Uygulanması*, Karadeniz Araştırmaları, Sayı: 52, s.119-137.

ERYILMAZ, Çağrı ve AKMAN Fatmagül (2016) *Kolektif Bir Çevre Hareketi Olarak Artvin’de Maden Karşıtı Direniş*, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 25, s. 17-33

Evrensel (16.11.2011). Gerze’de termik santrale karşı miting, <https://www.evrensel.net/haber/17608/gerzede-termik-santrale-karsi-miting> (Erişim: 24.06.2021).

Gaia Dergi (08.10. 2015). Karadeniz’in direnişine yeni bir güçlü ses: yaylaların Kardeşliği Platformu, <https://gaiadergi.com/karadenizin-direnisine-yeni-bir-guclu-ses-yaylalarin-kardesligi-platformu/> (Erişim: 26.06.2021) .

GDO’ ya Hayır Platformu Web Sayfası, <http://gdohp.blogspot.com/> (Erişim: 24.06.2021).

GÖKDEMİR, Murat ve Kömürcü M. İhsan ve Evcimen U. Taylan (2012). *Türkiye’de Hidroelektrik Enerji ve HES Uygulamalarına Genel Bakış*, https://www.imo.org.tr/resimler/dosya_ekler/d8c5e9986a1c41b_ek.pdf?dergi=260 (Erişim: 20. 06. 2021).

GÖNENÇ, Ayşenur Akpınar (2001) *Sivil Toplum Düşünsel Temelleri ve Türkiye Perspektifi*, İnceleme 2, Alt Kitap Yayınları, s.12

GÖZÜBÜYÜK TAMER, Mine *Tarihsel Süreçte Sivil Toplum*, Civil Societyin The HistoricialProcess, [Academia.edu./852529/Tarihsel_Süreçte_Sivil_Toplum_Civil_SocietyDocx](https://www.academia.edu/852529/Tarihsel_Süreçte_Sivil_Toplum_Civil_SocietyDocx) (Erişim: 29. 03. 2020).

GÜLGEÇ, Bilgi Gökmen (2017). *Avrupa’da Yeşil Hareketlerin Gelişimi ve Avrupa Birliği Bütünleşmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 26

Haberler (11.03.2019). Rize Fındıklı’da HES Protestosu, <https://www.haberler.com/rize-findikli-da-hes-protestosu-11824353-haadresinden> (Erişim: 25.06.2021)

Haber Merkezi (18. 02. 2016). Artvin Halkı Bugün de “Cerattepe Geçilmez” diyerek yürüyecek, haber.sol.org.tr/toplum/artvin-halki-bugun-de-cerattepe-gecilmez-diyerek-yuruyecek-146278 (Erişim: 16.08. 2021).

Haberler.com (20.08.2011). <https://www.haberler.com/solakli-vadisinde-hes-eylemi-2943687-haberi/> (Erişim: 05.03.2021).

HALKMAN, A. Kadir, ATAMER, Metin, ERTAŞ, A. Hamdi *Endüstri ve Çevre İlişkileri*, s. 1029-1045 <https://umutertugan.com/oguz/1.pdf> (Erişim: 05.05.2021).

Hürriyet (07.11.2015). Artvin’ de çaycının madene ilginç tepkisi, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/artvinde-caycinin-madene-ilginç-tepkisi-40011190> (Erişim: 04. 03. 2021) .

Hürriyet (11.07.2015). Yeşil Yol İçin Komando Eşliğinde İş Makinesi Getirdiler, Rizeli Yine ‘dur’ dedi, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/yesil-yol-icin-komando-esliginde-is-makinesi-getirdiler-rizeli-yine-dur-dedi-29521250> (Erişim: 12.04.2021)

HOCAOĞLU, Durmuş (1997) *Sivillik ve Demokrasi*, Yeni Türkiye Dergisi, Sayı: 18, s.106.

IŞIK, Gökçe (2014). *1990’lardan Günümüze Türkiye’de Çevre Hareketler: Greenpeace Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

İklim Adaleti Koordinasyonu Web Sayfası, <https://www.iklimadaleti.org/biz-kimiz/> (Erişim: 24.06.2021).

KALAFATOĞLU, Tağ Şermin (2013). Küreselleşme Karşıtı Hareket, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, s. 173-181 <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/49/1775/18775.pdf> (Erişim: 1 Ocak 2021)

- KAPLAN, Ezgi (2016). *Kent Hakkı Boyutuyla Yeni Kentsel Toplumsal Hareketler: Gezi Parkı Eylemliliği Perspektifinden İstanbul Forum Deneyimleri Üzerine Bir Çözümleme*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karar (24.02.2016). 5 soruda Cerattepe: Artvin Cerattepe Eylemleri nedir? Cerattepe neden önemli? <https://www.karar.com/5-soruda-cerattepe-artvin-cerattepe-eylemleri-nedir-cerattepe-neden-onemli-75849> (Erişim: 26.06.2021).
- KARATAŞ, Abdullah (2014). Toplumda Çevre Bilincinin Yaygınlaştırılmasında Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü: Türkiye Örneği, *Turkish Studies*, 9 (2), 855-867.
- KILAVUZ, Heval (2015). Çevre Krizinin Nedenleri ve Çözüm Arayışları, *Mülkiye Dergisi*, Sayı: 39, s. 281-286.
- KILIÇ, Selim (2006). *Modern Topluma Ekolojik Bir Yaklaşım*, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, DergiPark, s. 123
- KILIÇ, Selim. Ve Nafız Tok (2014). Geleneksel Adalet Anlayışından Çevresel Adalet Anlayışına, *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, Cilt 6, Sayı: 3, s. 213-228.
- KILIÇ, Selim. Ve Nafız Tok (2013). Çevrecilikte Yeni Bir Kimlik: Ekolojizm, *Akademik incelemeler Dergisi*, Cilt 8, Sayı: 2, s. 233.
- KIŞLALIOĞLU Mine ve BERKES Fikret (1990). *Çevre ve Ekoloji*, Remzi Kitabevi, s.20).
- Kültür ve Turizm Bakanlığı (2007). *Türkiye Turizm Stratejisi*, Ankara . https://www.kuzka.gov.tr/dosya/turizm_stratejisi_2023.pdf (Erişim: 16.08.2021).
- MARDİN, Şerif (1990). *Türkiye'de Toplum ve Siyaset*, Makaleler 1, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 10
- MİLLİYET Gazetesi <https://www.milliyet.com.tr/gundem/karadeniz-sahil-yolu-daha-cok-tartisilacak-1498434> (Erişim: 04.03.2021).

MİLLİYET, (14.08.2010). Burası Kurtlar Vadisi mi? ,
<https://www.milliyet.com.tr/gundem/burasi-kurtlar-vadisi-mi-1276336> (Erişim: 25.06.2021).

NİŞANCI, Şükrü (2013). *Sivil İtaatsizlik*, Etkileşim Yayınları, İstanbul, s.120
 OLGUN, Hakan (2005), *Kutsalın Havzasında Seküler Devlet ve Sivil Toplum*, Sivil Toplum Dergisi, Sayı: 10, s.39-49.

ÖZEN, Hayriye (2018), *Yerellik Popülerlik ekseninde Türkiye’de Çevre Mücadeleleri*,https://www.academia.edu/36927252/Yerellik_Pop%C3%BClerlik_Ekseninde_T%C3%BCrkiye_de_%C3%87evre_M%C3%BCcadeleleri pdf (Erişim: 10 Ağustos 2021).

ÖZLÜER, Fevzi, ETHEMCAN Turhan, ERENSÜ, Sinan (2016). *Türkiye’de Ekoloji Mücadelesi: Sınıfsal ve Tarihsel Arayüzler Arasında Nereden Nereye*. İsyanın ve Umudun Dip Dalgası içinde,
https://www.academia.edu/32003644/T%C3%BCrkiyede_Ekoloji_M%C3%BCcadelesi_S%C4%B1n%C4%B1fsal_ve_Tarihsel_Aray%C3%BCzler_Aras%C4%B1nda_Nerden_Nereye pdf (Erişim: 23 Haziran 2021).

ÖZTÜRK, Özkan (2017). Çevrecilik Söylemleri ve Türkiye’deki Çevre Hareketlerinin Seyri, *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 6, No: 2

R.DESJARDİNS, Joseph (2018). *Çevre Etiği: Çevre Felsefesine Giriş*, İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 7, Sayı: 1, s. 236

Rizedeyiz (13.11.2016). Rize’de Yeşil Yol Projesi’ne Tepki,
<https://www.rizedeyiz.com/Haber/Rizede-Yesil-Yol-Projesine-Tepki-90249.html> (Erişim: 17.04. 2021).

Sabah (01.11.2019). Karadeniz Sahil Yolu’nda toprak kayması,
<https://www.sabah.com.tr/gundem/2019/11/01/karadeniz-sahil-yolunda-toprak-> (Erişim: 15.08.2021).

SARIKAYA ,Yasemin (1994). *Çevresel Kamuoyu Oluşumunda Gönüllü Örgütlerin Rolü ve Önemi: Türkiye Çevre Vakfı Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

SELVİN, Erdem *Toplumsal Dönüşüm: İlkel İsyanlardan Modern Hareketlere*, Avrupa Çalışmaları Merkezi Öğrenci Forumu Bülteni, Academia.edu/12422547/toplumsal_Dönüşüm_Ilkel_İsyanlardan_Modern_Hareketlere pdf (Erişim: 18 Mayıs 2020).

SEZER, Özcan *Çevre Korumacılıktan Radikal Ekolojiye*, Makale, s.28(pdf dosyası), Personel.omu.edu.tr (Erişim: 26 Aralık 2020).

ŞAH, Umut (2020). *Eleştirel Söylem Analizi: Temel Yaklaşımlar*, Kültür Araştırmaları Dergisi, Sayı: 7, s. 210-231.

ŞAKACI, Bilge Kağan (2013). *Değer Kavramı Ekseninde Derin Ekoloji Yaklaşımının Çözümlemesi*, Mülkiye Dergisi, Cilt: 37, Sayı:1, s.18

TAŞDEMİR, İlke (2019). *Neo- Gramşiyen Yaklaşım Çerçevesinde Türkiye’de Çevreci Hareketler: Akkuyu, Çırpılar, Fındıklı Örnekleri*, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

T.C. İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü (26.06.2021), İllere ve Faaliyet Alanlarına Göre Dernekler, <https://www.siviltoplum.gov.tr/illere-ve-faaliyet-alanlarina-gore-dernekler> (Erişim: 26.06.2021).

Yeşil Artvin Derneği Web Sayfası, <http://yesilartvinderneği.org/mucadele-tarihimizden/> (Erişim: 26. 06. 2021).

YILDIRIM, Murat (2003). *Sivil Toplum ve Devlet*, C. Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 27, No: 2, s.227.

YILDIZ, Turgut (2020) *BAA Sosyalist Planlama, Sanayi, Enerji ve Kalkınma Komisyonu*, <https://sol.org.tr/haber/kapitalizm-kosullarinda-yenilenebilir-enerji-ile-temiz-kalkinma-mumkun-mu-20960> (Erişim: 05.05.2021).

ZABCI, Filiz (2006) *Sivil Toplum*, Felsefe Ansiklopedisi Yazısı, s.4, Academia.edu/852529/Tarihsel_Süreçte_Sivil_Toplum_Civil_Society Adresinden 29 Mart 2020 Tarihinde alınmıştır.

WWF- Türkiye Çevre Eğitim Vakfı Web sayfası, <https://www.wwf.org.tr/> (Erişim: 23.06. 2021).

61saat (13. 09. 2018). Trabzon'da Görüntüler Şok Etti, Yeşil Yol Ağaç Katliamı, <https://www.61saat.com/bolgesel/trabzon-da-goruntuler-sok-etti-yesil-yol-agac-katliami-h576912.html> (Erişim: 16. 08. 2021).

<http://www.sp.gov.tr/tr/stratejik-plan/kurum/314/Rize+Il+Ozel+Idaresi>, 2020-2024 dönemi Rize İl Özel İdaresi Stratejik Planı (Erişim: 19. 08. 2021).

https://cdn.vgm.gov.tr/genelicerik/genelicerik_945_290519/01-vakiflarin-turlerine-gore-dagilimi05082020.pdf (Vakıflar Genel Müdürlüğü Erişim: 21. 08. 2021)

https://cdn.vgm.gov.tr/genelicerik/genelicerik_945_290519/03-yeni-vakiflarin-cografi-bolgelere-gore-dagilimi.pdf (Vakıflar genel Müdürlüğü Erişim: 21. 08. 2021).

<https://www.gazeteruzgarli.com/karadenizde-yesil-yola-tepki-birakin-yaylalarimiz-yayla-olarak-kalsin/> (Erişim: 12. 04. 2021)

<http://www.sp.gov.tr/tr/stratejik-plan/kurum/314/Rize+Il+Ozel+Idaresi>, 2020-2024 dönemi Rize İl Özel İdaresi Stratejik Planı (Erişim: 19. 08. 2021)

<https://www.gercekgundem.com/cevre/257189/iki-kez-iptal-karari-verilmisti-karadenizin-yaylalarini-talan-eden-yesil-yol-projesine-il-ozel-idaresi-devam-diyor> (Erişim: 12.04.2021).

<http://gumushaneekspres.com/haber-harsit-ozgurdur-ozgur-akacak-7303.html> (Erişim: 05.03.2021).

<https://www.haber61.net/bolgesel/d-karadenizin-turizm-mastir-plani-h63061.html> (Erişim: 12.04.2021).

<http://karadenizisyandadir.net/yesil-yol/> “ Yeşil Yol Projesi Nedir” (Erişim: 12.04.2021) .

<https://onedio.com> (11.07.2015) Rizeli Havva Bekar: “Vali, Kaymakam Kimdir? Halkım Ben Halk” <https://onedio.com/haber/rizeli-yesil-yol-a-yine-dur-dedi-54381>, [\(Erişim: 16. 08. 2021\)](#).

EKLER

Ek 1: Türkiye’de Derneklerin Faaliyet Alanlarına Göre Dağılımı

Derneğin Faaliyet Alanı	Dernek Sayısı	Yüzde
Mesleki ve Dayanışma Dernekleri	38.372	%31,34
Spor ve Spor İle İlgili Dernekleri	27.331	%22,33
Dini Hizmetlere yönelik Dernekler	18.532	%15,14
Eğitim Araştırma Dernekleri	6.214	%5,08
Kültür, Sanat ve Turizm Dernekleri	6.043	%4,94
İnsani Yardım Dernekleri	5.651	%4,62
Toplumsal Değerleri Yaşatma Dernekleri	2.733	%2,23
Sağlık Alanında Faaliyet Gösteren D.	2.663	%2,18
Bireysel Öğreti ve Toplumsal Gelişim D.	2.618	%2,14
Çevre Doğal Hayat Hayvanları Koruma D.	2.615	%2,14
İmar, Şehircilik ve Kalkındırma Dernekleri	1.652	%1,35
Hak ve Savunuculuk Dernekleri	1.514	%1,24
Engelli Dernekler	1.400	%1,14
Düşünce Temelli D.	1.108	%0,91
Kamu Kurumları ve Personelini Destekleyen D.	1.039	%0,85
Gıda, Tarım ve Hayvancılık ile İlgili D.	824	%0,67
Dış Türkler İle Dayanışma D.	669	%0,55
Uluslar arası Teşekküller ve İşbirliği D.	627	%0,51
Şehit Yakını ve Gazi Dernekleri	473	%0,39
Yaşlı ve Çocuklara Yönelik Dernekler	327	%0,27
Çocuk Dernekleri	14	%0,01

Ek 2: Doğu Karadeniz Bölgesindeki Çevre İle İlgili Dernekler

Ordu ili Çevre ve Doğal Hayatı Koruma Dernekleri

Kurum Adı	
1)	Albastı İlçesi Perşembe Yaylası Koruma ve Güzelleştirme Derneği
2)	Ekonomik Sosyal Araştırma ve Kalkınma Derneği
3)	Fatsa Doğa ve Çevre Derneği
4)	Fatsa Ekolojik Yaşam Derneği
5)	Gaga Gölü Koruma Yaşatma Güzelleştirme Derneği
6)	Kaleyeka Mahallesi Yaşatma Yardımlaşma Kalkındırma Güzelleştirme ve Doğal Hayatı Koruma Derneği
7)	Karadeniz Doğa ve Çevre Derneği
8)	Melet Irmağı Havzasını ve Doğasını Koruma Derneği
9)	Ordu Çevre Derneği

Giresun İli Çevre ve Doğal Hayatı Koruma Dernekleri

Kurum Adı	
1)	Giresun Çevre Derneği
2)	Giresun Çevre ve Kültür Derneği
3)	Görelle Çevre Koruma Derneği
4)	Karabulduk Köyü ve Çevre Yaylaları Güzelleştirme ve Koruma Derneği
5)	Karadeniz Ekolojik Kalkınma Derneği
6)	Plastik Kirliliği ile Mücadele ve Doğayı Koruma Derneği
7)	Sarıyakup Köyü Doğal Güzellikleri Koruma ve Yaşatma Derneği
8)	Toprağın Çocukları Ağaçlandırma Derneği
9)	Yağlıdere Doğa ve Çevre Koruma Derneği

Trabzon İli Çevre ve Doğal Hayatı Koruma Dernekleri

Kurum Adı	
1)	Anadolu Yaban Hayatı Derneği
2)	Araklı Doğayı ve Tabiatı Koruma Derneği
3)	BeşküySolkarı Yaylası Güzelleştirme Derneği
4)	Çamburnu Doğa Kültür Sanat Derneği
5)	Doğayı Koruma Yaşatma ve Doğa Sporları Derneği
6)	Erikli Mahallesi Yeşili Koruma ve Yaşatma Derneği
7)	Karadağ Turizm Koruma ve Güzelleştirme Derneği
8)	Kaşüstü Deniz Doğa ve Çevre Severler Derneği
9)	Of ve Çevresini Güzelleştirme Eğitim Kültür ve Sanat Derneği
10)	Trabzon Çevreciler Derneği
11)	Yaban Hayatı Koruma ve Doğayı Temiz Tutmak Gönüllüler Derneği
12)	Yeşil Yol Derneği
13)	Zigana Köyü Çevre Koruma Turizm ve Dayanışma Derneği

Gümüşhane İli Çevre ve Doğal Hayatı Koruma Dernekleri

Kurum Adı	
1	Artabel Gölleri Tabiat Park ve Vadisini Güzelleştirme Koruma Derneği
2	Arzularkabaköy Çevre Derneği
3	Çevre Enerji ve Maden Araştırmaları Derneği
4	Gümüşhane Çevre Derneği
5	Gümüşhane Merkez Avcılık Atıcılık Amatör, Balıkçılık Doğayı ve Yaban Hayatı Koruma İhtisas Spor Kulübü Derneği
6	Gümüştug Vadisi Çevre Koruma Kültür ve Turizm Derneği
7	Kellkit Çevre Koruma Eğitim ve Kültür Derneği

Rize İli Çevre ve Doğal Hayatı Koruma İle İlgili Dernekler

Kurum Adı	
1)	Anzer Vadisi Doğal Hayatı Koruma Derneği
2)	Aslandere Turizm Spor Yardımlaşma Çevre Koruma Derneği
3)	Cahberik Yaylası Koruma Yaşatma ve Geliştirme Derneği
4)	Çamlıhemşin Amlakit Yaylası Koruma ve Dayanışma Derneği
5)	Çamlıhemşin Kavron Yaylası Kültür ve Turizm Derneği
6)	Çukulit Yeni Hayat Derneği
7)	Gito Ambarlı Yaylalarını Koruma Yaşatma Hayvancılık ve Turizm Derneği
8)	Gürsu Köyü ve Çevresi Tabiat Varlıklarını Koruma Derneği
9)	Handüzü Yaylası Kültür Çevre ve Tabiat Varlıklarını Koruma Derneği
10)	Hemşin Yaşam Derneği
11)	İkizdere Kalkınma Kültürel ve Doğal Varlıkları Koruma Geliştirme Derneği
12)	İkizdere Çifte Köprü Köyü ve Yaylası Derneği
13)	Kaçed (Karadeniz Çevre Derneği) Derneği
14)	Kaçkar ve Huser Yaylası Yaban Hayatı Koruma ve Ekoturizm Derneği
15)	Karadeniz Havzasını ve Limanlarını Geliştirme Derneği
16)	Pokut-Samistal Yaylaları Turizm ve Koruma Derneği
17)	Rize Ambalaj Atığı ve Tehlikesiz Atık Toplayıcılar Derneği
18)	Rize Doğal Kaynakları ve Yaban Hayatı Koruma Derneği
19)	Rize ve Kültürel Varlıkları Koruma Derneği
20)	Siprona Yaylası Yaşatma ve Koruma Derneği
21)	Vahşi Hayat Derneği
22)	Yalancı Pakçur Yaylaları ve Galer Düzünü Koruma ve Kalkındırma Derneği
23)	Yamaçdere Köyü Kültür Dayanışma ve Fırtına Vadisini Koruma Derneği

Artvin İli Çevre ve Doğal Hayatı Koruma İle İlgili Dernekler

Kurum Adı	
1)	Anzer Vadisi Doğal Hayatı Koruma Derneği
2)	Aslandere Turizm Spor Yardımlaşma Çevre Koruma Derneği
3)	Cahberik Yaylası Koruma Yaşatma ve Geliştirme Derneği
4)	Çamlıhemşin Kavron Yaylası Kültür ve Turizm Derneği
5)	Çukulit Yeni Hayat Derneği
6)	Gito Ambarlı Yaylalarını Koruma Yaşatma Hayvancılık ve Turizm Derneği
7)	Gürsu Köyü ve Çevresi Tabiat Varlıklarını Koruma Derneği
8)	Handüzü Yaylası Kültür Çevre ve Tabiat Varlıklarını Koruma Derneği
9)	Hemşin Yaşam Derneği
10)	İkizdere Çifte Köprü Köyü ve Yaylası Derneği
11)	İkizdere Kalkınma Kültürel ve Doğal Varlıkları Koruma Geliştirme D.
12)	Kaçed Derneği
13)	Kaçkar ve Huser Yaylası Yaban Hayatı Koruma ve Ekoturizm Derneği
14)	Karadeniz Havzasını ve Limanlarını Geliştirme Derneği
15)	Pokut-Samistal Yaylaları Turizm ve Koruma Derneği
16)	Rize Doğal Kaynakları ve Yaban Hayatı Koruma Derneği
17)	Rize Doğal ve Kültürel Varlıkları Koruma Derneği
18)	Siprona Yaylası Yaşatma ve Koruma Derneği
19)	Vahşi Hayat Derneği
20)	Yalancı Pakçur Yaylaları ve Galer Düzünü Koruma ve Kalkındırma D.
21)	Yamaçdere Köyü Kültür Dayanışma ve Fırtına Vadisini Koruma derneği
22)	Rize Ambalaj Atığı ve Tehlikesiz Atık Toplayıcılar Derneği
23)	Kültür Çevre ve Tabiat Varlıklarını Koruma Derneği

Kaynak: TC. İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü

Toplamda Doğu Karadeniz Bölgesi'ndeki çevre ve doğal hayatı koruma ile ilgili dernek sayısı 84'tür.

Ek 3: Türkiye’deki Vakıfların Türlerine Göre Dağılımı (05.08.2020)

- Mülhak Vakıf Sayısı: 255 adet
- Cemaat Vakıf Sayısı: 167 adet
- Esnaf Vakfı: 1 adet
- Yeni Vakıf Sayısı: 5.352 adet
- Yurtdışında Kurulan Vakıfların (Yabancı Vakıflar) Türkiye’deki Şube/Temsilcilik Sayısı: 21 Adet

YENİ VAKIFLARDA; VAKIF ÇEŞİTLERİ, ŞUBE VE TEMSİLCİLİKLER

Yeni Vakıf Çeşitleri

Vakıf Sayısı

1. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları: 1.003 Adet
2. Çevre Koruma Vakıfları: 12 Adet
3. Diğer Yeni Vakıflar (Çok amaçlı vakıflar): 4.337 Adet

Kaynak: https://cdn.vgm.gov.tr/genelicerik/genelicerik_945_290519/01-vakiflarin-turlerine-gore-dagilimi05082020.pdf (05.08. 2020)

Ek 4: Yeni Vakıfların Coğrafi Bölgelere Göre Dağılımı

Marmara	İç Anadolu	Ege	Karadeniz	Akdeniz	Doğu Anadolu	Güney Doğu Anadolu
2. 228	1.311	529	482	341	246	215

Kaynak: https://cdn.vgm.gov.tr/genelicerik/genelicerik_945_290519/03-yeni-vakiflarin-cograf-bolgelere-gore-dagilimi.pdf (05. 08. 2020)

Ek 5: Doğu Karadeniz Bölgesi'nde Öne Çıkan Çevreci Sivil Toplum Kuruluşu Yöneticilerine Uygulanan Birebir Görüşme Soru Kâğıdı

- 1) (Kimlik Bilgileri): Derneğiniz/ Vakfınız nasıl bir kuruluştur kısaca açıkla mısınız? Nerede, kaç yılında ve hangi amaçla kurulmuştur?
- 2) Derneğinizin/ Vakfınızın örgütlenme biçimi hakkında bilgi verir misiniz? Kaç kişiden oluşmakta, lider var mı, homojen mi heterojen mi, şeffaf mı kapsayıcı mı, kapalı bir grup mu açık bir grup mu?
- 3) Dernek/ Vakıf olarak amacınız doğrultusunda politika önerileri geliştirdiniz mi? Yani enerji ihtiyacı için HES'lerin yerine alternatif enerji üretim kaynağı türettiniz mi?
- 4) Dernek/ Vakıf olarak kuruluş amacınız doğrultusunda kendi içinde faaliyet amacınız doğrultusunda bir yapı oluşturdunuz mu? Mesela maden faaliyetlerini, hes'leri, Yeşil yol projesini, takip eden bir yapı oluşturdunuz mu?
- 5) Dernek/ Vakıf söyleminizi nasıl geliştirerek eylemde bulunuyorsunuz? Miting, toplanma, lobicilik gibi eylem biçimlerinden hangilerini kullanıyorsunuz?
- 6) Dernek/ Vakıf olarak çevre mücadelenizdeki yasal başarı ve başarısızlıklar nelerdir? (HES, MADEN, YEŞİL YOL yapımlarının ne kadarı durduruldu ?)
- 7) Dernek/ Vakıf olarak Doğu Karadeniz Bölgesi'ndeki çevre sorunlarının ekonomik sistemle ilişkisinin olduğunu düşünüyor musunuz? Evet ise nasıl bir ilişki olduğunu düşünüyorsunuz?
- 8) Dernek/ Vakıf olarak çevre mücadelenizi nitelik olarak hangi hareket kümesinde görüyorsunuz? (korumacı hareket, çevre hareketi, ekolojik hareket, yalnızca bölgedeki faaliyetlere karşıtlık, Bölgesel Kültür mirası, doğa sevgisi, memleket sevgisi)
- 9) Dernek/ Vakıf olarak finansman kaynağınızı nasıl sağlıyorsunuz?
- 10) Bölgedeki sivil çevre hareketlerinde en sık kullandığınız eylem biçimi nedir? (protesto, sivil itaatsiz eylemler, sosyal medya örgütlenmesi)
- 11) Dernek/ Vakıf olarak Doğu Karadeniz Bölgesi'ndeki en büyük çevre sorununun ne olduğunu düşünüyorsunuz? Bu çevresel sorunun temel nedeni nedir? Bu sorunun çözümü nedir?
- 12) Derneğinizin/ Vakfınızın sivil çevreci faaliyetlerine halkın desteği nasıl?
- 13) Yeşil yol, HES ve maden yapımları hakkında ne düşünüyorsunuz?

ÖZGEÇMİŞ

